

SIRP

NUMBER 29 (3451)

EESTI KULTUURILEHT

hind 1.50 eurot

9. AUGUST 2013

Diplomaatia

Liit pakub vormi, sisu tuleb liikmetelt

Intervjuu Eesti Kunstnike Liidu presidendi Vano Allsaluga lk 6.

Vano Allsalu

MIRJAM VARIK

Unistuste tiivad: kärbitud!

Kuulutatav ja tööd pakkuv lühijutt tänases kari-katuuriaknas ei ole nali. Sirpi välja andva SA Kultuurilehe põhikirjas on sätestatud, et kõigi väljaannete peatoimetajad valitakse avaliku konkursi kaudu, mis on normaalne demokraatlik praktika ja ainus viis jõuda võimalikest parima tulemuseni. Seega, mida rohkem töiseid kandidaate, seda tõenäolisemalt on Sirbi sisuline tulevik helge.

Selleks, et võistlus oleks võimalikult aus ja õiglane, pean osutama mõnele pisi- ja mõnele põhimõttelisele asjale, mida kandideerijatel oleks mõistlik silmas pidada, vältides nii lahtistest uuest sissemurdmist. Pisematest asjadest (aga just nende muutmist on igal kandidaadil lihtne lubada) märgin, et Sirbi paberlehe uus kujundus on sisuliselt valmis ja esimese lehe uues kujunduses loodame lugejateni kanda 13. septembril. Samuti käib ettevalmistus Sirbi veebilehe värskendamiseks: ei midagi mas- taapset ega radikaalset, vaid mõningast tehni- list nokitsemist võimaluste piires.

Just võimaluste piirid ongi põhimõtteline asi. Kultuurilehtede väljaandmise organiseerimine ühe sihtasutuse alla ligi kümme aastat tagasi oli omas ajas mõistlik ja juriidilist selgust pakkuv idee. Mittetulunduslik tegevus vabas- tati nii kasumikkuse sundusest, mis AS Perioo- dika alluvuses seda rängasti rõhus. Paraku hakkas juba paari aasta jooksul ilmne- ma, et end juriidiliselt juhtimisest distantseerinud täitevvõim kultuuriministeeriumi isikus näeb kultuuritegevuse korraldamist eraõiguslike sihtasutuste kaudu võimalusena end vabas- tada põhiseaduse preambulis talle pandud kohustusest rahvuskultuuri elujõu tagamisel. Pikka aega Reformierakonna kamandada olnud ministeeriumis on sihtasutuste tegemisest ja sellega vastutusest lahtiütleemisest saanud kin- nismõte, mida häbenematult ja nüri järjekind- lusega kohaldatakse kõikjal professionaalse kultuuri vallas.

Konkreetselt kultuuriajakirjanduses väljen- dub see karmides arvudes, millele olen varemgi osutanud. Aastal 2005 moodustas kultuuri- ajakirjanduse toetuse osa riigieelarvest 0,345 promilli, tänavu on see näitaja 0,198 promilli. Aga, nagu poliitrukid jutlustasid, tõusuvesi pidi ühtviisi tõstma kõiki paate. Ei tõstnud. Pilt ei parane, kui see rahaline mahajäämus asetada muusse võrdlusesse. Sama võrdlusperioodi jooksul on tarbijahinnaindeks kosunud 1,44 korda, eelarveline toetus kultuuriajakirjandu- sele aga 1,22 korda. Seega oleme kaotanud tubli viiendiku ostujõust. Aga ajaleht ei ilmu paberile ega levi ise, need teenused saavad kul-

AJALEHE SIRP PEATOIMETAJA KONKURSS

Konkursist osavõtuks palume saata

- avalduse
- elulookirjelduse
- haridust toendava dokumendi koopia
- ajalehe tegevusplaani (kuni 3600 tähemärki)

hiljemalt 2013. aasta 6. septembriks märgusõnaga „Sirp” aadressil SA Kultuurileht, Voorimehe 9, 10146 Tallinn.

SA Kultuurileht kuulutab välja konkursi ajalehe Sirp peatoimetaja ametikoha täitmiseks

alates 5. detsembrist 2013 kuni viieks aastaks.

Peatoimetaja ülesanne on ajalehe sisuline ja toimetuse töö korralduslik juhtimine.

Kandideerimise eelduseks on Eesti kultuuri- ja ajakirjanduselu hea tundmine ja ajakirjandusliku töö kogemus.

Info tel 503 5489

tuurilehedki vabaturult. Nende arvete maks- miseks on ainus võimalus pigistada oma muid kuluridu, niigi külmunud palku ja hangunud honorare. Selline „majandus”.

Sihtasutuse asutajale paistab vähemasti kultuuriajakirjanduse valdkonnas vähimgi ärioloogika – et tulu saada, peab kõigepealt ja üldse pidevalt investeerima – olevat täiesti tundmatu. Kultuuriministeerium oleks meel- sasti kogu valdkonna ammu unustanud, aga ei saa ka. Seal majas valitseva arusaama järgi on maksumaksjate panus eelarvetesse jaga- jate isiklik raha ehk „nemad kulutavad meie raha”. See tähendab, et rahvuskultuuri finant- seerimist peetakse mingiks tülikaks ja isik- likele naudingutele pühendumist piiravaks koormaks. Eks ta ole, tarvitseb ministeeriumi lennusalgal (uus mood on rännata parves, mitte ühekaupa) vaid järjekordselt kurnavalt välisreisilt maanduda, kui kodus ootab mingi väiklane ja kiuslik vaestejõuk, kes mangub raha. No ei lasta väärikalt elada, kusjuures

mehed (minister ja kantsler) ei saanud tänavu esimese poole aastaga maakerale kolme rin- gigi peale, ainult lühikesed sutsakad Hiina, Kanadasse, USAsse. Nõmedad Euroopa otsad (tervitused Hamburgi!) toovad nii vähe boo- nuspunkte, et pole kõneväärsed.

Avalikult kõneväärne võiks siiski olla see, et üldiste kohustuste ignoreerimise kõrval ei täida minister ja ta alamad isegi endale võetud konkreetseid kohustusi. Ministri käskkirjaga kinnitatud ministeeriumi tänavuses tööplaa- nis seisab punkt 7 kohal: „Kultuuriajakirjan- duse ja -kriitika ning kultuuri laiemaja kajastuse arendamine Eestis. Koostöös kultuuriasutuste, SA Kultuurilehe, ERRI ja teiste meediaväljaan- netega valmib tegevuskava kultuuriajakirjan- duse arendamiseks ja kultuuri laiemaks kajas- tamiseks meedias. Tähtaeg: aprill”. On august, kuid antud tööks pole kultuurilehtedega veel kordagi kontaktigi võetud! Nii arendamegi, kui vahepeal just ei tõhusta ega parenda. Stagnat- sioon mis stagnatsioon!

Kurb pilt. Plaane võib ju teha, kuid vähe- masti 2016. aastani pole just märkimisväärsed lootust neid realiseerida, kuna omanik (siht- asutuse asutaja) investeerimiseks raha „ei leia”. Välja arvatud võimalus, et häda on, nagu öeldakse, personaalses keemias. Kui minister kinnitaks avalikult, et minu lahkumisel kahe- kordistaks ta sihtasutuse eelarve juba uuest aastast, ei kõhkleks ma hetkegi. Me pikkade traditsioonidega kultuuriajakirjandus on väärt enam kui takerdumine tühistesse personali- probleemidesse.

Aga olgu maakera kas või kandiline, nemad on sellel lühikesed, kunst aga pikk. Lootust on ja seetõttu õhutan iga huvilist kandideerima. Kogu vajalik info nii Sirbi sisu kui majanduse osas selleks on vaid ühe küsimuse kaugusel sihtasutuse juhataja Toomas Väljataga või ka minu käest.

Kaarel Tarand

SISU

3 Slavoi Žižek

Probleemid paradiisis
Kreeka ja Türgi protestidest

4 Mikko Lagerpetz

Edetabelite kiirkursus
Eesti inimarengu aruanne 2012–2013.

5 Valle-Sten Maiste

Kas kunstniku vastutustunnet saab abstraktselt mõõta?
Jacques Maritaini „Kunstniku vastutus”

6 Reet Varblane

Liit pakub vormi, sisu tuleb liikmetelt
Intervjuu Eesti Kunstnike Liidu presidendi Vano Allsaluga

7 Andri Ksenofontov

Elluäratamise kunstist Hiiumaal
Tüüne-Kristin Vaikla näitus-installatsioon „Soolaleivapidu” ja klaasikunsti näitus „Liivast oled sa võetud ...”

8 Reet Varblane

Muuseum kui intellektuaalselt atraktiivne keskkond
Intervjuu Tartu Kunstimuseumi direktori Rael Arteliga

9 Heili Sõrmus

Keraamika elab edasi
Näitus „Käsi käes. 90 aastat keraamikaharidust Eestis” tarbekunsti- ja disainimuseumis

Priit Pajos

Kunst – kas tõsine asi?

10 Peeter Sauter

Autist kõneleb katkendlikult, aga ei valeta
Fsi „100% fs”

Monica-Linde Klemet

Kas arenema saab kohustada?
Elo-Maria Rootsi „Vaimude jaam”

11 Berit Vari

Kolm meest kõrbes
Värske Rõhu autorite värske luule

12 Johanna Ross

Hull Betti ja moe režii- mid
Maimu Bergi „Moemaja”

13 Toomas Velmet

Kammermuusikast Hiiumaal
Kairi Leivo
Pärimuskultuuri ja -muusika rollist tänapäeval

14 Nele-Eva Steinfeld

Neil päevil oli Pärnu maailma muusikalinn
Järvi akadeemiast Pärnu muusikafestivalil

15 Anne Prommik

Vaimustavalt valgustav dokumentaalooper
Clements muusikalisest draamast „Valgustatud pimedusejünger”

16-19

Veronika Valk

Akadeemiline aastavahetus EKAs, TTÜs ja Viinis
Intervjuud Eesti Kunstiakadeemia arhitektuuriteaduskonna dekaani professor Toomas Tammise, TTÜ arhitektuuri ja urbanistika instituudi direktori kohusetäitja professor Irina Raua ning Viini rakenduskunsti ülikooli ehk Universität für Angewandte Kunst Wien'i kasvandiku Johan Taliga

18 Johanna Jõekalda, Alvin Järving

Värsked arhitektuuridiplomid Viinist II

20 Tambet Kaugema

Avatud meel ja kivist kannikad
Intervjuu „Draama” tänavuse kuraatori Iir Hermeliiniga

21 Madis Kolk

Revolutsiooniideed Jumalaema pilgu all ...
Maksim Gorki „Vassa Železnova” Kukruse Polaarmõisas, lavastaja Eili Neuhaus

22 Maris Peters

Rosencrantz ja Guildenstern ei olegi surnud ...
Projektiatri Kell Kümme „Hamlet”

23 Veronika Kivisilla

Kuld on jäänud jälgedesse
Alliteratsioon pole absoluut üksnes me rahvaluules, vaid üldse keeles ja meeles

24 Olev Remsu

Budism ja seks
Pärnus peeti 27. korda filmifestival

25 Mart Soidro

Rahvaasemikud töös ja võitluses. Suvi 2013
Marek Strandberg
Rahvahääletuse gravitatsiooniline mõju
„President” – dokumentaalfilm sellest, kuidas Euroopa sai endale esimese presidendi.

26 Jüri Allik

Venemaa teaduse struktuur on kinni eelmises sajandis

27 Raivo Stern

Teadusel hea minek, aga puudub vedur
Kas ja kuivõrd on praegused reformid tõsised ja konkreetsed?

Probleemid paradiisis

Kreeka ja Türgi protestidest

Slavoi Žižek

Oma varajastes kirjutistes kirjeldas Marx Saksa-maa olukorda kui sellist, mille puhul tõeliseks vastuseks partikulaarsetele probleemidele oli universaalne lahendus: ülemaailmne revolutsioon. See on kõige sisutihedam erinevus reformistliku ja revolutsioonilise perioodi vahel: reformistlikul perioodil jääb globaalne revolutsioon unistuseks, mis, kui see üldse mõju omab, annab kaalukust katsetele asju kohalikul tasandil muuta; revolutsioonilisel perioodil saab selgeks, et midagi ei muutu ilma radikaalse ülemaailmse muutuseta. Sellisel puhtformaalsel tasandil oli aasta 1990 revolutsiooniline aasta. Oli selge, et osalistest reformidest pole kommunistlikes maades kasu ja et on tarvis totaalset murrangut lahendamaks isegi selliseid igapäevaelu probleeme nagu inimestele küllaldase söögipoolise tagamine.

Kus paikneme me tänapäeval suhtes selle eristusega? Kas viimaste aastate probleemid ja protestid on läheneva globaalse kriisi märk või on need vaid tühised takistused, millega saab hakkama kohalikul tasandil sekkudes? Nende esilepursete puhul on kõige tähelepanuväärsem, et need ei leia aset mitte ainult ja isegi mitte eelkõige süsteemi nõrkades kohtades, vaid kohtades, mida kuni praegusajani tajuti kui süsteemi edulugu. Me teame, miks inimesed protesteerivad Kreekas või Hispaanias, kuid mis on probleemiks sellistes rikastes või kiiresti arenevates riikides nagu Türgi, Rootsi või Brasiilia? Takkejärgitarkusena võime vaadata Homeini revolutsiooni 1979. aastal kui algset „probleemi paradiisis”, kui võtta arvesse, et see toimus maal, mis oli asunud läänemeelse moderniseerimise kiirendusrajale ja oli lääne ustavaim liitlane regioonis. Võib-olla on midagi viltu meie paradiisimõistega.

Enne praegust protestilainet oli Türgi kuum koht: musternäidis riigist, mis oli võimeline kombineerima jõudsalt kasvavat liberaalset majandust mõõduka islamismiga, mis oli Euroopa-kõlbulik, tervitavat kontrast võrreldes „euroopalikumaga” Kreekaga, mis oli kinni ideoloogilises mädasoo ja kaldus majanduslikule enesehävitamisele. Tõsi, siin-seal leidus ka kõiksugu ohumärke (Armeenia holokausti eitamine Türgi poolt, ajakirjanike vahistamised, kurdide lahendamata staatus, üleskutsed Suur-Türgi loomise ja Osmanite impeeriumi traditsioonide elustamiseks, kohatine religiooniseaduste kehtestamine), kuid neist vaadati mööda kui väikestest plekkidest, mis ei tohiks üldist pilti määrada.

Ja siis plahvatasid protestid Taksimi väljakul. Kõigile on selge, et İstanbuli keskel Taksimi väljakul paikneva pargi planeeritud muutmine kaubanduskeskuseks polnud see, mis need protestid „tegelikult” ajendas, ja et jõudu kogus palju sügavam rahulolematus. Sama käib ka protestide kohta Brasiilias juuni keskel: need käivitas väike avaliku transporditeenuse hinna tõus, kuid protestid jätkusid isegi pärast seda, kui sellest meetmest loobuti. Viimasel juhul toetas president Dilma Rousseff ilmselgelt protestijaid, teatades, et tal on protestide üle hea meel.

On võtmelise tähtsusega, et me ei tajuks Türgi proteste üksnes ilmaliku tsiviilühiskonna ülestõusuna autoritaarse islamirežiimi vastu, mida toetab vaikiv muslimienamus. Pildi teeb keerulisemaks just protestide tugev kapitalismivastane surve: protestijad tajuvad intuiitiivselt, et vabaturufundamentalism ja fundamentalistlik islam ei välista vastastikku üksteist. Islamistliku valitsuse toime pandud avaliku ruumi erastamine näitab, et need fundamentalismi kaks vormi võivad töötada käsikäes: see on selge märk, et demokraatia ja kapitalismi „igavene” abielu läheneb lahutusele.

Samuti on oluline tunnistada, et protestijail ei ole mingit äratuntavat „tegelikku” eesmärki. Protestid pole „tegelikult” globaalse kapitalismi, pole „tegelikult” religioosse fundamentalismi, pole „tegelikult” kodanikuvabaduse ja demokraatia või pole „tegelikult” ühegi eraldiseisva kindla asja vastu. Mida enamus neist, kes on osalenud nendes protestides, endale

Me teame, miks protesteerivad inimesed Kreekas või Hispaanias. Mis on aga viga sellistes rikastes või kiiresti arenevates riikides nagu Türgi, Rootsi või Brasiilia? Pildil rahutused Stockholmis Husby linnaosas selle aasta mais.

WIKIMEDIA

teadvustavad, on küllaltki ebamäärane eba-kindlustunne ja rahulolematus, milles kehas-tuvad erinevad spetsiifilised nõudmised ja see, mis neid ühendab. Püüdlus proteste mõista pole lihtsalt epistemoloogiline; selline, mille tegelikku sisu katsevad seletada ajakirjanikud ja teoreetikud; see on ka ontoloogiline võitlus asja enese pärast, selle pärast, mis toimub protestide raames. On see lihtsalt võitlus korrumpeerunud linnaametnike vastu? Kas see on võitlus autoritaarse islamistliku valitsemise vastu? On see võitlus avaliku ruumi erastamise vastu? Küsimus jääb avatuks ja kuidas sellele vastama hakatakse, sõltub parasjagu käimas poliitilisest protsessist.

2011. aastal, kui protestilaine levis üle Euroopa ja Kesk-Aasia, rõhutasid paljud, et seda ei tohi käsitleda kui üht üleilmastunud liikumist. Selle asemel väitsid nad, et iga protest on vastus spetsiifilisele situatsioonile. Egiptuses tahtsid protesteerijad seda, mille vastu liikumine Okupeeri... protesteeris: rohkem „vabadust” ja „demokraatiat”. Isegi muslimimaade vahel olid olulised erinevused: araabia kevad Egiptuses toimus protestiks korrumpeerunud autoritaarse läänemeelse režiimi vastu, 2009. aastal alanud roheline revolutsioon Iraanis oli suunatud autoritaarse islamismi vastu. On kerge märgata seda, mistõttu selline protesti eristamine meeldib *status quo* kaitsjaile: pole mingit ohtu üleüldisele maailmakorraldusele kui sellisele, vaid on üksnes mitmed kohalikud probleemid.

Globaalkapitalism on keerukas protsess, mis mõjutab eri maid eri viisil. Protestijaid ühendab kogu nende mitmekülsuse juures aga see, et kõik need protestid on reaktsioon kapitalistliku globaliseerumise tahkude vastu. Tänapäevase globaalkapitalismi üldtendent-siks on suundumus turgude edasise laiendamise suunas, hirmuäratav avaliku ruumi tarastamine, avalike teenuste vähendamine (tervis-hoid, haridus, kultuur) ja üha autoritaarsemaks muutuv poliitiline võim. See on kontekst, milles kreeklased protesteerivad rahvusvahelise finantskapitali valitsemise vastu ja omaene se korrumpeerunud ja ebatõhusa riigi vastu, mis on üha vähem võimeline pakkuma ühiskondlike teenuste baaspaketti. See on samuti kontekst, milles türklased protesteerivad avaliku ruumi kommertsialiseerumise vastu ja religioosse autoritaarsuse vastu; see, milles iraanelased protesteerivad korruptsiooni ja usulise fundamentalismi vastu, jne. Mitte ühtegi neist protestidest ei saa taandada üheleainukesele teemale. Nende kõigi puhul on tegu vähemalt kahe probleemipüstituse eripärase kombinatsiooniga, millest üks on majanduslik (korruptsioonist kuni kapitalismi enese ebatõhususeni

välja) ja teine on poliitilis-ideoloogiline (demokraatianõudest kuni nõudeni, et kukutatakse konventsionaalne mitmepartei-demokraatia). Sama käib ka Okupeeri ... liikumise kohta. Pealiskihis lokaalsete (sageli segadust tekitavate) loosungite all on sellel liikumisel kaks põhilist tunnusjoont: esmalt rahulolematus kapitalismi kui süsteemiga, mitte üksnes selle eraldiseisvate kohalike korruptsiooninähtudega; teiseks teadmine, et representatiivsel mitmepartei-süsteemil põhineva demokraatia institutsionaliseerunud vorm pole võimeline võitlema üle piiri mineva kapitalismi vastu ja seega tuleb demokraatia taasleiutada.

See, et protestide aluspõhjus on ülemaailmne kapitalism, ei tähenda veel, et ainus võimalus on selle otsene kukutamine. Mõistlik pole ka järgida pragmaatilisi alternatiive, milleks on tegelda individuaalsete probleemidega ja jääda ootama radikaalset transformatsiooni. See ignoreerib tõsiasi, et globaalne kapitalism on juba iseenesest ebajärjepidev: turgude vabadus käib käsikäes USA farmerite toetusüsteemidega; demokraatia jutlustamine käib käsikäes Saudi Araabia toetamisega. Selline ebajärjepidevus avab ruumi poliitiliseks sekkumiseks: seal kus ülemaailmne kapitalistlik süsteem on omaene se reegleid sunnitud ignoreerima, tekib võimalus avaldada survet, et neid järgitaks. Nõuda järjepidevust punktides, milles süsteem ei saa endale järjepidevust lubada, tähendab avaldada survet kogu süsteemile. Poliitikakunst seisneb eriliste ja eraldiseisvate nõudmiste esitamises, mis, olgugi läbinisti realistlikud, survestavad kogu süsteemi. Selliseid nõudmisi, kuigi need on kättesaadavad ja seaduspärased, on *de facto* võimatu teostada. Obama ettepanek luua universaalne tervishoiusüsteem oli selline juhtum ja seetõttu olid reaktsioonid sellele nii vägivaldsed.

Poliitiline liikumine saab alguse ideest, millestki, mille poole püüelda. Kuid aja jooksul elab idee läbi sügava muutuse – idee ise saab protsessi osaks, muutub liigagi määratletuks, üledetermineerituks. Ütleme näiteks, et mäss algab üleskutsuga tühistada mõni seadus. Kui inimesed hakkavad süvitsi sellega tegelema, saavad nad aga teadlikuks, et tõelise õigluse jaluleseadmiseks on vaja palju rohkem kui vaid seda, et tulla vastu nende algsele nõudmisele. Probleem seisneb selles, kuidas määratleda seda, millest õieti koosneb „palju rohkem”. Liberaal-pragmaatiline vaatenurk seisneb selles, et probleeme võib lahendada järk-järgult: „Inimesed surevad praegu Rwandas, seega unustage antiimperialistlik võitlus ja lihtsalt lõpetage see verevalamine” või „Me peame võitlema vaesuse ja rassismiga siin ja praegu, mitte ootama ülemaailmse kapitalist-

liku korra kokkukukkumist”. John Caputo väitis midagi sellesarnast raamatus „Pärast Jumala surma” (2007): „Ma oleksin vägagi rahul, kui äärmusvasakpoolsed poliitikud USAs oleksid võimelised reformima süsteemi, pakkudes universaalset arstiabi, jaotades tõhusalt ümber tulumaksu, piirates tõhusalt valimiskampaaniate finantseerimist, andes õigused kõikidele hääletajatele, koheldes sisserännanud tööjõudu inimväärselt ja teostades mitmepoolset välispoliitikat, mis aitaks kaasa Ameerika võimu lõimumisele rahvusvahelise üldsusega jne ning sekkuks kapitalismi arengusse tõsiste ja kaugeleulatuvate reformidega ... Ja kui Badiou ja Žižek nuriseksid, et meid ähvardab ikka veel mingi koletis nimega Kapitalism, tervitaksin ma seda koletist haigutusega”.

Probleem pole mitte Caputo järelendus: kui kõike seda võiks saavutada kapitalismi raamides, milleks siis mitte selle süsteemiga piirduda? Probleemiks on see aluseks olev oletus, et kõike seda on võimalik saavutada globaalse kapitalismi praeguse vormi raames. Aga mis siis, kui Caputo loetletud probleemid pole mitte juhuslikud häired, vaid struktuuralselt vältimatud? Mis siis, kui Caputo unistus on unistus universaalsest kapitalistlikust süsteemist ilma selle sümptomiteta, ilma kriitiliste punktideta, milles kapitalismi „represseeritud tõde” end avaldab?

Tänastes protestides ja ülestõusudes leiab toetust kattuvate nõudmiste kombinatsioon ja see seletab nende tugevust: nad võitlevad („normaalse”, parlamentaarse) demokraatia poolt ja autoritaarsete režiimide vastu; korruptsiooni vastu poliitikas ja äris (industriaalse keskkonnasaaste vastu jne); heaoluriigi poolt ja neoliberalismi vastu ja uue demokraatia vormide poolt, mis ulatuvad kaugemale mitmeparteisüsteemi rituaalidest. Nad asetavad kahtluse alla ka globaalse kapitalistliku süsteemi kui sellise ja püüavad elus hoida ideed ühiskonnast, mis oleks kapitalismist üle saanud. Siin tuleb vältida kahte sorti lõkset: võltsradikalismi („tegelikult loeb liberaal-parlamentaar-sest kapitalismist vabanemine ja kõik teised asjad, mille eest võidelda, on sekundaarsed”) ja isegi liba-gradualismi („praegu peame me võitlema sõjalise diktatuuri vastu ja demokraatia baasväärtuste poolt, kõikidest sotsialismiu-nistustest tuleb praeguseks loobuda”). Siin ei tasuks häbeneda tuletada meelde maoistlikku esmaste ja teisaste vastuolude eritlust: on asju, mis loevad lõpuks kõige rohkem, ja neid, mis hetkel domineerivad. On olukordi, kus esmaste vastuolude rõhutamine tähendab võimaluse kaotamist anda võitluses oluline löök.

Järg pöördel.

Probleemid paradiisis

Algus lk 3.

Üksnes poliitika, mis võtab täielikult arvesse liigse determinatsiooni keerukust, väärrib strateegia nime. Kui me liitume spetsiifilise võitlusega, on võtmeküsimus, kuidas meie sellele pühendumine või pühendumata jätmine mõjutab teisi võitlusi? Üldreegel on, et kui algab võitlus rõhuva pool-demokraatliku režiimi vastu, nagu 2011. aastal Kesk-Aasias, siis on kerge mobiliseerida suuri inimhulki loosungitega – demokraatia poolt, korruptsiooni vastu jne. Kuid peagi seisame me silmitsi raskeimate valikutega. Kui ülestõusul õnnestub ellu viia oma algsed eesmärgid, jõuame järeldusele, et see, mis meid tegelikult häirib (meie vabaduse puudumine, alandatus, korruptsioon, viletsad väljavaated), säilib uues kuues, nii et oleme sunnitud tunnistama, et eesmärgis eneses oli viga. See võiks tähendada, et hakatakse nägema, et demokraatia ise on üks vabaduse puudumise vorm või et tuleb nõuda enamat kui poliitiline demokraatia: ühiskonna- ja majanduselu tuleb samuti demokratiseerida. Lühidalt öeldes on see, mida me algselt pidasime ülla printsiibi (demokraatliku vabaduse) rakendamise nurjumiseks, tegelikult sellele samale printsiibile endale sisemiselt omane nurjumine. Arusaam, et ebaõnnestumine võib olla sisimas omane printsiibile, mille eest me võitleme, on suur samm edasi poliithariduses. Valitseva ideoloogia esindajad kasutavad kogu oma relvaarsenali, et takistada meid selle radikaalse järelduseni jõudmast. Nad ütlevad, et demokraatlikud vabadused toovad enesega kaasa teatava vastutuse, mis tuleb kätte teatava hinnaga ja et on ebaküpsuse tunnus oodata demokraatialt liiga palju. Nad ütlevad, et vabas ühiskonnas peame käituma nagu kapitalistid, kes investeerivad omaenese ellu; kui meil ei õnnestu tuua hädavajalikke ohvreid või kui meil ei tule see ohvritele vaatamata välja, pole meil süüdistada kedagi peale iseenda. Vahetumalt poliitilises mõttes on USA oma välispoliitikas korduvalt võtnud kasutada kahjude kontrolli strateegiat, suunates rahvalikud ülestõusud endale vastuvõetavasse parlamentaar-kapitalistlikku vormi: Lõuna-Aafrikas pärast apartheidi, Filipiinidel pärast Marcost, Indoneesias pärast Suhartot jne. See on see, kust saab alguse tegelik poliitika – küsimus on selles, kuidas liikuda edasi, kui esimene, põnev muutuste laine on möödas, kuidas liikuda Mandelast edasi Mugabeks muutumata.

Mida peaks see konkreetset juhtumil tähendama? Võrreldes kahte naaberriiki Kreekat ja Türgit. Esmapiilgul võivad nad tunduda täiesti erinevad: Kreeka on hävitava kokkuhoiupoliitika löksus, Türgi naudib majanduslikku tõusu ja temast on saamas uus regionaalne suurvõim. Kuid mis siis, kui iga Türgi sisaldab omaenese Kreekat, sisaldab omaenda viletsusesaarekesi? Nagu seda on sõnastanud Brecht oma Hollywoodi eleeegiates:

„Hollywoodi küla planeeriti järgnevalt inimestele ühtedes osades on antud tükike taevast. Aga inimesed teistes Nemad on jõudnud järeldusele, et Jumalal Nõudes, et saagu taevas ja maa, polnud Ploani rajada kahte rajatist Vaid lihtsalt ühe: taeva. See Mõjub vaestele ja edututele Nagu põrgu“

See kirjeldab tänapäevast „ilmaküla“ küllaltki hästi: piisab, kui kohandada seda Katarile ja Dubaile, rikaste mängumaale, kus sõltutakse orjusele lähedastest võõrtööliste elutingimustest. Lähem vaatlus avab ka Kreeka ja Türgi aluspõhja sarnasuse: erastamine, avaliku ruumi tarastamine, sotsiaalteenuste lammutamine, autoritaarse poliitika kasvutendents. Elementaarsel tasandil on Kreeka ja Türgi protesteerijad kaasatud samasse võitlusse. Tõeliselt õige tee oleks kordineerida neid kahte võitlust, loobuda „patriootlikest“ kiusatustest, loobuda kahe maa ajaloolisest vihavaenust ja otsida alust solidaarsuseks. Protestide tõeline tulevik võib sõltuda just sellest.

Essee ilmus esmakordselt London Book Review online'is 28. juunil.

Tõlkinud **Hanno Soans**

Edetabelite kiirkursus

Eesti on olnud edukam uute struktuuride ja regulatsioonide loomisel kui nende tegeliku sisuga täitmisel.

Mikko Lagerspetz

Eesti inimarengu aruanne 2012–2013. Eesti maailmas. Peatoimetaja Mati Heidmets, toimetajad Marju Lauristin, Anu Toots, Jüri Seppo ja Erik Terk, tehnilise teostuse koordinaator ja korrektor Piret Mäeniit. Eesti Koostöö Kogu, 2013. 200 lk.

Teadupoolest ei ilmu maailmas mitte ainsatki eestikeelset sotsiaalteaduste ajakirja. See on üks põhjustest, miks inimarengu aruande ilmunisest on saanud ühiskonnateadustest huvitatuile iga-aastane oodatud sündmus – nii teadlastele endile, ajakirjanikele kui ka poliitikuile. Alates aastast 1997 on aruandesse koondatud Eesti aktiivsete sotsiaalteadlaste analüüsid ühiskonna seis ja tulevikuväljavaade kohta, väikse pausiga 2000. aastate keskel. Rahastamise katkemisest tingitud pausi on märk aruande poliitilisest olulisusest: see satub kokku Eesti positsiooni langemisega inimarengu edetabelis ja räägib valitsuse soovist selles sisaldunud negatiivset sõnumit mitte võimendada.

Igal aastal on aruande toimetajaskond valinud omaette lähenemise, kus aruande peatükid on vahel tihedamalt, vahel lödvemalt olnud seotud ÜRO inimarengu indeksi kajastatud teemadega. Eelmises, 2011–2012. aasta aruandes on võrreldud Eestit teiste Balti ja Läänemere-äärsete riikidega. Seekord on pilk globaalsem ja sisaldab võrdlusi ka eestlastele vähem tuntud, aga oma arengu mõne aspekti poolest Eestiga sarnaste riikidega nagu Slovakkia või Tšiili. Viimase aruande eripära on ka see,

et vaatluse alla on võetud suur hulk indekseid, mis ühel või teisel viisil kajastavad ühiskonna edukust soovitatavate tulemuste saavutamisel.

ÜRO inimarengu indeks on nendest muidugi üks huvitavamaid ja sisutihedamaid, koondades majandusliku heaolu, tervise ja hariduse näitajad. Indeksi kasutuselevõtu üks põhjusi 1990. aastal oli soov esitada alternatiiv heaolu ja elukvaliteedi hindamisele vaid majandusliku elujärje alusel. Üha laienev „indeksitööstus“ on selle kõrvale toonud veel suure hulga teisi, nt poliitilist elu, keskkonnasäästlikkust, turvalisust jms kirjeldavaid koondnäitajate, mida aruandes samuti tutvustatakse. Ilmseks saab paljude mõistete mitmemõõtmelisus, näiteks säästlikkus ja kasvupotentsiaal (lk 146–151) on midagi hoopis muud kui vähene avaliku sektori võlakoorumus (nagu meile mõnikord püütakse sisendada). Mõõtmisviise tutvustades ei tehta lugejatele hinnaalandust: enamasti lahatakse põhjalikult indekseid aluseks olevaid teoreetilisi oletusi. Tihti pööratakse ka tähelepanu nende usaldusväärsuse ja eristusvõime määrale. Indeksitööstuse telgitaguste avamisel on eeskujulik näiteks Martin Möldri ja Vello Pettai kirjutatud „Vabaduse ja demokraatia“ peatükk (lk 60–65), kus võrreldud neli indeksit annavad Eesti puhul isegi kardinaalselt erinevaid tulemusi.

Mõnda ühiskonnaelu tahku kirjeldavate koondnäitajate puhul on üldine probleem muidugi vajadus kokku panna väga erinevad ja eri viisil mõõdetavad indikaatorid. Kuidas kombineerida näiteks subjektiivset heaolu ja ökoloogilist jalajälge (nagu teeb õnneliku planeedi indeks HPI) nii, et tulemus vastaks sellele, mida konkreetselt ja intuiitselt tajume (vt Mati Heidmetsa peatükki „Subjektiivne heaolu“)? On selge, et indeksi loojad peavad tegema otsuseid, mis põhinevad teatud teoreetilistel ja normatiivsetel seisukohtadel. Veidi liialdades saab öelda, et igaüks võibki andmeid erinevalt kombineerides luua indeksi, mis annab talle soovitud tulemuse. Ilmsiks tuleb üks sotsiaalteaduste igavesi vastuolusid: hindamise lähtealus, olgu selleks majanduslik või mingil muul moel defineeritud heaolu, on paratamatult normatiivne, aga selle uurimiseks peab otsima võimalikult objektiivseid andmeid. Selleks, et kokkuvõttes oleks tegemist siiski teadusega, peavad hindamise protsess ja selle lähtealused olema võimalikult läbipaistvad, s.t avatud kriitilisele lugejale ja võimaldama tal nendest oma järeldused teha.

Aruandes esitatud pilt on kokkuvõttes kirju ning Eesti asend maailmas ei ole ühemõtteline. Avalikkuse reaktsioon aruandele ongi olnud n-ö seinast sein. Peaministri väitel on aruandes esitatud tulemused „ülistuslaul reformierakonna poliitikale“ (ERR uudised 25. V 2013), kolumnist Ahto Lobjaka (PM 17. V 2013) arvates purustab aga aruanne narratiivi Eesti eluolu headusest ja järkjärgulisest lähemisest Põhjamaadele. Tõepoolest, kõige sarnasemateks võrdlusriikideks on enamasti ELi teised uued liikmed, mitte niivõrd Põhja- või Lääne-Euroopa riigid. Mõningad üsna selged trendid saab indekseid võrdlemisel siiski välja tuua, nagu tõdeb aruande peatoimetaja Mati Heidmets viimases, kokkuvõttes peatükis. Eesti on olnud edukam uute struktuuride ja regulatsioonide loomisel kui nende tegeliku sisuga täitmisel. Sellele osutatakse ettevaatlikult ja diplomaatiliselt peaaegu igas aruande peatükis: lihtsustunud on tööjõu liikumine tööturul välja, puudulikud on aga meetmed selle tööturule tagasitoomiseks (lk 157); valitsemist puudutavale teabele juurdepääs on seadustega tagatud, aga pole kindel, kuivõrd seadusega tagatud õigusi ka praktikas realiseerida saab (lk 72) jne. Meeste ja naiste palgalõhe on Eestis jätkuvalt Euroopa suurim.

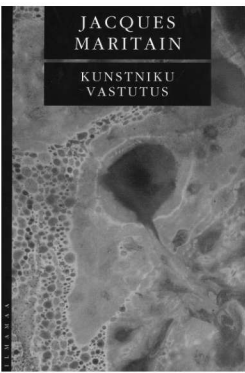
Kokkuvõttes paistab Eesti arengu nõrgim lülil olevat vähene panustamine inimkapitali. Liialt suured erinevused ühiskonna sees seavad piiri ühiskonna kui terviku heaolu edasisele kasvule. Vastupidi tihti esitatud hüpoteesile ei erguta sotsiaalse kaitsuse madal tase inimesi panustama vabatahtlikku töössse, vaid mõjub hoopis pärssivalt (lk 103–104). Kui Eesti, üks Euroopa suurima majandusliku ebavõrdse tasemega riike, ei ole endale loonud ebavõrdsest efektiivselt vähendavat sotsiaalpoliitikat (lk 106), kõlab väga kohatult riigi presidendi eessõnas esitatud üleskute „kriitiliselt hinnata sotsiaalkulude osakaalu“ (lk 4).

Viimane inimarengu aruanne peegeldab hästi tänapäeva maailma keerulisust ning Eesti vastuolulist asendit seal. Selleks, et kogupilt luua ja hinnang anda, peab aruannet kesken-dunult lugema. Indeksile ja nende najal tehtud edetabelite mõistmisele annavad tõhusat tuge metodoloogilised arutlused tasemel, mida eestikeelses populaarteaduslikus kirjanduses üsna harva võib kohata. Ette heita tahan aruandele ainult mitmel joonisel esinevaid trükivigu, mille tulemusel on riikide nimed vahetusse läinud.

Kas kunstniku vastutust saab abstraktselt mõõta?

Jacques Maritaini idealistlik katse loobuda intellektuaalse veenvuseta väärtustest.

Valle-Sten Maiste

Jacques Maritain, *Kunstniku vastutus*. Tõlkinud Mirjam Lepikult, toimetanud Margus Ott. Kujundanud Eve Kask. Ilmamaa, 2012. 120 lk.

Jacques Maritain oli prantsuse päritolu neotomistlik, Aquino Thomase ja Aristotelese traditsiooni ajakohastada soovinud filosoof. Teoloogiliste teemade kõrval andis ta olulise panuse mitmete valdkondade mõtestamisse. Ühiskondliku mõtlejana oli ta kristliku demokraatia üks alusepanijaid, samuti intrigeeriv metafüüsik, eetik ja moralist, instrumentalismi ja positivismikriitiline teadus- ja haridusfilosoof jne. Mainitud elualadesse puutuvad olulisimad seisukohad on Maritain silmapaistva selguse ja lühidusega sõnastanud essees „Filosoof ühiskonnas”, mis on Mart Raukase tõlkes ja kommenteerituna kättesaadav eesti lugejalegi (Looming 1987, nr 8).

Nimetatud mõtiskluses selle üle, miks on vaja filosoofiat, ütleb Maritain: „Inimesed ei ela üksnes leivast, vitamiinidest ja tehnoloogilistest avastustest. Inimesed elavad ajast kõrgemal seisvatest väärtustest ja reaalsustest. Sellest, mis on väärt, et olla tunnetatud nende eneste pärast.” Ta jätkab: „Sageli väidetakse, nagu varustaks teadus meid üha võimsamate ja üha imelisemate vahenditega. Lõppeesmärgist sõltuvalt võib neid vahendeid kasutada nii heal kui halval otstarbel. Inimelu tõeste ja tegelike lõppeesmärkide määratlemine ei kuulu teaduse valdkonda. See kuulub tarkuse valdkonda. Ühiskond vajab filosoofe selles seoses. Pühakuid vajab ta veelgi enam.”

Maritainile teeb muret hingestatuse või mõtestatuse puudumine uusaegses atomiseeritud, instrumentaliseeritud teaduslik-tehnilises maailmas. „Tsiivilisatsioon kannatab lõhenemise all, mis valitseb eluks ja tegevuseks mõtet andva ideaali ning inimestele seesmiselt omase mõtteviisi vahel,” kurdab Maritain. „Inimeseteadused – psühholoogia, sotsioloogia, antropoloogia – annavad meile hindamatut ning üha kasvavat teavet indiviidi ja ühiskonna liikme käitumise, inimelu ja tsiivilisatsiooni põhikomponentide kohta. Meie püüdlusele siseneda inimese maailma on sellest mõõtmatu abi. Kuid kogu see materjal ja mõõtmatu faktide varamu oleks kasutu, kui see jääks interpreteerimata ja meile ei selgitataks, mis on i n i m e n e. Filosoofi ülesanne on see interpretatsioon anda.”

Legendaarseks on saanud üks seik Maritaini noorusest. Maritain oli positivismivaimu elu mõtet laastavast toimest sedavõrd kohutatud, et plaanis koos oma tulevase naisega koguni enesetappu, kui aasta jooksul ei avane perspektiivid, mille nimel elada tasub. Õnneks need siiski avanesid ja Maritain kirjutas oma pika elu jooksul (1882–1973) üle poolesaja teose, kus panustas selle nimel, et indiviidid, maailm, kunst jne ei kaotaks hingestatust – olemist aktualiseerivat olulist komponenti. „Tuleb aeg, mil inimesed oma praktilises elus loobuvad intellektuaalset veenvust mitte-omavatest väärtustest. Siit me mõistame, kui tarvilik on sügava moraalfilosoofia toime inimühiskonnale. Ta annab ühiskonnale (või taastab ühiskonnas) intellektuaalse usu tema ideaalide väärtusesse.”

Maritaini probleemipüstitus pole filosoofias muidugi ainulaadne, samadel radadel on liikunud arvukad lähisajandite mõtlejad. David Henry Thoreau kahtles enam kui pooleteise

sajandi eest bravuurikalt, kas Maine’il ja Texasel, mille vahele plaaniti telegraafi, ka teineteisele midagi olulist öelda on. Ajastul, mil võime Skype’i vahendusel oma armsamatega tasuta ja piiramatult nii audio- kui videokontaktis olla, mõjub selline skepsis küllap nii obskurantistliku kui ehk ka lausa inimõigusi (mille ülddeklaratsiooni väljatöötamisse Maritain märkimisväärselt panustas) piiravana. Põhiolemuselt pole teaduslik-tehniline ajastu siiski teisenenud: üha kasvava kirega töötatakse pelgast efektiivsuse ja kasvuprintsiibist ajendatuna välja vidinaid, pudinaid ja ka suuremaid asju, ideid, hoiakuid, ilma et mõeldaks, kuidas need vaimselt meie elu ja ilma sobituvad. Elukorraldusel tuleb ikka hoopis vidinate ja vahenditega sobituda.

Üks isearanis instrumentaalsest efektitsemiskirest haaratud valdkondi on lähisajanditel olnud kunst. Ülevaimad püüdlused ja madalaim haare on kunstis sageli täiesti puntras ja segi. Kaasaegeks kunstiks nimetatutu arrogantne ekstravagantsus on nii ilmne, et meil on sellega tegelejaid lausa üldrahvalikult purkisittujaiks sildistama harjutud. Nii pole ime, et kunsti üle mõtlemine on Maritaini filosoofias erilisel kohal. „Sõnnik ei määri, kuna on tulvil elavaid fermente. [...]... oma hing, oma keha ja teistegi inimeste saatus pannakse proovile igas uues kogemuses, mis iganes saab avada uusi inimlikke horisonte ning et sukeldutakse kangelaslikult kõigesse halba, et seda poeesia abil süüst lunastada”, kirjutab Maritain „Kunstniku vastutuses”.

Purkilaskmise tagamaadest

Maritain on läbinägelik, põhjalik ning intrigeeriv, seletades, miks kunst, millest palju on uusajal lootnud vastukaalu tehnilis-tööstusliku maailma masinlikule efektitsemisele, ise vaata et veel sügavamalt samade pahede mülkasse on vajunud. Tõika, et juba ammuste traditsioonide kohaselt ei eeldata kunstitöölt mitte inimliku tahte, vaid valmistatud asja headust, kordab Maritain oma raamatu alguses lausa igal leheküljel ja sedavõrd lakkamatult, et tekib hirm, kas õhukesse raamatusse ka muid tõdemusi mahub. Kunstnik vastutab ennekõike oma teose ees. Kui pole võimast teost, siis olgu kunstniku kavatsused kui tahes head, kunst jääb olemata. See surub kunstitegemise juures moraalsed jm kaalutlused sageli kõrvale.

Samuti kirjeldab Maritain, kuidas püüdlused kunsti mingitele välistele sihtidele allutada või koguni nn rahva teenistusse rakendada ning kunstile omased liialdused on teineteist (üle) võimendada püüdvastasseoses. Põnevaim kunsti tänapäevast olukorda iseloomustav mõttearendus sisaldub aga Maritaini raamatu peatüki „Kunst rahva pärast” viimases osas, kus Maritain räägib kogukonna kohustustest kunsti ees, mis seisneb kunsti ja selle väärikuse austamises ning huvitundmises kunsti loomise ja avastamise protsessi vastu. Kunsti mõistetakse meie ajal nii sageli pelgalt meelelahutuse või kujundus- ja toredusajana või peetakse küll pedagoogilise ja tunnetusliku väärtusega, kuid siiski algeliseks ja oma puuduste tõttu teisejärguliseks inimtegevuseks. Maritain tabab ära, et kunstnikud lubavad endale ühiskonnas ekstravagantseid liialdusi seetõttu, et ühiskonna ja kunstnike vahel valitseb vastastikune üksteist mitte lõpuni tõsiselt võttev suhe. Maritain rõhutab, et „Kunstitööd ei saa sugugi kergemalt ega meelevaldsemalt hinnata kui teadustööd või filosoofiat”. Kui ühiskond oleks sama meelt mitmete marksistidega, kelle arvates on kunstil ühiskonnas oluline kriitiline roll, või koguni Heideggeriga, kelle arvates on kunstil uusi maailmu avav ja ilmsikstooov vägi, küllap tajuksid ka kunstnikud senisest enam vajadust olla loometöös vastutustundlikum.

Maritainiga on tema vastaste ja sihtmärkide osas lihtne nõustuda. Ka kõige nürimeelsemate seas on küllap õige vähe neid, kelle arvates peaksid elus valitsema tänapäevase ainitisusega müügi, tähelepanu ja tarbimisväärtused. Jagan Maritaini hoiakut, et mõeldes hinge- ja vaimuhäälestusele oma ühiskonnas on meil keskajalt ja tomistlikult traditsioonilt üht-teist õppida. Selles pole midagi ainulaadset. Psüh-

hoanalüüsigi puhul, mis Maire Jaanuse sõnutsi on „uute radade otsimine, et saavutada midagi sellist, mida võiks nimetada hingehäälestuseks”, pole tomistlikel jm keskaegsetel mõtteradadel liikumine võõras (vt nt Erin Felicia Labbie, raamatut „Lacan’s Medievalism”).

Võimalik, et leidub siiski küllaga neid, kes näevad elu ning kunsti ühe tõukeprintsibiina uudishimu, uudusejanu uudusevõlu enese pärast ega suuda ses küsimuses Maritainiga võrdselt reserveerituks jääda. Uudsus ise pole ometi mingi väärtus, selle vastu võiks meel-sasti koos Maritainiga ristsõtta minna. Mirjam Lepikult osutab oma järelsõnas, et sõpradele modernistlike kunstnike seas vaatamata vastandus Maritain oma vanamoodsa kunsti mõtestamise viisiga juba modernismile, mis siis veel rääkida, kui ta oleks pidanud postmodernismiga silmitsi seisma. Kuid küsimus pole ju selles, et taunida uudusejanu iseeneses. Kuidas aru saada, et mingis aktis polegi muud, kui vaid tähelepanu- ja šokeerimisvajadus, kuidas ses osas kohtumõistjana pädev ja õiglane olla – see on küsimus ja sugugi mitte nii lihtne küsimus.

Naistevahetuse ja metroseksuaalide maailmas

Maritain osatab essees „Filosoof ühiskonnas” vaoshoidmatust eraelu ning intiimsfääris: „Sest paljalt materiaalsel INFORMATSIOONIL või mõnel Kinsey aruandel inimkommetest on pigem kalduvus mis tahes ühiskonna põhioskumusi raputada”. Time kirjutas 1953. aastal, et Alfred Kinsey avastused seksuaalsuse vallas avavad silmad samamoodi nagu Kolumbuse omad geograafias. Sellele vaatamata pole seksimaal geograafiaga võrreldavat selgust saavutatud ning homoseksuaalsuse varjundite tuvastamise juurest on Kinsey instituudi vaatljad nüüdseks jõudnud naistevahetuse, grupiseksi, orgiate, truudusetuse ja juhusuhete, bi-, trans-, metro- jm seksuaalide ja veel palju keerulise-mategi asjade segasesse maailma, mis laotab end laiali üha tagasihoidmatumalt.

Elame kummalisel ajastul, kus elatanud diskor ja vananev tipsi arutavad täieliku enesestmõistetavusega, vähimagi häbi- ja ebamugavustunde ilminguta meelelahutusraadio hommikuses äratusprogrammis, mis tunne on üht teatavat kala (ja ka kalu) läbi tagumiku sisse ja välja ajada. Raadio mängib üle rahvast tulvil kaugliini autobussi, mille unist rahu see teemaarendus kuidagi ei raputa. Mitte ainult niisuguste asjade peale mõtlemine, vaid ka nende üle avalik arutamine ei näi olevat enam erilisel skandaalne. Kõnealuse raadioprogrammi puhul on selge, et tegu on pornoga, sooviga end tähelepandevaks teha räigelt, vahendeid valimata.

Kuidas ent suhtuda prantsuse uuemasse kõrgkunstilise taotlusega filmiloomingusse? Näiteks taiestesse nagu Laurent Bouhniku „Q”, kus erootika ja porno piir on mitmes mõttes väga hägune, Małgorzata Szumowska filmi „Elles”, kus näitlejannadele on leitud omajagu haigemat rakendust kui meil Sulev Keeduse filmides (Joanna Kuligu kangelanna naeratab õnnelikult, kui vanamehed tema peale urineerides pihku tagumas käivad). Või ka Pascal Arnoldi komöödiasse „Ühe prantsuse perekonna seksuaalkroonikad”, kus ema paneb imeks, et koolis tekitab pahandust niisugune väike asi, et tema poeg masturbeerib bioloogiatunnis, ning võimaldab heatahtliku enesestmõistetavusega lastel ja nende sõpradel viljelleda kodus biseksuaalseid orgiaid?

Maritaini häirinud Kinsey aruannetes oli eelosutatuga võrreldes juttu veel üksjagu süütustest asjadest. Ometi ei saa üheselt öelda, et kõnealustes filmides puudub kunstniku vastutus ja ideedega ühiselu aluseid hävitavalt (nagu Maritain tänapäeva kalduvusi sildistab) ümber käiakse. Neis ühtaegu võlu ja ohtu täis filmides ei saa näha ka tingimata kunsti kunsti pärast, mida Maritain õigustatult absurdseks peab. On täiesti alust loota, et kõnealuste režissööride hinges on armastus ja mõtetes sõnum, et kõnealuste filmide tegijad on soovinud hingi mõjutada ja ideed teenida – just nii, nagu

nõuab Maritain, ning seejuures on kunstnike kõrgemaks sihiks olnud ka inimkonna edene-mine nüüd ja tulevikus.

Moraal ei kuulu ainitiselt heteroseksuaalsete kindlate paarisuhetega maailma. Homo- ja biseksuaalsuse või ka orgiailingutega maailm ei pruugi tingimata olla ebamoraalne. Lucien Febvre kirjeldab näiteks raamatus „Taevane ja maine armastus”, kuidas varauusajal elanud Marguerite de Navarre’i hingehäälestus ja maailm oli vägagi idealistlik, ehkki tema seksuaalelu peaks Benjamin Spocki arusaamade kohaselt pidama pordupõhja sabatiks. Demokraatliku ühiskonda soovib Maritain ometi näha otse-selt normatiivses raamis: „.... vabade inimeste ühiskonna alus on põhimõtteliselt moraalne. Siit leiame terve hulga moraaliprintsiipe. Printsiibi inimesiksuse väärikusest, inimõigustest, inimeste võrdsusest, vabadusest, seadusest, vastastikusest lugupidamisest ja sallivusest ning inimestevahelise rahu ideaali”.

Kunst ja abstraktsed ideaalid

Kunstnike subjektiivsetest arusaamadest rääkides ta nii jäik ei ole. Essees „Filosoof ühiskonnas” ütleb Maritain, et Kinsey tüüpi faktidega seksuaalelu avaruse ja võimalustemere kohta peab kaasnema „tõeline teadmine inimese kohta, mis põhineb tarkusel ja filosoofial”. Niisugust teadmist ja tarkust sisaldavat mõtestust vajaksid ka eelosutatud võlu ja ohtlikkuse piirimail ekslevad filmid. Mainitud filmide puhul on vaja vaagimist, kuivõrd on nende ekstsentrilisus õigustatud, kuivõrd tasakaalus filmi enda ja ühiskondliku kontekstiga. Julge kunst vajab ikka mõtestust, poleemikat, kriitilist vastuvõttu. Just siin ilmnevad Maritaini raamatu nõrkused. Abstraktsete ideaalide põhjendajana on Maritain veenev ja tugev. Suund, kuhu Maritain tahab kunstnikke ja kunstielu kallutada, tundub olevat õige. Sümpaatne on seejuures, et Maritain hindab kõrgelt kunstnike vabadust ning on torges isegi eksistentsiaal-marksistliku „angažeeritud kunsti” suhtes, rääkimata mingist riiklikust kunstielu reguleerimisest.

Ometi haarab näiteks Cynthia Freelandi üksjagu samasuguse temaatikaga raamat „Kas see on kunst?” vaatamata sellele, et ta on Maritainiga võrreldes vähem sügavuti idealistlik, probleemidest kuidagi asisemalt kinni. Joonistades aveauitüki Andres Serrano „Pissiva Kristuse” ja Robert Mapplethorpe’i „Jim kuseb Tomile suhu” jm teoste najal välja kaasaegse kunsti ekstsentrilisuse ja problemaatiliseuse, näitab Freeland eri teooriate toel, kuidas esmapilgul ehk kummalistel kunstinähtustel on meie ühiskonnas ja omas kontekstis siiski tähelepanuväärne koht ja tähendus. Kas kunstniku vastutustunnet saab ikka kuidagi idealistlikult ja abstraktselt mõõta? Sügav abstraktne idealism on kahtlemata hinnatav ja vajalik, ent ei asenda sisulist poleemikat konkreetsete tänapäeva kunsti ilmingute ümber, nende poolt ja vastu.

Ehkki „Kunstniku vastutus” on Maritaini üks hilisemaid kunstialaseid kirjutisi ja sellisena omamoodi vaadete kokkuvõte, tuleks Maritaini kunstiarusaamadest laiemalt pildi saamiseks ehk tutvuda ka tema pisut varasemate töödega. Maritain armastas kirjutada pigem laiemale publikule kui erialaprofessionaalidele, kuid „Kunstniku vastutusest” seitse aastat varem, 1953. aastal avaldatud „Loov intuitsioon kunstis ja luules” avab nii kunsti üle mõtlemise klassikalisi ja keskaegseid traditsioone kui terminoloogiat nõnda, et see võiks „Kunstniku vastutusest” saadavat pilti täiendada. Samuti kõrvutab Maritain „Loovas intuitsioonis” lääne kunsti ida omaga, millega ta tutvus oma elu teises pooles ning kus ta nägi läänega võrreldes vähem kunstniku isekust ja isiksust ning rohkem looduse vaimselt vastuvõetavale avamisele pühendumist. Igall juhul tuleb aga nõustuda tõlkijaga, et Maritaini vaated on jätkuvalt väga asjakohased, ja tänada teda, et ta on meie kunsti üle mõtlemise horisonti oma viimaste tõlketööde ja järelsõnadega (lisaks Maritainile ka Merleau-Ponty) tublisti avardanud. Jääb loota, et Mirjam Lepikult jätkab nii Maritaini kui teiste kunsti mõtestavate autorite tõlkimisega juba lähitulevikus.

Liit pakub vormi, sisu tuleb liikmetelt

Intervjuu Eesti Kunstnike Liidu presidendi Vano Allsaluga

1. augustil asusid tööle, kunstnike liitu juhtima kevadel suurgogul presidendiks valitud Vano Allsalu ja asepresident Elin Kard. Uus president maalikunstnik Vano Allsalu avab oma seisu-kohti, kuidas tõsta kunsti mainet ning seista tõhusamalt kunstnike õiguste eest.

Milline roll on kunstnike liidul, professionaalsete kunstnike ja kunstiteadlaste ühendusel, paljude alaliitude kogumil, liitude liidul praegusel ajal meie praeguses sootsiumis? On see ametiühingu, kunstnike ja kunstiteadlaste õiguste eest seisja ja nende tagaja roll? Või veel midagi, millega saab ja peab tegelema just loomeliit?

Eesti Kunstnike Liit ühendab täna enam kui 900 liiget, on katusorganisatsiooniks 19 alaliidule. Loovisikute ja loomeliitude seaduse kohaselt on loomeliit mittetulundusühing, mille eesmärk on „edendada vastavat loomeala ja toetada oma liikmeks olevate loovisikute loome-tegevust”. See ülesanne on õigupoolest ajatu, aktuaalne nii täna kui ka homme – olla toeks ja raamistikuks, vahendada, tutvustada jne. Liit saab pakkuda pigem vormi, sisu tuleb ikkagi kunstnikelt, kuraatoritelt ja kunstiteadlastelt kogu mitmekesisuses ja vastuolulisuses.

Liidu positsioon tänases Eestis on seotud potentsiaaliga olla kunstnike ja kunsti kui valdkonna üheks eestkõnelejaks. Siinkohal on rõhuasetus ilmselgelt professionaalsel kunstitegemisel: selle esitlemisel on avalikkuse silmis ilmselt kaalukaim Eesti kunstimuuseumi, õpetamisel kunstiakadeemia roll ja nõnda edasi. Liidu prioriteetide täpsustamise üheks võimaluseks on seni puuduva arengukava koostamine.

Kunsti maine ja mõju ühiskonnas võib olla kord parem, kord halvem, „kunstibaromeetri” näit kujuneb paljude tegurite koosmõjus: alustades loovisikute ideedest ja väljaütlemistest ning lõpetades inflatsiooni ja tööpuuduse määraga, üldise „närvilisuse” astmega riigis. Kunstnike liidu üks ülesandeid on ka amortisaatorina toimimine, et emotsionaalsed, kohati lausa isiklikuks minevad „veeklaasi tormid” ei kasvaks üle pea, kujundades avalikkuse silmis vildakalt negatiivset muljet kunstirahvast kui tülitsejate kambast. Ning et olulisemad küsimused, nagu kunstnike toimetulek ja töötin-gimused ning kunstihariduse edendamine, seejuures tähelepanuta ei jääks.

Enesemääratlemisega peame aga tegelema iga päev, sest olla kunstnik – see ei ole kunagi neutraalne positsioon – on juba olemuslikult seisukohavõtt, mingi lubadus. Võitlus ideede pärast, akadeemilised vaidlused, isegi loomingu-lised süüdistused ja provokatsioonid – need kõik on kunsti loomulik osa ... Ent tahes-tahtmata peame otsima seda, mis meid ühen-dab, see, mis meid lahutab, kerkib esile ilma palumatagi. Kui suudame olla ise mõistvamad üksteise loomepraktika suhtes, saame eeldada enamatolerantsi ka ühiskonnalt.

Väljastpoolt vaadates võivad ju kunstnikud paista ühtse „kambana”. Seestpoolt näeme ja tajume rohkem erinevusi loomingu-lise töö iseloomus, samuti probleemide ja võimaluste ning väljakutsete osas – seda nii erialati kui toimetulekumudelite ja kunstnikupraktika vahel. Võtkem või lihtne asjaolu, et ühel osal kunstnikest on nende tegevuse finantseerijaks kunstiühvillised eraisikud, teistel aga pigem institutsioonid ja ekspandid. Paljud meist on lisaks vahetule loometööle seotud õpetamisega, töötavad reklaamibüroodes, kirjastustes ja töökodades ...

Kuidas peaks kunstnike liit kui organisatsioon toimima, et oma eesmärged kunstiväljal ellu viia?

Eesti Kunstnike Liidu kui organisatsiooni kohta võib öelda, et see on üsnagi loomulikult, vähe-masti viimasel paaril aastakümnel suurema välise sekku-miseta kujunenud ja arenenud organism, peegeldades sellisena eesti kunsti olukorda ja kunstnikkonda (liikmeskonda) kui professionaalide ja isiksuste kogumit ning ühtlasi laiemaid kultuurilisi ja ühiskondlikke olusid.

Liidu laiemateks eesmärkideks on eesti

Vano Allsalu

MIRJAM VARIK

kunstikultuuri edendamine ning kunstiloo-mingu prestiiži tõstmine ühiskonnas. Kogu maa „kunstifitseerimine” oleks järgmise kolme aasta ülesandena ju tore, aga liigitub ilmsel-gelt pigem ulme valdkonda. Realistlikum on kunstiteadlikkuse järjepidev tõstmine, millele kestvama aluse saab luua vaid kunstihariduse tänapäevastamisega. Kunsti ja selle erinevate väljendusvormide parem mõistmine rahva (loe: otsustajate, maksumaksjate, potentsiaalsete tarbijate) seas oleks kasuks kogu kunstnik-konnale. Usun, et professionaalsed kunstnikud ja ka EKL saaksid neid protsesse senisest enam toetada.

Muidugi pole kunstikultuuri edendamise eeldus mitte üksnes tarbija arendamine ja teavitustöö, vaid ka kvaliteetse kunstivoo olemasolu. Seda peaks aitama tagada sellised põhikirjas määratletud eesmärgid nagu kunst-nike ja kunstiteadlaste kutsehuvid ja loome-vabaduse kaitsmine, nende sotsiaalse staatuse väärtustamine ning sotsiaalne kaitse. Lisame siia veel Eesti kunstnike rahvusvaheliste side-mete edendamise.

Eesmärgid võib saavutada järk-järgult mit-mesuguse tegevuse ja koostöö kaudu. Koostöö partneritena näeme riiki ja kohalikke omava-litsusi, teisi kolmanda sektori organisatsioone, kunstiharidust andvaid asutusi, kahtlemata tervitame ka ärisektori senisest dunaamilisemat kaasalöömist kunsti edendamisel ...

On selge, et juhatus vajab seejuures teatud tegevusvabadust, ent põhimõttelistes küsi-mustes on ikkagi liikmeskonna seisukohtade tõlgendaja ja elluviija, tehes seda käsikäes voli-koguga. Ja viimase näol on õnneks tegemist vägagi esindusliku kooslusega: lisaks alaliitude juhtidele kümme suurgogu valitud kunstnikku-kunstiteadlast, kelle tegevus ja seisukohavõ-tud on kunstnike liidu peaaegu tuhatkonnale liikmele muljet avaldanud. Paljudel volikogu liikmetel on rikkalik kogemuste pagas kunsti vallas juhtimise, õpetamise ja korraldamise küsimustes.

Julgustavalt mõjub, et Eesti kunst on elujõu-line ja selle professionaalne tase on kõrge. Et see püsiks ja paraneks, peaks avarduma kohalik kunstitur, edenema eesti kunsti eksport, laie-nema koostöö üle valdkonna piiride. Vaimne pool ei saa toetuda vaid missioonitundele või loomingulisele hullusele – ka kunstniku tuba võiks olla soe ja tema köht täis.

Sa töid oma valimiskõnes välja mõiste „fun-damentaalkunst”? Mida mõtled selle all ja kas nii killustunud kunstiväljal, nagu on meie oma (aga ju ka teistel demokraatlikel maadel), on üldse mõttekas rääkida funda-mentaalsusest?

Kindlasti ei tohiks siinkohal „fundamentaalkunst” segi ajada „fundamentalismiga”. Kui me tahame riigina pääseda palju kirutud allhan-kija mentaliteedist, siis peame tunnistama, et me ei vaja vaid fundamentaalteadust, vaid ka fundamentaalkultuuri, sealhulgas fundamen-taalkunsti. Ärgem unustagem, et ka „tublid” rakenduslikud alad nagu disain ja arhitektuur toetuvad üldisemale, kas või kunstihariduse kaudu. Fundamentaalne kunst ei pruugi anda kohe käegakatsutavat ja kaubastatavat pro-dukti, vaid tegu on süvauuringute ja põhiküsi-mustega, oma valdkonna mõtestamisega. Pea-liskaudsele kriitikule võib see tunduda kasutu, kuid ma usun, et kasu imbub ühiskonda raken-duste ja struktuuride kaudu.

Seejuures ei peaks „fundamentaalkunst-nikud” ise pelgama rakenduslikkust. Tean, et sõna „loomemajandus” ajab mõnelgi harja punaseks, justnagu pakutaks vaimuinimesele valikut hakata treima puust nuppe või nälgida. Kahtlemata peitub siin kultuurikorralduslik väl-jakutse – sidususe nende kahe maailma vahel peaksid looma professionaalid, kes mõistavad mõlemat poolt.

Mida saab teha kunstnike liit, eelkõige selle juhtkond, et tõsta kunsti, eelkõige nüüdis-kunsti mainet meie ühiskonnas? Kuidas muuta kunst meie praeguses elus positiiv-ses mõttes nähtavaks?

Liidu juhatus saab olla kunstiinimeste ja ühis-konna vahendaja rollis, kutsuda ellu ja toetada ühisvälja ja vastastikust mõistmist edendavaid ettevõtmisi. Seejuures on väga tähtsad kunst-nike endi tegevus, hoiakud ja sõnavõttud. Tõe-list loojat ei saa ju sundida ega kammitseda, võib vaid paluda ja innustada. Luua võimalusi teatud suunas ... Kusjuures ülearu sihikindlal suunamisel oleks etteheited „bürokraatias” ja loomevabaduse piiramises kindlasti kerged tulema. Nii et omamoodi *mission impossible*, kahtlemata – ja ka põnev väljakutse.

Usun, et meie kogemuste pagas kulub siin-kohal marjaks ära. Asepresident Elin Kard on kümmeaastat kureerinud Draakoni ja Hobusepea näituseprogrammi ning avanud liidu tegevuse sisu ja eesmärged terve rea trü-kiste koostajana-kirjutajana. Mina olen 1991. aastast seotud Sally stuudioga, laste ja noorte kunstihariduse uuendaja ja eestvedajaga, samuti toimetasin üle kümne aasta kunsti-portaali www.kunstikeskus.ee, mille eesmärk e-näituste, kunstiuudiste ja -õppematerjalide kaudu just nimelt kunstialane „rahvaalgu-stus”. Asjaolu, et mõlemad olemasolevad ka EKA õppejõududena, peaks kinnitama meie oskust ja tahet kunstiasjade üle avatult arut-leda.

Millega tagada kunstnike liidu jätkusuut-likkus? Miks peaksid noored, äsja kunstiakadeemia lõpetanud, kunstnikuteed alustavad (aga ennast juba näidanud) noo-red kunstnikud (kunstiteadlased) tahtma astuda kunstnike liitu? Mis teeb sellest ühendusest just sellise koosluse, et sinna tuleb kuuluda?

EKL toetab kunstnike tegevust galeriide ja töö-kodade ning ateljeede kaudu, luues nii sood-samaid töö- ja ekspositsioonitingimusi. Vahen-dades riiklikke loometoetusi ja -stipendiume, on liit kultuurikapitali kõrval kunstnikele-kunstiteadlastele oluline vahendite allikas. Samuti toetatakse Tallinna Kunstihoone, ajakirja KUNST.EE, litograafiakeskuse ja graafikaateljee tegevust, liidu galeriisid (Hobusepea, Draakon, Hop ja Vabadus) saab publik külastada tasuta ja näitusetegemine on seal autorile soodne.

Kunstnike liidu jätkusuutlikkus organisat-sioonina sõltub majandus- ja kultuurioludest, juhtimisest ning päris kindlasti liikmeskonnast. Selge on see, et mida enam on liidul jaotada või vahendada hüvesid, seda ihaldusväärssem peaks olema liikmestaatus. Küsimus on ka asjaosaliste soovis ja pealehakkamises oma mõtteid liidu vahendusel või formaadis reali-seerida. Kolmandaks ei maksaks unustada ka seda, et liikmeks saamise eelduseks on arves-tatav professionaalne tase ja näitusetegemine.

Liidule kuuluvad Hobusepea ja Draakoni galerii on olnud (ja on kindlasti ka edaspidi) avatud mitte üksnes liikmetele, vaid ka noor-tele, liitu (veel) mitte kuuluvatele tegijatele. Nende galeriide näituste nimekirjast leiab terve plejaadi praeguse eesti kunsti nimekaid noori tegijaid: Dénes Kalev Farkas, Neeme Külm, Paul Kuimet, Marge Monko, Kirke Kangro, Visible Solutions (Sigrid Viir, Karel Koplimets, Taaniel Raudsepp), Johnson ja Johnson (Taavi Talve, Indrek Köster), Jass Kaselaan, Jaanus Samma, Kristina Norman, Krista Mölder, Tõnis Saadoja, Reimo Väsa-Tangsoo, Silja Saarepuu ja Villu Plink, Merike Estna, Alice Kask, Karl Nagel, Mihkel Kleis, Anu Vahtra, Art Allmägi, Lilli-Krõõt Repnau, Reio Aare, Katrin Koskaru, Elis Saare-väli, Marko Nautras, Ott Pilipenko, Krõõt Tark-meel, Tõnu Tunnel, Kaarel Eelma, Paco Ulman, Manfred Dubov, Kristi Kongi jpt.

Vaadates täna liidu liikmete andmebaasi, näeme ka seal muljetavaldavalt nimekirja noo-rema põlvkonna liikmetest – sealhulgas paljusid eelnimetatutest. Ma usun, et see üha täieneb. Kunstnike liit ei tohi kindlasti olla kapseldunud või endassepöörduv organisatsioon. On ka selge, et teatud põlvkondadevahelised arusaamatused ja erinevused on „(kultuuri)bioloogiline” paratamatus, mida võiks võtta eluterve huumoriga ning üle dramatiseerimata.

Praegu pole meie liikmetel peale süm-boolse suurusega liikmemaksu tasumist muid kohustusi, kui pühenduda oma loomingule, teha professionaalsel tasemel kunsti ... Ja võimalus mõjutada organisatsiooni tegevust suurgogu ja volikogu kaudu – nii valijana kui esindajana valituks saades. Samuti on väärt mõtted teretulnud iga päev.

Mida ette võtta, et parandada kunstnike liidu majanduslikku seisu? Kunstnike lii-dule kuulub mitmeid hooneid Tallinna kesklinnas, aga pigem tuleb pead murda, kuidas need ülal pidada, kui rõõmustada, et seal keeb elu? Millised plaanid on endise Arsi majaga?

Me kõik teame kartustest seoses Kreeka „elu-rõõmsa” majanduse elustamiskatsetega: see võib karmide kokkuhoiumeetmete käes liht-salt seisma jääda. Eestlased on uhked oma majandusliku kasinuse ja kokkuhoidlikkuse üle, ent kas ka õnnelikud? Hiljaegu tsiteeriti meie ajakirjanduses Saksa ajalehte Die Zeit: „Vaevalt on ühelgi teisel riigil Euroopas nii väike riigivõlg kui Eestil. Ja vaevalt on üheski teises tööstusriigis kodanikud nii rahulolema-tud.” EKL on samuti tubli ja suudab katta oma põhitegevuse kulud oma teenitud rahast, mis on peamiselt renditulu, võimaldades seejuures kunstitegijatele taskukohaseid töö- ja esitlus-pindu. Seejuures muidugi napib vahendeid oma kinnisvara tõsisemaks parendamiseks

ning läbisadavad katused ja aegunud tehnosüsteemid on mureallikaks. Ja kahtlemata leidub küllalt ka rahulolematuid kunstnikke. Kas kunstnike liidule ja tema liikmetele on parim majanduspoliitika võimalikult suur alalhoidlikkus ja garanteeritud otsotsaga kokkutulek või oleks õigem leida investeerin-guid (ja seeläbi paratamatult ka võtta riske) liidu varade paremaks „käivitamiseks”? Mul ei ole tagataskus mingeid imeretsepte, usun aga, et meil on teatud ressursse ehk mängu-ruumi ka arenguks. Kindlasti võtame me liidu majandusseisundi ja kinnisvarad koostöös volikoguga värske pilguga vaatluse alla ning püüame välja töötada parima strateegia. Mis puutub liidu tasakaalukasse, ent siiski edu-meelsesesse majandamisse, siis ehk peaks see vastama ühe kolleegi pillatud mõttele „alal-hoidlikena me pelgame revolutsiooni, aga evolutsiooni sooviksime kogu hingest”.

Arsi maja osas ütleb minu kõhutunne, et sellel on perspektiivi kujuneda tegusamaks loomakeskuseks, kus ka tarbija saaks vahe-tumalt kunstnikuga suhelda ning soetada kunstiprodukte *boutique*’ide-luksuspoodide juurdehindluseta. Ainuüksi mugav ligipääs ühissõidukitega ning tasuta parkimise võima-lus on kujunemas konkurentsieeliseks.

Kuidas näed kunstnike liidu suhet Tal-linna Kunstihoonega? Kui mõelda kuns-tihoonete (meie kunstihoone tüüpi insti-tutsioonide) peale üle Euroopa, siis mida iseseisvamad – kuraatoripositsiooni, insti-tutsiooni kureeritud ja toodetud program-miga – need on, seda edukamad ka rah-vusvahelisel väljal. Tallinna Kunstihoone on läinud teist teed mööda: eelkõige eesti kunstnike väljastpoolt sisse tulnud näitu-sed, mitmed alaliitude näitused ning üle-vaatenäitus.

Tallinna Kunstihoone on Eesti Kunstnike Liidu sihtasutus, ent oma mainelt ja positsioonilt tugev kultuuriline kaubamärk ning iseseisev näituseasutus. Liidu mõju Kunstihoonele aval-dub eelkõige nende Kunstihoone nõukogu liikmete kaudu, kelle nimetab EKLi volikogu. Samuti kuuluvad nimetatud nõukogusse kultuuriministeeriumi, kultuurkapitali ning Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti esindajad. Kunstihoone näo ja näitusepoliitika kujundab Kunstihoone juhtkond ja meeskond. Kahe sõnaga öeldes: EKL võimaldab Kunstihoone tegevuse – seda koos teiste toetajatega.

Kunstnike liidu galeriid, Hobusepea ja Draakon – kuigi müügisalongi osa kipub pahatihti väljapaneku tervikut rikkuma –, seniorkunstnikele (või traditsioonilisele esteetikale) mõeldud Vabaduse galerii, eelkõige tarbekunstile mõeldud Hopi ja A-galerii on hästi toimiv süsteem. Vahest võiks galeristidel veel suurem vabadus olla, sest mida selgemalt on galeriiprofiil välja joonistatud, seda paremini toimib see ka kunstiväljal. Elin Kard on teinud Hobusepea ja Draakoni galeriiga head tööd, kuid kas asepresidendi ja galeristi kohta on ikka õige ühitada?

Tõepoolest, oma galeriide võrgustik on ilm-selgelt suur pluss – ning selle eest on liit nii liikmetelt kui publikult ka kiita saanud. Ei näe hetkel vajadust hakata galeriipoliitikat kui-dagi radikaalselt muutma.

Kuidas jagate asepresidendiga ülesanded: mis on presidendi kanda, mis jääb asepre-sidendile?

Töötame eelkõige meeskonnana ning oleme mõlemad oma oskuste-kogemuste toel ka parajal määral „renessansiinimesed”. Nii et tööjaotus kujuneb pigem töö käigus ja vasta-valt vajadusele.

Mis on esimene asi, mille võtad ette, kui asud 1. augustil tööle?

Sellele küsimusele vastamise ajal on mu esi-mene tööpäev just lõppenud. See möödus väikese tervituskohvi järel meeskonnaga asju arutades ning Jaan Elkenilt viimaseid teema-sid ja tööjärke üle võttes. Üleminekuperiood on kestnud suurrkogust peale ning möödunud konstruktiivses koostöös senise juhatusega. Sain ka suure võtmekimbu, millega pääseb igale poole.

Küsinud **Reet Varblane**

Elluäratamise kunstist Hiiumaal

Andri Ksenofontov

Tüüne-Kristin Vaikla näitus-installatsioon „Soolaleivapidu” Paluküla kirikus 12. VII – 10. VIII, teostanud Tüüne-Kristin Vaikla ja Urmo Vaikla. Tüüne-Kristin Vaikla videos (operaator ja monteeri ja Urmo Vaikla) on küsitletud hiidlasi Hüllo Kristjan-Simsonit (EELK Hiiumaa kirikuõpetaja), Dan Lukast (muinsuskaitseameti Hiiumaa vaneminspektor), Tiit Harjakut (EELK Kärkla koguduse juhatuse esimees), Ants Oravat (Pühalepa vallavanem), Madis Markust (Paluküla puidutöökoja meister), Tiit Heldemat (Kärkla keskkooli emakeeleõpetaja), Liia Viina (vanaema Kärdlast), Vilma Tikerpuud (Kärkla elanik), Katariin Koklat (Kärkla kooli õpilane), Karin Koklat (Kärkla elanik) ja Paul Koklat (endine Kärkla elanik).

Hüti klaasikoja mälestusmärgi avamine selle 385. aastapäeva tähistamiseks 20. VII, autor Valev Sein. Klaasikunsti näitus „Liivast oled sa võetud ...” Reigi pastoraadis kuni 17. VIII. Korraldanud Kalli Sein ja Katrin Sarapuu, kujundanud Maret Kukkur, kunstnikud Ivo Lill, Eve Koha, Rait Prääts, Maie Mikof-Liivik, Viivi-Ann Keerdo, Kai Koppel, Pilvi Ojamaa, Kersti Vaks, Tiina Sarapu, Kalli Sein, Eeva Käsper, Kai Kiudsoo-Värv, Agnes Torm, Sofi Aršas, Piret Ellamaa, Malle Karik-Hallimäe, Anne-Liis Leht, Helena Orgla, Kaire-Leen Varik, Birgit Pählapuu, Kateriin Rikken, Kristi Rinkjob, Maret Sarapu ja Anna-Maria Vaino. Avamisel esinesid Riho Sibul ja Robert Jürjendal.

Viimasel ajal jääb Eesti meedialugude pealkir-jadest mulje, et elluäratamine on ajakirjanike üks lemmikteemasid: „Müstiliste võimetega A. puhub majadele hinge sisse”, „Hobikeraamik puhub maelule hinge sisse”, „Kuldsete kätega T. T. puhub puule hinge sisse”. Kes siis veel sisse puhumisega paremini hakkama saavad kui mitte kunstnikud-klaasipuhujad, kes ava-sid Reigi pastoraadis Hiiumaal näituse „Liivast oled sa võetud ...”. Sisearhitekt Tüüne-Kristin Vaikla on osanud Paluküla kirikule sellise tuule sisse puhuda, mees Urmo abiks, et torniakend-dest öösiti pikad kardinad välja lehvivad. Palu-külla võib tulla lennates nagu meteoriit tegi, sest seal asub lennujaam. Muuseas need kaks sündmust vanades mahajäetud kaitsealustes hoonetes samal ajal samal saarel on sama harukordne juhus nagu meteoriidi tabamus, kui võrrelda sellega, kui palju vanu haid maju viimase 22 aasta jooksul on Eestis ära rikutud või lagunenad lastud.

Tüüne-Kristin Vaikla suguvõsa on pärit Palukülalt. 2009. aastal käis ta *workshop*’il „Hüljatud pühakojad: po-eetiline konversioon” („Abandoned sacred places: po-ethical recon-versions”) Belgias. Aja möödudes klaarus mõte vanas tuttavas Paluküla kirikus taastav konver-sioon läbi viia, hoonele mõte tagasi anda. See kirikuhoone on mitmeti kasutuses olnud. Ehi-tatud Ungru krahvi perekonna matmispaigaks meteoriidikraatri serva kõrgel kohal, oli üllatus suur, kui osutus, et pinnasevesi tõusis keldreid leotama. Hoone seisis mõnda aega tühjana, kuni sellest sai kohalik abikirik. 1939. aastal anti kirikuhoone Nõukogude lennuväebaasile, kes kasutas seda laopaiga ja lasketiiruna. Kol-hoospäevil passis ehitis laudaks. Rahvusvahe-lise meremärgi staatus tagab kirikule turvalise pensionipõlve ja sunnib Eesti riiki katust-torni remontima. Kui uksi ees ei olnud, kujunes kiri-kust omamoodi paarimise koht: kura-meerijad käisid nimesid kirikusaali seinakrohvi sisse kraapimas. Lõpuks tuli möödunud aastal Siim-Tanel Annusel idee seal oma maalinäitus korraldada. Koos näitusega tuli ka kontsert ja värv, sest näitus tuleb ööseks lukku panna.

Kirikuhoone on kosmose mudel. (Ehitus-kunsti tekkides peeti iga elumaja ja templit omaette maailmaks, mis peegeldas ümbrit-sevat laia maailma.) Ehitusdetailide sümboli-kast saab aimu näiteks Victor Hugo romaanist „Jumalaema kirik Pariisi”. Kuid misjonitööd ei saa rajada vähetuntud sümbolitele. Nii nagu piiblis on must valgel kirjas kristlik arusaamine maailma ajaloost ja ehitusest, täidab sama ülesannet ka kiriku kunst kujundikee-les. Maalid ja skulptuurid on näidanud kõike põrgukoledustest paradiisilootusteni. Sama

Vaade klaasikunstinäitusele Reigi pastoraadis, esiplaanil Rait Präätsa objektid, tagaplaanil Tiina Sarapu peegelpildid.

KALLI SEIN

tulemuse saavutas Tüüne-Kristin Vaikla Palu-küla kiriku heliinstallatsiooniga, kus üksteisele järgnevad hääled kiriku eluloost – jumalatee-nistusest pussipaugutamiseni. Öösel, pime-duse saabudes, kostab pühalik koorimuusika, hoone lõõb tuledes särama, torniakendest lippudena lehvivaid kardinad sai juba eespool mainitud. Hoone tõlgendamine elava olevu-sena on tuntud võte monumentaalkunstis. Näiteks võib tuua Samarkandi Registani väljaku „valgusmuusikapanoraamid” kolme massiivse mošeefassaadi vahel, kus prožektorid, orkester ja draamatekst kujundavad mõsedest kolm omavahel dialoogi pidavat tegelast. Tüüne-Kristin Vaikla oli seadnud eeskotta slaidivideo mahajäetud pühakodadest, millele on uus ots-tarve leitud.

Peale kordinate-lippude sekkuti maha-jäetud kiriku arhitektuuri selle pikitelje märkimisega põrandale laia laudadest punaseks värvitud käigurajana, sissepääsust kuni koo-rini ja sealt üles mööda seina kuni aknaavade alumiste servadeni. Sirget joont mööda kulgeb ka kristlik ajalugu. Käigutee ülestõstetud otsale võis kinnitada märkmekleeppe ettepaneku-tega, mida kirikuga tulevikus peale hakata. Selline „soovide altar” asendab nimele sei-nakratsimist. Paluküla kirikus viidi läbi ka taas-elustamise *workshop*’id, kus kolmeliikmelised grupid, mis koosnesid arhitektuuriüliõpilasest, restaureerimisosakonna üliõpilasest ja koha-pealsetest esindajast, korraldasid ajurünnaku, kuidas kirikut taas ellu äratada. Tulemused vor-mistati makettide ja seletuskirjadena, mis olid eksponeeritud keldris. Igasugune ajurünnak on tulemusrikas, kuid seekord jäi vajaka insene-rist. Kirikuid püstitasid omal ajal ehitusmeist-rid, kes olid ka tippinsenerid. Tänapäeval on aga inseneriteadus arhitektile võõraks jäänud, kuna matemaatika selgeksõpetamist „kunsti-rahvale” ei peeta õigeks. Ent ajurünnak puudu-tabki vaid kiriku hüpoteetilist tulevikku, ajab ajurakud liikvele. Tähtis on, et liikumine algaks õigest punktist, ja siin oli Tüüne-Kristin Vaikla teinud õige panuse. Ta on küsitlenud Paunküla inimesi, mida kirikuga peale hakata, võtnud küsitlused videosse ja nüüd mängiti see näi-tusel ette. Niimoodi on sattunud küsitletute üksikud hääled omavahelisse vestlusesse ja see toob arutelu laiema avalikkuse ette.

Nagu eespool mainitud, sarnanevad Palu-küla kiriku ja Reigi pastoraadi näitus omava-hel. Tüüne-Kristin Vaikla suguvõsa on pärit Palukülalt, Reigi näituse kujundaja Maret Kukkur Reigist. Paluküla kiriku taaselusta-miseks käivitatakse *workshop*’ide seeria, elu korraldamiseks Reigi hoonetes kutsutakse kokku mittetulundusühing. Kui Paluküla kirikusse on tekkinud „soovide altar”, siis

Valev Seina mälestusmärk Hüti klaasikojale kujutab soovide puud, kus pudelihooldja igale „oksale” on pistetud pudel, mille sisse võib panna oma soovi – pudelitelegraaf taevasele väele. Tüüne-Kristin Vaikla näitab oma slaidi-videos, kirikute taaselustamise pretseidente maailmas, Valev Seina pudelipuu käib Marcel Duchamp’i „Pudelihooldja ehk siil” jälgedes, mis on *ready-made*’i žanri esimene esindaja kunstiajaloos. Paluküla kiriku pani elama heli-installatsioon, mis peegeldab kiriku ajalugu. Reigi pastoraadile puhus elu sisse Riho Sibula ja Robert Jürjendali kitarrimprovisatsioonide kontsert, mille nad andsid keset Tiina Sarapu peegelpulte – improviseerija võib sealt ennast vaadata, sest ta mängibki enda järgi. „Soolalei-vapeo” teema on mahajäetud hoonete taas-tamine. Sofi Aršase klaasinstallatsioon kujutab tänavavalgustitega sarnaseid objekte, mille alumistel külgedel on pildid Eesti mahajäetud klaasitööstusettevõtetest.

Paluküla kiriku ruumid on justkui loo-dud niisuguseks näituseks: keldris *workshop*’i materjalid, saalis kunstinäitus. Kiriku arhitek-tuur kõrge katuse ja kellatorniga teeb sellest magneti, mis inimesed suurtele sündmustele kokku toob. Taevase väe mõõtmest vaadatuna on kirik kui mikroskoop, mille alla tillukesed olevused vahel kokku tulevad, ennast näitavad ja juttu ajavad. See on turvaline keskkond mõt-teeksperimentidele selles mõttes, et seal ei unustata viisakust ja teisi kõrgemaid väärtusi.

Reigi pastoraat, suhteliselt väike ühekorru-seline hoone keldri ja väljaehitatud katusealu-sega, pakub kümneid tube ja majandusrume, kus iga autor võib oma teose parima ekspo-neerimise huvides üles seada. Klaasikunst on paljusküla valguskunst ning lavakujundaja taus-taga Maret Kukkur parima ettevalmistusega inimene valgust kõige mõjuvama viisil ruu-mis esitama. Oivaliselt olid lahendatud tööde pealkirjad seintel ja põrandal, kirjutatud alus-pinda kahjustamata, kergesti eemaldatava kriitmaterjaliga. Need tähistasid objekte suu-retähelises kirjas nagu ilma dekoratsioonideta Shakespeare’i-aegses teatris. Antud juhul esi-nesid tegelased ja dekoratsioonid samas isikus. Pastoraadist oli saanud justkui „matronaadi” köök, kus valitseb hea maitse, loominguline vabadus ning hea tulemuse saavutamiseks vajalik kord, mis tugineb tervel mõistusel.

Kas seda tervet mõistust jätkub ka arhi-tektuuripärandi kaitsel? On meie endi valida, mida me vanade ehitistega teeme, kas lööme lahti vaki-lade pillerkaari majade mädanevates korjustes kõik väärtusliku sentideks seedides ja endasuguseid juurde sigitades, või käitume nagu mõistuslik hing elavas kehas, mida tun-neme nagu laevainsener masinaruumi.

Muuseum kui intellektuaalselt atraktiivne keskkond

Intervjuu Tartu Kunstimuuseumi direktori Rael Arteliga

1. aprillil hakkas Tartu kunstimuuseumis tööle uus direktor, senini tuntud nüüdiskunsti kuraatorina, nüüdiskunsti festivali „Art ist kuku nu ut“ üks eestvedajaid, projektiruumide korraldaja Rael Artel.

Sinu esimene näitus Tartu kunstimuuseumi direktorina on Marge Monko isikunäitus „Kuidas kanda punast?“. Miks just Marge Monko projekt?

Minu kureeritud programm hakkab tegelikult peale 2014. aasta jaanuaris, selle aasta näituseplaan pärandati mulle n-ö auguga. Kuna ma olen Henkeli auhinna Baltimaade koordinaator – selle tutvustaja ja promootor meie regioonis – ning osalesin žürii töös, kus valiti välja auhinna võitnud Marge Monko, siis tundus loogiline kunstnikku lõpuni toetada. Tema looming on silmapaistev, väärib kindlasti publikule tutvustamist. Nii sündis see väljapanek mitmete kokkusattumiste tulemusena ja mul on väga hea meel, et saime talle pakkuda ta karjääri esimese muuseuminäituse.

Sa ei tulnud Tartu kunstimuuseumisse kuraatoriks, vaid selle juhiks. Kuidas määratled nüüdisaegset kunstimuuseumi? Milline see peaks olema?

Iga muuseumi südameks on selle kogu ja peamine suhtlusvahend näituseprogramm. Muuseum on avatud, sisuliste väärtustele orienteeritud ja külalishke institutsioon, mis on dialoogis nii professionaalidega kui ka laiemaga kultuurikontekstiga. See peaks olema intellektuaalselt atraktiivne keskkond, kus toimub professionaalsel tasemel töö kollektsooniga ning leiavad aset väljapaistvad, hästi positsioneeritud, kureeritud ja vahendatud näitused. Kindlasti peaks see olema meie kaasaegse avalikkuse kriitiline looja, mõtestaja ja jäädvustaja, rääkima kaasa teemadel, mida oluliseks peab.

Samas tahan vastata sellele küsimusele hoopis, et ma ei tea, milline peab olema tänapäevane kunstimuuseum, sest see tuleb katse ja eksituse meetodil alles leiutada ... Valmis lahendusi pole, peab proovima, mis toimib.

Igas muuseumis, ka kunstimuuseumis käsitletakse nii oma valdkonna ajalugu kui ka praegust aega. Kuidas see peaks väljenduma muuseumi tegevuses? Milline on ideaalne ajaloo ja tänapäeva vahetõke? Näiteks näituseprogrammis?

Ma ei oska seda muidugi kuidagi protsentuaalselt öelda, eks see kujuneb välja tegevuse käigus. Tuleb leida mingi mõistlik tasakaal pärandi ja uue kunstiproduktiooni kommunikatsioon vahel. Või ideaalis isegi dialoog. Möödunud tuleb ikka mõtestada oma kaasaja kontekstist lähtuvalt ja tänapäeva meetoditega, mitte reproduktseerida varasemaid, juba väljakujunenud arvamusi ja suhtumisi. Muuseum peab tootma oma tegevuse kaudu uut teadmist ja kogemust, ei tohi muutuda mugavaks ja jääda kinni meeldivasse-tuttavasse rutiini.

Kas Tartu kunstimuuseumi tuleb teistmoodi identifitseerida kui Tallinna ehk siis Eesti Kunstimuuseumi?

Loomulikult. Kõik on ju erinev: kogud, mahud, ajalugu, tegevus, kontekst. See on hoopis teine asutus ja teises situatsioonis, neid ei tohi kindlasti üheks asjaks pidada.

EKM on Eesti kontekstis kunstimuuseumi standardi looja, normide ja arusaamade kujundaja ning ekspertiisikeskus number üks. Kui öelda kunstimuuseum, siis mõeldakse kohe Kumu: suur ja moodne hoone tänapäevaste võimalustega ja massipublikule suunatud tegevusega. Meie olukord on teine, töötan selle nimel, et leiutada koos oma kolleegidega TKMile selgelt eristuv nägu. Küsimus pole ju selles, et oleks lihtsalt teistsugune, küsimus on, milline. Ma ei oska praegu ühest vastust anda, see kujuneb tegevuse käigus. Institutsiooni identiteet ei ole produkt, see on protsess.

Meie jutuaajamises rõhutasid mitmel korral, et muuseumi kese on kollektsoon ja selle eripära. Aga kollektsooni nägu muutub ajas, Tartu kunstimuuseumi juures on seda väga hästi näha. Loodi see ju Pallase kooli ja

Rael Arteli töölauda ehivad Flo Kasearu autoportree „Flo Kasearu majamuuseumi“ projektist ja Olafur Olafssoni ja Libia teos „Ärge uskuge tõde“, mis oli väljas 2011. aasta „Art ist kuku nu ut“ festivali raames Ellen Blumensteini ja Kathrin Meyeri kureeritud näitusel „Keeldumised“.

ühingu poolt kui tollane nüüdiskunsti muuseum ja muuseumi kogu esimesed tööd olid tollaste noorte ja edukate kunstnike annetused. Nõukogude aja kestel oli Tartu kunstimuuseumil sümbolne kohustus koguda eelkõige Tartu kunstnike loomingut, kuigi mitte ainult, Viimastel aastatel, kui muuseumi oma ostukomisjon otsustab, mida osta, on omandatud üsna palju nooremate, radikaalsemate kunstnike teoseid. Mida tähendab sulle kogust, selle iseloomust lähtumine?

Tartu kunstimuuseumi põhimääruses on kirjas, et see on asutatud „Eesti kaasaegse kunsti kogumiseks“. Riigiasutuse juhina olen kohustatud järgima seadust ning kunstiprofessionaalina tahan austada institutsioonile aluse pannud kunstnike soovi ja tegevuse eesmärki. Usun, et see soov on generatsioonideülene, s.t peame ka täna keskenduma eelkõige Eesti kaasaegse kunsti kogumisele. Mis puudutab tööd kollektsooniga ja sellest lähtumist, siis pean silmas ikka nende põhjal näituste koostamist ja nende varal ajast ja ajaloost, aga kindlasti ka tänapäevast ja võimalikest tulevikustenaariumidest rääkimist.

Kui võrd peaks praeguses kontekstis mõtlema Tartu ja Lõuna-Eesti kunstnike peale?

Kohalik kunstnikkond on loomulikult oluline, kuid sellega ei peaks muuseumi fookus piirduma. Kuidas üldse määratleda mingi linna kunsti ja selle kunstnikke: kas seal sündimise, õppimise või töötamise järgi? Tänapäeval õpitakse mitmete maade kunstikoolides, elukohtki on enam sellest, kus tööd saab jne. Maailm on lahti, ei saa muuseumi lubada endale kapseldumist ja klammerdumist kitsalt kohalikku. Ainult Tartu kunsti kaudu (mida see siis ka ei tähenda) muuseumi defineerimine on ohtlik ka seetõttu, et pole kindel, kui kaua ja mis kvaliteedis jätkub Tartu kunstihariduse andmine. Linnas, kus ei anta laiapõhjalist ja ajaga kaasas käivat kunstiharidust, sureb ühel hetkel välja kogu professionaalne kunstielu. Pärnu on siinkohal hoiatav näide: Academia Non Grata sulgemisega kadus sealt ka kunstielu.

Kuigi TKM asub metropolidest kaugel, ei tähenda see, et ta peaks olema oma mõtteviisilt ja tegevuslaadilt kuidagi provintslik. Mind huvitab hoopis, mida tähendab kunstiproduktioon keskustest eemal, geograafilisel äärealal. Milline kunstikultuur on seal üldse võimalik? Ma arvan, et pole kuigi produktiivne mõelda Tartust kui millestki äärmiselt unikaalsest ja eraldiseisvast, sest see mõtteviis toodab isolatsiooni. Pigem tuleb otsida ja kaardistada paralleele teiste samalaadsete paikadega. Euroopa on täis väikesi ja pealinnast eemal asuvaid kunstimuuseume ning kõigis neis seisatakse silmitsi samade probleemidega. Kuidas

ennast positsioneerida? Kuidas suhtuda kohaliku, kuidas rääkida globaalsest? Kuidas hakata saada väljaspool tõmbekeskusi? Kuidas suhelda kogukonnaga? Need küsimused on aktuaalsed ka täna Tartus.

Kui mõelda Tartu ülikooli peale, siis ülikool on ennast rahvusvaheliselt tõestanud. Kui võrd oled muuseumi tulevase programmi puhul rahvusvahelise tasandi peale mõelnud?

Olen TKMist mõelnud ainult kui rahvusvaheliselt tegutsevast kunstiinstitutsioonist, vaid Eestiga piirduda pole mul plaanis olnudki. Elame ju avatud maailmas, kunst on kommunikatsioon ja keel, mida räägitakse kõikjal. Kui tahame selles keeles ehk kunstis kaasa rääkida, on rahvusvaheline programm vältimatu.

Kui võrd on see meie kitsastes tingimustes võimalik? Tartu kunstimuuseumi põhiraastaja on riik, kultuuriministeerium. Kui võrd reaalne on saada lisatoetust rahvusvahelistest, Euroopa fondidest?

Absoluutselt kõik on võimalik. TKMi eelarve on küll väga pingeline ja olud äärmiselt kitsad, kuid ma ei taha hakata sellest mõtlema kui ületamatust puudusest, mis halvaks täielikult mõtlemis- ja tegutsemisvõime. Rahapuudus on hea ettekääne asju mitte teha, aga ma soovi sellesse nii suhtuda. Vastupidi, annan endale aru, et kunstiväljal on TKMil kasutada EKM-i järel suuruselt teised ressursid vabariigis. Inimesed on kindla kuupalgaga tööl, neil on haigekassakaart, telefon laual ja tuba koetud – see on piisav platvorm, millelt edasi töötada ja leida koostööpartnereid ja lisarahastust. Loomulikult ei saa ühtegi Eesti kunstiinstitutsiooni võrrelda Skandinaavia või Šveitsi rikaste muuseumidega, loomulikult tuleb nuputada, kuidas projekte teostada, aga samamoodi tuleb seda teha ükskõik millises teises Ida-Euroopa kunstimuuseumis.

Eesti kunstimuuseumis on viimaste aastate jooksul tugevasti korraldatud ümber kogu struktuur, kui mõelda eelkõige avalike suhete, turunduse jne peale. Tartu kunstimuuseumis on kiivalt säilitatud vana struktuur: direktor, teadusdirektor, teadussekretär, peavarahoidja ja kogude hoidjad jne. Kas jätkad samaviisi või oled mõelnud ka struktuurimuutuste peale?

Mingeid struktuurimuudatusi tuleb kindlasti teha, sest muuseum ei tööta sellises mahus, nagu võiks ja peaks. Näiteks peaks töösse kaasama ajakohasel tasemel töötavaid näituste kuraatoreid, rohkem panustama haridusprogrammidesse.

Kas see tähendab projektipõhiseid väliskuraatoreid või kuraatori ametikohti?

Ma ei oska seda praegu nii detailselt kirjeldada, valik on ilmselt vajaduspõhine. Kindlasti soovin kutsuda väliskuraatoreid, kes rahvusvahelike taksid nii muuseumi sisekliimat kui ka Tartu kunstielu. Meil võiks igal aastal olla majas kaks-kolm kuraatorit, kes töötavad mõne projekti kallal kolm kuud või pool aastat, tulemusena korraldavad aga mõne ürituse või näituse. Värsket mõtet on siinsesse konteksti väga vaja. Millal täpselt ja kuidas see toimuma hakkab, ei oska praegu konkreetselt öelda.

Siiani on ju Tartu kunstimuuseumi töötajad kureerinud ise näitusi, kuid teinud seda oma põhitöö kõrvalt. Praegu on iga kunstiliigi peal oma koguhoidja. Kas see süsteem jääb kehtima?

Arvan, et kogude osas õigustab praegune süsteem ennast igati, pole vaja seda lõhkuda. Aga eks ikka mõtleme, kuidas parem oleks: ühendame nt joonistuste ja graafika kogu, mida hakkab haldama üks koguhoidja. Kogud on väga spetsiifiline valdkond: lihtsalt reformimise pärast pole mõtet ju ühendada nt maali ja skulptuuri, sest neil pole füüsiliselt midagi ühist. Koguhoidjad peavad valdama meediumi eripära, see eeldab spetsiifilisi teadmisi ja oskusi. Radikaalsed muutused kogude osas tekitaksid pigem segadust kui tooksid kasu.

Eks muuseumi, ka kunstimuuseumi kogusid ole mitmeti moodustatud: aluseks võib olla ka ajastu, selle eripära jne. Kui palju oled mõelnud kunstihariduse peale? Tartu muuseumis on kunstiharidus küll ühe inimese käes, tema panust ei saagi võrrelda Kumu osakonna ja giididega, kuid väljapoole on see töö paistnud igati aktiivsena.

Haridustegevus on väga oluline ja vastutusriikas osa muuseumi tööst – praegused lapsed on ju homme muuseumipublik. Hariduskeskus on teinud head tööd, kuid vajab ka kindlasti edasiarendamist. Praegu on programmidega kaetud peamiselt nooremad kooliõpilased ja rõhk on käelisel tegevusel. Selle kõrval tuleb aga mõelda, kuidas saada muuseumi rohkem üliõpilasi ja erinevaid publikugruppe ning, mis kõige tähtsam, rääkida kunstist kui intellektuaalsest praktikast ja õpetada vaatajat seda mõistma ja sellega suhestuma. Keskkoolis on kõik õppinud kunstiajalugu, kuid suurel määral jääbki inimese visuaalne kirjaoskus sinna keskkooliklassi. Ideaalis peaks see ülikoolis edasi minema. Miks ei võiks olla kunstimuuseum koht, kus kunstialaste teadmiste saamine lihtsalt teistsuguses formaadis jätkub?

Millist koostööd näed sa ülikooli ja eelkõige ajaloo ja arheoloogia instituudi kunstiajaloo osakonnaga?

TKM on endiselt praktikabaasiks TÜ üliõpilastele, meie töös saab osaleda ka vabatahtli-

kuna. Olen päris palju kunstiajaloo osakonnaga suhelnud ja ehk teeme tulevikus midagi koos ka. Praegu konkreetset koostööprojekti välja reklaamida pole.

Näituseprogramm ja sellega kaasnev on ju muuseumitöö valdkond, mis kõige rohkem väljapoole paistab ja külastajat kõnetab. Kas 2014. aasta programm on paigas? Kui-võrd on sinna jäänud need projektid, mis on juba varem töösse võetud? Uurimuslikke näitusi ei valmista vaid aastaga ette. 2014. aasta programm on paika loksumas. Midagi varasemast seal pole, uurimuslikke projekte käivitame praegu.

Kuna Tartu kunstimuuseumi on kimbutanud pikka aega ruuminappus, siis on viimase kümne aasta jooksul (kui mitte kauemgi) loobutud oma kogul põhinevast pikaajalisest ekspositsioonist ja korraldatud ekskursse kunstiajalukku. Kas jätkate sama printsiipi?

Mitte päris. Töötame püsiekspositsiooni ideega. Midagi väga konkreetset praegu selle kohta öelda ei saa, sest tööprotsess on eksperimentaalne ja käib.

Kas sina oled uue ekspositsiooni kuraator? Teeme seda kolleegidega kõik koos. Muuseumi kogus on 25 000 teost, ma olen muuseumis töötanud vaid neli kuud ja loomulikult pole mul täielikku ülevaadet kogudest. Arutleme selle üle, milline peaks olema XXI sajandi püsiekspositsioon, keda kõnetama, millise retoorikaga, kuidas välja nägema. Hoiatan lugejaid, et nende ettekujutus püsiekspositsioonist ja see, mida me teeme, võib, aga ei pruugi üldse kokku langeda. See on eksperimentaalne situatsioon ja tulemust ei oska praegu prognoosida.

Kui nüüd pisut avada vahelduvate näituste programmi. Kas midagi on kindlalt paigas? Alustame suurt arhiiviprojekti tööpealkirjaga „Tartu 88”, mis on kasvanud välja vajadusest koguda kokku kunstielu dokumentatsioon Tartus, aga vahest ka laiemalt väljaspool Tallinna 1988. aastast peale. Tallinnas on seda tööd teinud Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus ja ka EKM, Tartus selline arhiiv puudub. Kui eelmisel aastal tegin Kumusse näitust „Plahvatus Pärnus”, siis ilmes selle koostamisel, kuivõrd pihustunud on 1990ndatel ja 2000. aastate alguse kunsti, kunstnike, kunstielu kohta käiv materjal: midagi on kellegi kodus, palju on kadunud või jäänud dokumenteerimata, inimesed ja meediумid on vahetunud. Kunstielu puudutava dokumentatsiooni kogumine ja arhiveerimine on ju muuseumi põhiülesanne, selle protsesiga paralleelselt toimuvad ka näitused.

Järgmise aasta näituste põhimaht on pai-

REPLIIK

Kunst – kas tõsine asi?

Kunagi 1990ndate alul, kui minus oli tärkamas tõsisem huvi kunsti vastu, kuulsin ma esimest korda eesti kunstirühmitusest Kursi koolkond. Kursilaste hobiks, visuaalse tegevuse kõrval, oli jaburate loosungite väljahõikamine, demonstreerimine. Kõlavaim neist oli minu meelest: „Kunst on tõsine asi!”.

Toona oli see suureliselt absurdne, nõukaajast pääsenud noorte meeste paroodiamaiguline praa-limine. Nüüd, olles ise juba kümme aastat olnud grupeeringu tegevliige, olen hakanud lõpuks ka selle loosungi sisu üle mõtisklema.

Minu viieaastane tütar teeb kunsti ainult siis, kui tahab. Miski vägi ei sunni teda väljendama ennast, kui tal selleks tuju ei ole. Minu 13aastane tütar, kelle lapsepõlv katkes ootamatult viis aastat tagasi, seoses kooliminekuga, on aga omandanud tulevikku silmas pidades palju ideid ja leidnud eneses tahtmise kunstnikuks saada. Nende kahe suhtumine samasse valdkonda erineb nii drastiliselt, et seda on võimatu mitte märgata. Eriti selle tõttu, et ühel neist on tekkinud sama asjaga seoses mure: kuidas kunstnikuks saadakse? Nii ongi puhtast eneseväljenduse rõõmust saanud tõsine asi, kuigi vanemal tütre! pole veel aimugi sellisest tähtsast nähtusest nagu sotsiaalne kunst.

Kunst peab esitama probleeme. Kuigi vahel meile meeldib rääkida kunstist kui millestki vabast ja puhtast, on see ilmselgelt enesepettus. Siirus jäägu lastele. Meie tegeleme probleemidega – see näib olevat dogma. See on tõsi: vaadake suurte rahvusvaheliste näituste ja kunstifestivalide ülesehitust, nende järgi me ju suundume. Esmalt mää-ratakse kuraator, kes püstitab üldise raamistiku, ja

gas, täpsed kuupäevad veel mitte. Olen pal-jude rahvusvaheliste kolleegidega arutanud, kui pikalt peaks muuseumi programmi ette tegema, paljud on plaanid teinud 2016. aastani, kõik on kindel ja selge. Tööle asudes oli mulgi palju mõtteid, tahtsin kiiresti programmi kokku panna, aga siis sain aru, et selline strateegia ei toimi. Kõigepealt pidin tutvuma ressurssidega – inimeste, ruumide, eelarve, võimaluste, part-neritega, ja alles praegu saan programmile roh-kem mõelda. Ma olen ju ise kaasaegse kunsti kuraator ja tean, kui kiiresti ja efektiivselt on võimalik töötada, kui seda tõsiselt teha. See, kui praegu otsustada, mida 2016. aasta sügisel näidata, ei garanteeri tegelikult midagi peale turvatunde.

Kuidas on praegune suhe kultuuriministee-riumiga? Tõine ja konstruktiivne.

Milline on Tartu kunstimuuseumi ruumide tulevik? Linnaraamatukoguga ühishoone arhitektuurikonkurss viidi läbi, tulemused saadi kirja, aga ehitamiseks ei lähe. Ruumidega tuleb tõsiselt tegeleda, sest kogu hoiutingimused ei ole isegi mitte eelmisest, vaid lausa üle-eelmisest sajandist. See on oht tervele kunstikogule. Praegu olen pigem kaardistanud olukorda, sest kiireid ja lihtsaid variante ei ole.

Kas oled optimistlik või pessimistlik?

Olen täiesti optimistlik. Kuigi kogude olukord on alarmeeriv, ei ole üldpilt üldse halb. Mõned kolleegid on mu mõtetega hästi kaasa tulnud, mõned on skeptilisemad. Kuid seda ekspertiisi, mis muuseumi aastakümnetega on kogune-nud, ei tohi raisku lasta. Muuseumi kauaaegne graafikakogu hoidja Ene Asu-Öunas läheb aasta lõpus pensionile ja me tõesti nuputame, kui-das talletada kõik need teadmised, mis tema pähe on kogunenud, ja kuidas järgmine kogu-hoidja neid kasutada saaks.

Üldiselt midagi lahendamatut pole, kuid palju sõltub nii minu kolleegide kui ka kogu-konna ideedest ja koostöövalmidusest. Kõik on võimalik ja proovima kindlasti peab.

Mida oled nelja kuu jooksul ise muuseumis õppinud?

Uut infot on muidugi hästi palju, nii seaduste, määruste, eelarvestamise kui ka muuseumi enda kogude ja tegevuse kohta. Tulen ju ikkagi kaasaegse kunsti kureerimise valdkonnast, kõik muuseumitööd puudutav on uus ja huvitav. Ootan põnevusega, millal saan osaleda graafika- ja joonistuskogu üleandmisel uuele hoidjale; tahan näha, mis kogudes ikkagi täpselt on.

Küsinud **Reet Varblane**

siis läheb sinna raamistikku tunglemiseks. Raamis-tik ise ei ole aga muud kui järjekordne väljamõel-dud probleem või vastandumine millelegi.

Kas kunsti abil on kunagi mõni probleem lahendatud? Mina ei tea, et oleks. On palju neid, kes ütlevad, et kunsti ülesanne on osutada prob-leemidele teistest vaatenurgast või antud teemal mõtete tekitamine. Kui on konkreetne mure, siis miks peab sellest abstraktselt rääkima? Miks kasu-tada sümboleid, kui on olemas sõnad? No jaa, ma saan aru, et suletud ühiskonnas ei saa kõike otse öelda, on vaja, et tuluke ikka hõõguks tuha all. Aga mida on meil praegu õigusteks öelda?

Ma ei taha uut probleemi püstitada. Asjad siin maailmas kord juba on nii, nagu need on. Tegelik-kuses on asjad palju lihtsamad, kui oleme harjunud neist mõtlema. Nii kunst kui ka sport on olemuselt mäng. Varases lapsepõlves tegutsesime rõõmu ja rahuga, lootmata tulemusele või tunnustusele. Täiskasvanuna teeme teistmoodi, enamasti tõsisel ilmel, tihti isegi murega.

Elame kontseptsioonide maailmas. Kõik, mida teame (loe: mida meile on õpetatud), on mõttekonstruktsioonid. Usume, et loomulik ja naturaalne üksi ei vea välja, ei veagi, sest ka see väide on konstruktsioon meie peas. Tammume lõputut ringi mööda ja loodame, et kõigel on lõp-pude lõpuks ikka mingi põhjus, kõrgem eesmärk. Sellesse tõsiselt süvenemine ehk isemõtlemine aga tundub liiga ebamugav, isegi ohtlik. Mis siis saab, kui oleme kogu aeg valesti mõelnud?

Mõttekonstruktsioonide teema viib inimliigi teadvuse algallikani, kõrgemalegi liikidest ja süga-vamale asjade põhiolemusse. Seda peab aga igaüks ise uurima, kui on viitsimist ja julgust.

Priit Pajos

Kris Lemsalu. Valet eo tipneja, 2012.

MIRJAM VARIK

Keraamika elab edasi

Heili Sõrmus

Näitus „Käsikäes. 90 aastat keraamikaharidust Eestis” tarbekunsti- ja disainimuuseumis kuni 15. IX.

Tarbekunstimuuseumi keraamikaväljapaneku kontseptsioon on ehitatud õpetaja ning õpi-lase suhtele. Nii ongi kronoloogilise klassikalise ülevaatenäituse asemel näitusesaalis õpetaja ja tema õpilaste teoste saarekesed. Arvestades, et näitus tähistab eesti keraamikaõpetuse 90. aastapäeva, on keskendumine õppeprotsessi kahele peamisele osapoolle loogiline ja süm-paatne, rõhutab õpetaja-õpilase suhte oluli-sust ning austab õpetajaid. Sellise lähenemise korral väärtustatakse protsessi ning seatakse fookusse inimene. Paraku on sellisel lähenemi-sel ka varjuküljed. Võib ette kujutada, et eriala professionaalidel on kena tuletada meelde, kes on kelle õpilane, ning niiviisi esitletud teo-sed kõnetavad neid eeldatavasti paremini kui teisi näituse külastajaid. Jääb mulje, et näitus on suunatud pigem siseringile: oma inimesed tulevad kokku, teevad mõttes kokkuvõtteid ning vaatavad olnule tagasi.

Publikule ei pruugi selline ülesehitus aga pakkuda piisavalt pidepunkte: koos on eri auto-rid, väga erinevad perioodid, ei joonistu välja kronoloogilist pilti keraamika muutumisest ja arengust ega esitleta selgelt valdkonnasis-eseid suundumusi, teemaliine. Isegi saarekeste sees ei registreeri kogenumatu silm autorite ja nende teoste ühisosa. Ekspositsioon jätab sellest johtuvalt segase mulje ning vaataja lii-kumine saarekeste vahel on üsna juhuslik trii-vimine. Nii oluliselt näituselt oodatakse suu-remat toekust. Seejuures ei saa unustada, et eelmainitu pole lihtsalt nii välja kukkunud, vaid on teadliku valiku tulem, sest näituse eesmärk ongi pakkuda keraamika arengust kaleidoskoo-piline pilt traditsioonilise ülevaatenäituse ase-mel. Kui kontseptsiooni puhul saab välja tuua nii häid kui halbu külgi, siis positiivne on see, et keraamika näib suunduvat üha põnevamate teoste ja lähenemiste poole. Nii liigub vaataja vaaside juurest teatraalse ekspositsiooniruumi suunas, kus võib piiluda justkui oma elu elavaid skulpturaalseid teoseid.

Asuurkeraamikute performance

Asuurkeraamika kunstnikud Urmas Puhkan, Külli Kõiv, Kärt Seppel, Aigi Orav ja Lauri Kilusk tähistasid stuudio 20. tegevusaastat värvika projektiga. Kunstnikud reisisid aprillis läbi kuue Euroopa keraamikakeskuse: Kaunase kunstiakadeemia, Kecskeméti rahvusvaheline keraamikakeskus Ungaris, Varaždini linn Hor-vaatias, Halle tööstusdisaini ülikooli skulptu-raalse keraamika osakond Burg Giebichenstei-nis Saksamaal, Wrocławi kunstiakadeemia Poo-las ja Riia kunstiakadeemia. Juunis vanalinna päevade ajal sai seda etendust näha Tallinnas. Ettevõtmise keskmes oli kunstnike loodud kaasaskantav raamatukujuline keraamikaahi. Igas paigas toimus õhtuhämaruses põletus-teemaline *performance*: ahi pandi tööle ning paarikümne minuti pärast avanes publikule kordumatu vaatepilt ahju hõõguvast sisemu-sest. Kõikjal lisati põletusse ka kohalike kunst-nike töid ning võõrustajaile kingiti hõõguvast

ahjust võetud taies. *Performance*’it saatis video-ja helitaust.

Kui tavapäraselt tunneme keraamikat kui kunstiobjekti näitusesaalis, galeriis või müü-gisalongis, siis Asuurkeraamika kunstnikud on teinud keraamikast midagi muud – objektist on saanud hetke kunst. Keraamika tööprotsessist, mis on enamasti publiku silmade eest varjul, on saanud haarav ja kaunis etendus. Kunstni-kud on muutnud raske ja liikumatu kergeks ja mobiilseks. Põhjalik ettevalmistus on võimalda-nud keraamikutel kui mustkunstnikel saabuda sihtkohta ning elegantse kergusega avada vaa-tajaile mõneks hetkeks kütkestav vaatepilt. Tuleraamatu *performance*’ite puhul võib kuns-tina käsitleda selle eri osi: ahi ise kui nutikas ja kaunis kunstiteos, *performance* kui kunst, mis sünnib hetkes, ning etenduste jada ja koostöö kohalike kunstnikega kui protsessikunst.

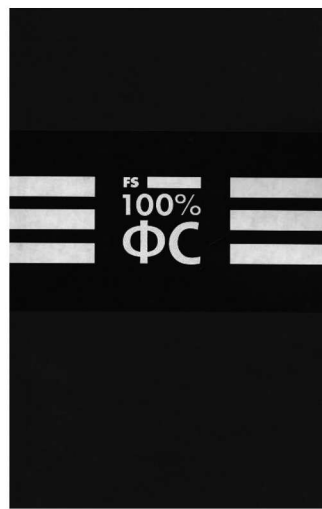
Igale etendusele järgnes koosolemine kohalike keraamikutega, mille käigus koguti teavet keraamika ja keraamikute olukorra kohta Euroopa eri paigus. Üldine pilt on võrd-lemisi karm: tootmine on koondunud Hiinasse ning keraamatööstus on kõikjal Euroopas välja suremas. Enamikus paigus puudub või-malus hakata tööle tööstusdisainerina. Sellest tingituna on skulpturaalne, kontseptuaalne keraamika disaini suunast elujõulisem, kuid ka siin eeldab erialal tegutsemine sitkust. Keraa-mikute sotsiaalsed garantiid on enamikus Euroopa riikides kasinad ning värsketel kuns-tikoolide lõpetanutel on keeruline erialast karjääri alustada. Suundumine koolist tööellu on järsk ning püsiholoogiliselt keeruline. Veidi parem on olukord Ungaris, kus tegutseb tarbe-kunstiorganisatsioon, mis annab alustavatele kunstnikele toetust ning aitab nende loomin-gut laiemale publikule tutvustada. Minimaal-sed sotsiaalsed garantiid on eri paigus tagatud isemoodi: Leedus annab loovisiku staatus mini-maalse pensioni ja tervisekindlustuse, Poolas elatavad keraamikud end projektistipendiu-midega ning kunstnikud maksavad väiksemat tulumaksu. Lätis saavad keraamikud loomin-guks toetust Eesti Kultuurkapitali taoliselt asu-tuselt. Teoseid müüakse peamiselt keraami-kalaatadel: Ida-Euroopa kunstnikud müüvad palju Saksamaal ning Saksamaa kunstnikud omakorda Inglismaal. Keraamika galeriisid on Euroopas vähe, millest johtuvalt on kunstnike seas suur konkurents. Kuigi kirjeldatud mure-kohad on tuttavad vahest paljude erialade kunstnikele, on kolleegide probleemide ja ka nende lahendusteede kaardistamine kahtle-mata põnev ja kiiduväärt tegu.

Vaatamata raskuste väljatoomisele ei ole Asuurkeraamika kunstnike kohal näha pes-simismi pilve. Otse vastupidi! Nad usuvad, et tugeval tasemel kunst leiab publiku ning positiivse programmina näevad Asuurkeraa-mika kunstnikud koostööd ja teadlikkuse tõst-mist. Näiteks võiksid sisekujundajad paremini teadvustada keraamika võimalusi pannoo-de, mosaiikide või valgustite näol. Keraamika peab vastu nii ajale kui ilmastikule. Keraamikud loo-davad, et tulevikus ei ole meie tehiskeskkonnas valdavaks klaas ja betoon, vaid leitakse koht muudelegi materjalidele ja väljendusvõimalus-tele. Keraamilal, mida erialainimesed naljata-misi ürgmeediaks nimetavad, on pakkuda just seda, mida jääb nüüdiskeskkonnas aina vähe-maks – personaalsust, soojust ja vahetust.

Autist kõneleb katkendlikult, aga ei valeta

Hea luuletaja üks tunnuseid on see, et ta kogu kirjutamise jooksul suuremat ei muutu.

Peeter Sauter

Fs, 100% fs. Kujundanud Matthias Sildnik, joonistanud fs. Jumalikud Ilmutused, 2013. 170 lk.

Uuema arstiteaduse arvates on meil kõigil mingisugune autismispekter, küsimus on vaid selles, milline see on. Kõigil on aegajalt vastumeelsus suhelda, olla inimmassis, korravajadus ja samas suutmatuse koristada ja sestap depressioon segadusest, kriitikalumatus ja vastumeelsus rääkida, vastikus kogu rämpse maailma suhtes, soov loobuda ja kaduda. Mõnel on natuke üht ängi rohkem, mõnel teist. Kes kardab kõrgust ja kes tühja väljakut, kes kinnist tuba, kes iseennast. Siis on lohutav lugeda, kui keegi on suutnud taolisi ängistusi pisut lahti rääkida, tükkideks võtta, kirjeldada. Kirjeldamine on haiguste ravi.

Ja seda ravi saab teinekord luulest.

Luuletajale, kes taolisi asju kirjeldab, võivad need olla häädaorg, aga küllap ka uhkus, edevus, au ja kuulsus, nostalgia ja isegi väga pisike leiutatikk. Kui selline luuletaja tahab rollis püsida, peab ta hoidma kinni oma teismelisea ängistustest ja mitte iialgi suureks kasvama. Eks täiskasvanud ongi vastikud ja polegi mingit tahtmist nende maailmas elada.

Mida see igavese teismelise sündroom siis tähendab? Ülitundlikkust, suurt empaatiavõimet, mis vaheldub egotsentrismi ja ksenofoobia, enesetapu äärele viivaid depressioonihoo, enesehaletsust ja aegajalt kõike üle ujutavat enesekesksust armumist.

Täiskasvanuks ei saadagi?

Nii ja naa. Mõnel õnnestub kahestuda ja olla vaheldumisi mõlemas rollis, pool päeva vastutustundlik pereliige ja lapsevanem, asjalik ja hooliv, aga õhtupoolikul morn ja mürgine gooti hävitusingel. Vaheldus võib olla tervislik ja aidata leida uusi iseendaid, aga

võib tekitada ka tunde reetmisest, paanika, minakaotuse.

Juhan Viiding ütles, et lohutust ei ole vaja, sest lohutus on vale (ja rääkis üsna autismimaiguliselt, ehkki keel põses, et ei suuda korda teha ka seinakappisid), ja viitas, et kui nutt tuleb, siis nutta tulebki. Ma ei tea.

Oleks osand ja saanud, oleks küll Viidingut lohutanud, kui tal nutt tuli. Kui tuli. Ega ma fs-i ei kujuta ka hästi ette nutmas. Mu naine Laura, kes tööl autistidega tegeleb, räägib, et ta on ise pooleldi autist ja et tal pole õigupoolest tundeid. Nojah, karjumas ma olen teda küll näinud ja kuulnud või üleemeelikus tujus. Laurat. Võibolla see autismitunne tuleb tal osalt empaatiast autistide vastu. Viitan vaid, et tunne, et tundeid pole, võib olla petlik. Jah, autistile on küll oma sem mitte märgata, ära tunda või mõista teiste tundeid.

Võibolla teiste tunnete tajumine võib aidata meid välja oma tunnete sasipundardest. Nii oleme vampiirid, juues kurva luuletaja verd, aga talle vastu ei oska midagi anda. Kui anname, võime kaotada meid lohutava luuletaja. Dilemma kohe.

Jah, aga on tunne küll, et on ports inimesi, kel väliselt justkui pole palju emotsioone, aga kelle sisemine häädaorg võib olla suur. Ei tea, ehk kuristik oleks õigem sõna, liiga suuri sõnu ei tahaks teha. Kes neid teise kuristikke teab.

Mingit aimu mõne teksti kaudu mõnest kuristikust saab. Kas see tekst sirutab kätt kuristikust üles, et keegi välja tõmbaks? Ei, ei siruta. Ei arva kuristikust olija, et keegi teda välja tõmmata viitsiks, suudaks, oskaks, tahaks. Tahab ta ise üldse välja? Raske öelda. Kui ta kuristikust välja pääseks, millest ta siis tekste teeks? Ja kui ta tekste teha ei saaks, võiks see olla talle jube. Jube kui surm. Võibolla ta siis teab, et ühest kuristikust välja ronides kukuks ta kohe teise. Parem mitte ronida, aga tutvuda praeguse kuristikuga põhjalikumalt, kodustada see kuristik.

Jäin korra mõttesse, kas me tahaksime, et Amy Winehouse, Kurt Cobain ja Billie Holiday ei oleks hädas olnud? Ja poleks laulnud laule, mis meil hinge kriibivad. Kas me tahame, et fs tunneks jätkuvalt ängistust ja kirjutaks jätkuvalt head luulet? Või soovime, et ta saaks kuidagi järje peale, hullumaja abil või ilma, muutuks roosaks ja rahulikuks (nagu mõned hullumaja abil muutuvad) ja kirjutaks ehk ikka, aga kuidagi roosamalt ja rahulikumalt? Eks need ole rumalad küsimused, millele mingit mõistlikku vastust pole. Aga luule selleks ongi, et rumalate asjadega tegeleda, sellele juhtis tähelepanu juba Betti Alver. Ontlikul inimesel ei sobi, aga luuletades – passib küll.

Heade luuletajate üks tunnuseid on see, et nad on head algusest peale ja ega nad kogu

kirjutamise jooksul suuremat ei muutu. fs on kogu aeg kirjutanud ühtemoodi. Luuletused võiks kogudes ära vahetada.

Kogude järjekorra võiks ära vahetada. Ja kogus „100% fs” ongi tekste ühest ja teisest kogust, ajakirjades ilmunust ja päris uusi tekste. Kõik klappib kokku ja fs-i valikkogude koostamine pole arvatavasti üleliia raske töö. *Anything goes.*

Aga fs-i kellegi teisega ära ei vaheta. Olgu, François Serpent'i „Valgete kaantega raamat” oli ehk tiba romantilisem ja naiivsem kui muu kraam. Heade autode kuju hoitakse ka läbi aastate üsna sarnasena, Mercedese või BMW. Keegi ei andestaks, kui need korraga täitsa uue näoga välja ilmuksid. Ja minu meelest on heal autol ja heal luuletajal palju ühist: mõlemad toidavad meie unistusi ja mõlemad aitavad heal juhul ja pärituulega meid ekstaasi. (Aga mul pole mingit soovi fs-i mõne automargiga kõrvutada ja ka mitte ühegi teise luuletajaga).

Milles fs-i headus on? See on nii lihtne. Tõetundes ja viitsimatuses valetada. (Oh, nüüd tahaks jälle heade autodega võrrelda, seal on üsna sama lugu.) Irooniat on tasapisi juurde siginenud ja ega mina täpselt ei tea, aga kardand, et see võib olla ohtlik. Kui iroonia muutub päris kibedaks, siis pole see enam kaitsekiht, aga hakkab sisu sööma. (No nüüd võtsin ikka suu täis.)

Siiski kasutab fs paari erinevat nõksu. Kõige kobedam, tihedam ja puudutavam on lähtumine mõnest eluoludetaillist ja parem, kui üldistust ei rebita, aga see tekib justkui ise: „voodilina on kylmad ja rösked / teate ju kyll / olete elanud uhikas / hall valgus tänava kohal”. Või: „on olemas mitmesugust kurbust / piinlikku vanaaegset / nagu nähtaval kohal rippuv / vana naise aluspesu”. See kraam on väga hea. Hea, kuni sinna juurde ei keevitata liiga nõretavaid romantilisi üldistusi. Seesama vana naise aluspesuga algav luuletus lõpeb luuletaja masendusega, kui ta näeb päikest peegeldumas pangaaknal ja, noh, see on juba piiri peal. Vaesed pankurid.

Vanal naisel läks luuletuses pisut paremini, ta kurb aluspesu masendab ka, aga siiski vähem kui panga aken.

Kui aga kaldutakse romantilistesse kujutelmadesse ja hakatakse mõttes näiteks ehitama hiiglaslikku metallist koletisjumalat, kes vägistab tüdrukuid ja keda tüdrukud ihaldavad (ja keda luuletaja siis armukadetses ja vihkab üheaegselt), siis teeb see pisut nõutuks või paneb ohkama. Aga eks luuletajal on luuleõigus. Sama libedale jääle astub teinekord ka Rooste Jürgen ja võitleb jeekimitega, aga Jürgeni tekstil aitab tihti püsti püsida eneseiroonia ja kerge ellu-suhtumise käsipuu.

Mis mind aga täiesti nõutuks ja nukraks teevad, on lühikesed vihased steitmentlikud luu-

letused: „vana rõve valge mees / ja indoneesia naine / lähevad hotellist / linna vaatama / vana tallinnat / vana tallinnat / paluks mullegi 8”. Või neljasõnaline luuletus: „mis on mootorratturi mõte?”

Juuresoleval ilusal fs-i pildil teatab veel mootorrattur: „MULLE MEELDIVAD AINULT NELJATÄHELISED SÕNAD MA EI JAKSA PIKEMAID LUGEDA”. Oh jah, nii võiks ju kirjutada ka luuletuse: „mis on neegri mõte” või „mis on homo mõte”, aga miks ka mitte „mis on roheline mõte”. Mis mõtted on mootorrattureil ja mis mõtteid tekitab tsiklisõit, võib lugeda õige mitme kirjutava tsiklisti raamatutest. Kui on huvi. Või luuletus: „müstiline valgus / kui avan kylmkapi ukse”. Kanäe, mis müstika, aga justkui juba varemgi kohatud siin ja seal. Ja talist kraami on veel, mõni aforistlikum, mõni naljarebimine, mida ma lahti ei hammusta: „kolm risti / Kolgata mäel / Jumala allkiri?”.

Mürgiste aforistlike salvide hulgas on üks vähe ehedam: „söön kuulekalt kaalikat / ei küsi / on see tervislik / või odav / ei solva naist”. Lihtne elu ja aines ei peta luuletajat, neid võiks rohkemgi usaldada.

Ma kipun virinaga liialdama, aga fs-i kordusetele üles ehitatud asjad minu jaoks ei kanna. Kolm lehekülge luulet meekarva ufodedest, mis on kõikjal ja kõiges, jättis mind nõutuks. Nojah, ju ma siis ei tea, millest käib jutt, ju ma pole neid meekarva ufosis näind (aga kes on?). Sestap tundub see kõik väljamõeldise ja tundlemisena. Sarnast minimalismi on harrastatud siin ja seal. Võib oletada, et fs-il on käima läinud sisemine muusika, kus fraas aina kordub, aga paraku minus lugedes muusika käima ei lähe. Minu viga ehk.

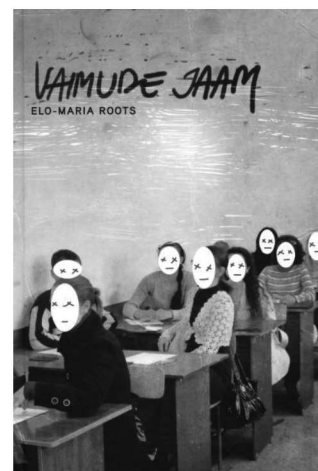
Vähe lõbusamad on mürgilised, süvairoonilised tekstid, kus lajatatakse vasakule ja paremale. Eelkõige markantne „Taanlinna kunn”, mis portreerib Jürgen Roostet kui kehakatsit. Selle kõrval on fs-i pikk autoportree valulev ja täiesti eneseirooniavaba: „fs – kes ta on ja kust ta tuleb”. Mnjah, pasamere keskel seisab üksik valulev luuletaja ja ei saa midagi teha, sest kõik ümberringi määrrib. Tore ja äratuntav meeleolu, aga see ei saa üheülbaliselt korduda.

Samas konkreetseid tekstid, kus masendusemeeleolu küll kestab ja kestab, aga ehedad detailid on uued, on alati loetavad. Kas mõnuga loetavad?

Masendavad mõnuga loetavad tekstid? Jah, tõepoolest. Ja neid on enamus. See on minu jaoks see päris ja ainuõige fs-i luule. Aga ma saan ka aru, et ükski luuletaja ei viitsi olla kogu aeg kõige tummisemas iseolekus ja oma kõige parema näoga. Kõiki tempe võib teha, peaasi et tee eheda iseolemise juurde ära ei kao. Ja ega fs-il kõigi kõrvalhüpete juures seda ohtu vist polegi.

Kas arenema saab kohustada?

Monica-Linde Klemet

Elo-Maria Roots, Vaimude jaam. Toimetanud Tiia Penjam. Kujundanud Angelika Schneider. Tänapäev, 2013. 478 lk.

Tõused hommikul kella peale üles, ruttad riigiasutusse ettenähtud ruumi. Istud ette nähtud laua taha, ette nähtud asendis – ja siis algab kohustuslik arenemine. Tahvli ees seisev, üldjuhul naisisik, edastab kindlaks määratud infot, mida pead salvestama ning hiljem muutmata kujul hindele ette kandma. Selle eest saad pileti, lõputunnistuse, et sõita tulevikku, mida ees ei oota.

Kirjastuse Tänapäev 2012. aasta romaani-võistlusel ära märgitud Elo-Maria Rootsi esikromaan „Vaimude jaam” on lugu Eesti presidenditütre, kes otsustab minna valenime all maakooli, et end tavalise tüdrukuna proovile panna. Rahumeelne edukas eliitkooli neiu hakkab kooli ja kogu ühiskonda hoopis teise pilguga vaatama ning temast kujuneb uute sõprade toel jõuline vabadusvõitleja.

Murrangulisi muutusi ei tule naljalt inimestelt, kes on oma keskkonda kivenenud: kas siis uskuma pandud, et niimoodi ongi õige (kooliharidus aitab tulevikuks valmistuda) või iga-suguse lootuse ja jõu kaotanuna (kool on mõtetu, kuid pean edasi käima, muidu oleksin veel

suurem hädavares). Inimene, kes keskkonda ja rolli vahetab, saab justkui uued silmad ja ka jõu midagi korda saata.

„Vaimude jaam” ei peaks määratlema üksnes noorsooromaanina, mis justkui välistaks „suurde kirjandusse” kuulumise. Tõsi, peategelaseks on 17aastane inimene, ent see, mida ta mõtleb ja kogeb, ei ole pelgalt hilisteismelise kasvuraskuste kajastus. Romaanis kritiseeritakse julgelt ja halastamatult praegust Eesti kooli. See, et autor on kasvatusteaduste magister, ei selgu üksnes raamatu tagakaanelt, vaid ka mitmete filosoofide ja koolikriitikute mainimisest, esindatud on näiteks Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Philip Jacksoni, Ivan Illichi, Paolo Freire jt ideed. Huvitavalt ning tabavalt kritiseeritakse e-kooli, nähes seda Foucault' panoptikumina: salajane, algselt vangidele mõeldud jälgimismehhanism, Valvas Silm, mis annab hinnanguid ning teavitab vanemaid juba enne, kui laps jõuab koju. See tapvat täielikult usalduse, kuna õpilasel puudub iga-sugune privaatsus ja ka võimalus valida, mida enda elust avaldada, mida mitte.

Koolisüsteemi seoseid vanglaga (ja surunud süsteemiga) tuuakse esile korduvalt. Kuid ega õpilased ole ainsad vangid – ka õpetajad on õppekavade, eksamite, ühiskonna suurte ootuste, madala palga ja suure töökoormuse tangide vahel. Ühiskonnas hinnatakse aga ennekõike just eksamipunkte.

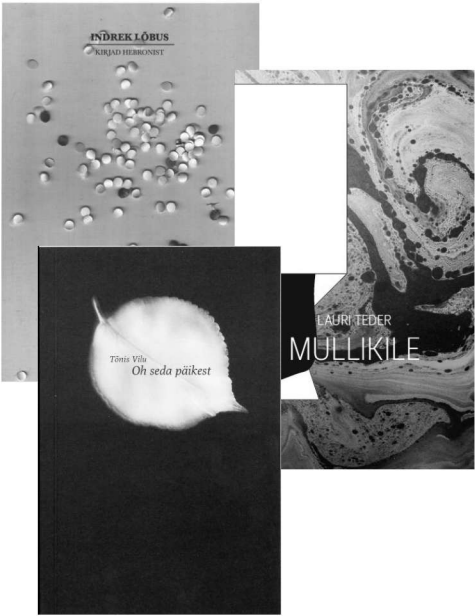
Romaanis arutatakse palju vabaduse üle, viidatakse põhiseadusele, mille järgi on igaühel õigus vabadusele, ning kurdetakse, et õpilaste puhul ei näi see kehtivat, sest nende eest otsustab haridussüsteem, mis teab, mida neil vaja on ning kuidas peab õppimine välja nägema. Rõhutatakse ka vabadusest tulenevat vastutust ja kutsutakse arutlema, kas vabaduseta saab üldse vastutama õppida.

Elo-Maria Rootsi lähenemine on väga julge, ehmatavgi. Ta küsib, kas koolis käima saab üldse kohustada. Kõlab revolutsiooniliselt, ent vastukaaluks toob ta mitmeid näiteid alternatiivkoolidest maailma eri paigus, üks nendest on näiteks Inglismaal tänini tegutsev kool Summerhill, kus tundides käimine ja lõpueksamite tegemine on vabatahtlik ning mille lõpetajaid

Kolm meest kõrbes

Värske Rõhu autorite värsket luulet

Berit Vari

- Lauri Teder, Mullikile. Kujundanud Lauri Järvelepp. Sarjas „Värske Raamat”, 2013, nr 11. 66 lk.**
- Tõnis Vilu, Oh seda päikest. Kujundanud Maris Kaskmann. Sarjas „Värske Raamat”, 2013, nr 12. 96 lk.**
- Indrek Lõbus, Kirjad Hebronist. Kujundanud Lilli-Krõõt Repnau. Sarjas „Värske Raamat” 2013, nr 13. 64 lk.**

Lauri Teder, Tõnis Vilu ja Indrek Lõbusa luule- raamatus on vähemal või rohkemal määral olulises rollis ruum, mida saab määratleda ühiskonna ja eraldatuse teljel. „Mullikile” lüü- riline mina tegutseb ühiskondlikus ruumis, ent ta kas kurdab kontakti puudumise üle teiste inimestega või avaldab lootusetust selle kon- takti võimalikkuse suhtes üldse. „Oh seda päi- kest” kulgeb inimtühjas omailmas, pöördudes mõtetes harva inimeste poole – ja kui, siis pel- gusega. „Kirjad Hebronist” luulemina tunneb hirmu tagaajajate ning õnnelik olemise ees ja pääsemist otsides rändab ta kõrbe. Kõigi kolme poeedi värsiread kulgevad omalaadi kõrbes, olgu see kõrb siis inimtühi pelgupaik, maa- ala, kus võib surra, või koht, kus jumalate poole pöördumine kuidagi lihtsam näib.

Indrek Lõbusa „Kirjad Hebronist” debüüt- kogus tõuseb esile piibellik ja jutlustav stiil: kogus leidub pühakirja parafraseerivaid värsi- ridu („ja nad heidavad liisku / tema riietele”, lk 7) ning märksõnu nagu „altari ehitamine”, „ohvriand” „käsulauad”. Lõbusa luulemina ihkab üksindust, ta on valinud pagenduse ja tõrjutuse. „Kirjades Hebronist” on huvitunud

inimestest kui uurimisobjektist ja saadud ins- piratsiooni joodiku dialoogist müüjaga ning inimestest, kes ostavad kauplusest peekoni- krõpse ja õlut. Aga ümbritsev inimmass täna- vatel ja inimesed poesabab tema selja taga on talle vastuvõetamatud. Minategelane nimetab neid lihtsalt „nad” – aga missugune on täpse- malt see inimsort, kelle eest raamatu „Kirjad Hebronist” palades põgenetakse? Tundub kangesti, et selles avaldub üldine pettumus inimsoos, sügav veendumus inimese patu- suses. Säärasena lõikab Lõbus kahtlemata lugeja moraalitundes, mõjumata selle juu- res näpuga viibutava moraaltitsejana, vaid ootamatult värske häälena kesk ükskõiksust ja minnalaskmist. Luuletuses „inimloom” (talitaja lugu) sõnastatakse inimese pealispindne ole- mine nõnda: „See algab väikese naljaga, / iga- vuse, uudishimuga, / ihaga, mis kellelgi kahju ei tee [...] Ja enne kui keegi arugi saab, / on keegi kasutatud, alandatud / ja surnud, / ja mitte kel- lelgi pole sittagi kahetsust, / sest kellelgi pole enam / kõrvu, et kuulda” (lk 8).

Teistes pettumine on tihedalt seotud ise- enese voorusetuse mõistmisega, mille pee- geldused kasvatavad Lõbusa debüütkogu tõsiseks ja tõsiseltvõetavaks. Minategelane küsib, mis lootust enam maailmal on, kui isegi see, kes on pidanud end heaks, kukub – ja ilm- neb, et ta polegi kunagi kellestki parem olnud. „Mul ei ole enam jõudu sind vihata. / Ma olen nüüd samuti selgrootu nagu kõik, / nagu sina. / ja viimsel päeval, mil lubasin / teie kõigi üle kohut mõista, / kuulan ära oma süü / langeta- tud päi, / kuid praegu lõhn hambad su kehasse ...” (lk 27). Noorpoeet on kahtlemata leidnud oma isikupärase luulekeele, mille stiili ta val- dab. Üks ilmekas stiilinäide on pala „me rän- dasime siia läbi kõrbe” (lk 34–35), kus inimeste eest pagemisest saab viirastuslik, palavikuline hirm jälitajate ees. Viimaks jõutakse pühapaika Hebronisse, kus võib kõnelda oma loo, kus õpi- takse paluma nii, et jumalad vastavad, ja tänu- lik olema – kuid tehakse siis otsus, et ei oldagi väärt muud kui minna tagasi kõrbeski surema. Lõbusa minategelane on oma võitluses Juma- laga nagu Vargamäe Indrek: „Kirjad Hebronist” kätkeb endas nii noore mehe Jumalalt märgu- ande ootamist kui ka talle seljapööramist ja tema eitamist.

Lauri Teder on „Mullikiles” fotografeerinud kurbi, tavatuvi ja küsimusi tekitavaid vaate- pilte tänaval, klubis, kiirsöögikoha ümber. Teder luule on üsnagi linnakeskne, ent tema linn on paik, kus jääb nälga nagu kõrbeski, see on elutu ruum, mille taga loodetakse näha pärisilma. Linna eest on vaja minna pakku, sest „linn on ahne / ja ma ei / meeldi talle enam” (lk 50). Kuigi Tartu sütitab lüürilises minas ka õrnusepuhanguid, kätkeb linna iseloomustust ka inimese kui jäätmetekitaja põlgust. „minu

luulu / minu Tartu / on Karlova ja Annelinn [...] ühikatoa steriilsus / ja need kotikilest / korallid Emajões ...” (lk 27).

Et Teder lüürilist mina võib oma eraldatuse teemaga käsitleda kõrvu Lõbusa ja Vilu oma- dega, kinnitavad tema luules kõnelevad hiki- komorid (lk 32–33) – inimesed, kes isoleerivad end ühiskonnast, sulgedes end oma koju ekst- reemsematel juhtudel isegi aastateks. Ja miks ka mitte, kui ka palmide all absindilõhnas vaa- datakse kabareed sellest erutumata, kui mitte miski ei eruta enam inimest ja kui puudub tähelepanuvõimegi (lk 49). Aga kus on säärase äärmusliku erakluse juured? Nukker pala jutu- ajamisest väikevennaga, kes jutustab lasteai- a ühisalajasest poistebaasist, kuhu kuulusid kõik poisid peale ühe, annab ühe võimaliku vastuse (lk 64). Linna ja inimeste eest leitakse pelgu- paik ja lohutus looduses ning nagu siin käsit- letavad teisedki mehed kõrbes, kohatakse sää- l suuremat mõistmist kui inimeste seas: „õnn on harida oma aeda / õpetada lollile moonile / kui- das olla parem inimene / sest ta ei vaidle vastu / vaid noogutab tuulehoos / agaralt kaasa” (lk 60).

Tõnis Vilu debüütkogu „Oh seda päikest” viib lugeja ligipääsmatule ja võõrale maale nagu „Kirjad Hebronistki”. Vilu pühakoht on aga päris kodu- ja põhjamaine taimedest loo- kas aed, mis leiab sujuva jätku ümbruskonna väljadel ja metsaradadel. Debüütkogu peal- kiri ja esimesena pakutud märksõnad „aed” ja „metsarajad” võiksid ekslikult viidata lüüri- lisele minale kui lillelapsele, muretule loodu- ses vedelemisele ja aasal keksimisele. Oh ei, „Oh seda päikest” on ohkamapanevalt melan- hoolne, kõige kauni botaanika ja loodusele- mentide taustal on Vilu luulemina askeetlik, enesessetõmbunud ja paigaltammuv. Ses kesksuvises päikesepaistes ei ole rändamist ega selle juurde kuuluvat ootust ja õhinat. Kön- nitakse küll mööda maagilisi loodusradu, aga ei jõuta mitte kunagi mitte kuhugi.

Vilu luule on enamjaolt inimtühi ja neil üksikuil korril, kui mõni inimeseloom tema värsiridadesse eksib, seiratakse viimaseid umb- usklikult: „siin võiks olla ruumi / dialoogile ja jutumärkidele / kuid see tüüp keda / eile met- sas nägin / kuulas moblast tühmi / ega kuul- nud midagi / rohkem pole ma kedagi / näinud / ei tea / kas meri on valmis / ainult minuga leppima” (lk 84) ning veel „kuid sudu pole veel / kohale jõudnud / jaapanlased pole / pildis- tama hakanud / atv-gäng pole ammu / metsa sassi ajanud / rahu pole läinud / aga nad tule- vad / nad tulevad” (lk 85). Pääsemine leitakse liitrise punase pangega heledas mustikaid täis metsas kõndides (lk 82), ent toas teleri ees saa- vutab loodusega samastumise iha ühtviisi oma radikaalsuse, kui palas „Telekas näitas eluolu Ussuuri taigas” väljendatakse soovi „olla see

õnnis loom amuuri leopardi lõugade vahel” (lk 54).

Tõnis Vilu luule on kolmest siin käsitletuist raskemeelseim ja raskekeelseimgi. Kohati kul- gevad Vilu palad läbitungimatu is rägastikes, kus kõik võrsed ja oksad ja männiladvad näivad olevat mõeldud sümboliseerima alati midagi suuremat: elu ja kasvamist ses mõistetamatus päikeses, mis kord ei anna armu oma paistmise ja kord paistmatusega. Vilu loodusrajad ja aed jäävad siiski ehk paljuski kättesaamatuks, sest nood polegi mõeldud inimestele. Hämmasta- valt ei väljendu Vilu luules mitte kellegi poole pöördumine, kõneldakse peamiselt loodu- sega ja loodusele – kui uskuda Indrek Lõbusa debüütkogu motot, peaks see, kellele luuletaja kirjutab, teda palju sügavamalt avama, kui see, mida kirjutatakse. Tõnis Vilu luuleruumi kohta sobib öelda nõnda, kui on kirjutet Andrus Kasemaa lüürilise maailma kohta: see on isik- lik ruum, millel ei ole erilist asja nõndanimetet päris maailmaga.¹

Nagu siin toodud tekstinäited ka illustree- rivad, on kogus teine hulk palasid, mis ei nõua läbimurdmist, dešifreerimist, read, mis kõnele- vad ilusatest ja lihtsatest asjadest. Ja säärased palad sisendavad hoopis, et sel lüürilisel minal ei olegi tarvis kuhugi minna, kuhugi jõuda, vaid just siin ja praegu tal ongi hea: „sipelgate pisikesel rajal / veetakse suitsukoni ja okkaid / ja mesilane lendab kanarbikus / käbid torgi- vad jalataldu / ja kiil puhkab sõrmel / elu läheb edasi / ei näe et see oleks absurdne / päike paistab nagu polekski / kell juba praegusesse kohale jõudnud ...” (lk 92) Olgu sümbolite ja mõistujutu avamist nõudev või lihtsalt ja vahe- tult sõnastav, aga Tõnis Vilu palade hulgas võib isegi olla viimase aja loodusluule säravamaid leide.

Tegelikkusest irduva uuslihtsuse diskus- sioon on juba suuresti vaibunud, aga Värske Rõhu autorite luulekogude foonil hakkasid selle tunnussõnad endast märku andma. Nii „Kirjad Hebronist” kui ka „Oh seda päikest” ja mõningate mõõndustega ka „Mullikile” kät- kevad endas minategelaste pagemist pare- masse maailma – olgu selleks siis põgenemine maailmalõpu, inimsoo, tehiskeskkonna või omaenese ammuste pahede küüsis. Margit Tintso (küll juba paar aastat tagasi) tõstatet küsimustele, kas linlikust kultuurist ja ühis- konnast eraldumist hakkab rohkem nägema, kas reaalsuse inetuse peegeldamisest väsinud kirjandus hakkab rohkem kujutama uut ja ausamat maailma ja kas üleilmastumisele võib järgneda omailmastumine,² vastavad Indrek Lõbus, Tõnis Vilu ja Lauri Teder oma värskete luulekogudega paljuski jaatavalt.

1 Margit Tintso, Maailmalõpu eest paremasse maa- ilma. – Sirp 14.1.2011.
2 Samas.

uurides selgus, et nad saavad elus väga hästi hakkama.

Kas me üldse julgeme tahta vabadust? „Kes on kasvanud totalitaarses koolis, ei tahagi vabadust” (lk 361). Mõneti on selline rünnak ka õigustatud – olemas lihtsalt harjunud praeguse süsteemiga, leiame sellele mitmeid õigustusi ning uue nurga alt nägemine on lihtsalt liiga keeruline ja peadmurdev.

Romaani terased tähelepanekud kooli suhtes toimivad kui äratajad, ent on ka väi- teid, millele tavakoolis töötanud õpetajana vastu vaidleksin. „Aga koolis ei küsitud kunagi, kas ma olen õpitava enda jaoks mõtestanud. Minu ülesanne oli lihtsalt lasta teadmised oma pähe salvestada. Copy-paste ühest ajast teise. Kaksteist aastat järjest” (lk 176). Ma ei usu, et enamik praegusi õpetajaid eeldab õpilaselt pelgalt kopeerimist. Tean, kuidas paljud õpetajad hindavad õpitu mõtestamist, originaalsust ja loovust, millest lähtuvalt pla- neeritakse ka õppetööd. Samuti ei julgeks ma väita, et praegu „rikuvad õpilased koolis korda, kuna see on ainus võimalus kogeda

vabadust ja tunda end indiviidina” (lk 399). Kool pakub ka mitmeid muid võimalusi enda isiksusena tundmiseks, alustades oma arva- muse avaldamisest (seda ei suruta nii räigelt maha, nagu see romaanis ilmneb), essee- de kirjutamisest, loovtöödest kuni õpilasprojek- tideni. Teatav liialdamine romaanis ei mõju siiski negatiivselt, vaid julgustab enesekriiti- liselt mõtlema.

Rootsi revolutsiooniline raamat ei jäta praeguses koolisüsteemis pilbast pilpa peale. Selge see, et üleöö muutusi ei tee ning süs- teemiga võidelda on väga raske ning nõuab suurt pühendumist. Romaani lugedes saabki kaasa mõelda, kuidas üks koolirevolutsioon Eestis välja näeks. Kes sellise meeletu ideega kaasa tuleks: õpilased, õpetajad, haridustöö- tajad, meedia? Kas dialoog on üldse võima- lik?

Haridusdiskussioon on alati väga oluline, sest üks lapsed peegelda ja korda täiskasva- nuid, luues hiljem ühiskonna, mis on nende kasvamise ja kooli nägu. „Tõepoolest, iga uue põlvkonnaga oleks võinud kool muutuda ja

uueneda, aga tegelikkuses oli kool see, mis muutis iga uue põlvkonna selliseks, nagu eel- mine põlvkond tahtis” (lk 162).

Ent „Vaimude jaam” ei ole üksnes kuiv kas- vatusteaduslik traktaat, tegemist on tõelise lugemiselamusega, seal hargnevad lisaks hari- dusele ka mitmed muud olulised ning torkivad teemad. Näiteks käsitletakse pere- ja koolivä- givalda ning asjaosaliste ja kõrvaltvaatajate tahtmatust probleeme isegi mitte tunnistada, rääkimata lahenduse otsimisest. Omaette pin- get tekitab kaksikrollis oleva peategelase silme läbi nähtud „kahe Eesti” valus kontrast: vaesus, ülekohus, eelarvamused, võimurlus. Niisamuti uurib autor kiindumuse aspekte, läheduse ootamatuid tahke, klammerdumist ja enese- ületamist armastuses.

Romaani tegelaskujud on väga värvikad, mahlaka kõnepruugiga, ning teos sisaldab mui- digi heale koolikirjandusele omaselt humoo- rikaid ja põnevaid õpetajakaraktereid. Tekst on sugestiivne, kaasahaarav, mõtlemapanev, palju saab naerda ja valus on ka.

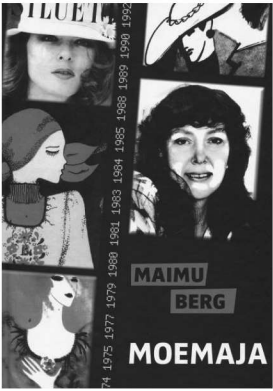
Vaatamata filosoofilisele alltoonile ja

paljudele aruteludele, on romaan vägagi tegevusrohke – suurepärase filmimaterjal. Just sündmuste ja mõttevahetuste tasakaal, liikumine karmist sotsiaalkriitikast medita- tiivsetesse seisunditesse ning teksti loomulik kulg teevad lugemise tõeliselt nauditavaks. Lugeja haaratakse jõuliselt romaanimaailma, võimaldatakse valida rolle ja neid vahetada ning pööratakse mitmedki mõtted ja tunded pea peale.

Nõustun Mari Kleiniga, kes Õpetajate Lehe arvustuses (26. IV) „Vaimude jaama” Pandora laekaks nimetab ning väidab, et pärast selle lugemist pole maailm enam endine. Kes loeb romaani avatud meelega, on selle järel küll nõutu. Kas nii julgelt ja raamidest väljas mõt- lemine on utoopiline ja naiivne või on vana süsteemiga leppimine allaandmine ja mõt- telaiskus? See ju ühe kunstiteose eesmärk ongi, et lugejat raputada ning vaagima panna, isegi kui see on ebamugav. „Vaimude jaam” on kohustuslik romaan kõigile – nii neile, kes kohustuslikkust õigustavad, kui ka neile, kes selles kahtlevad.

Hull Betti ja moe režiimid

Johanna Ross

Maimu Berg, Moemaja. Toimetanud Eda Allikmaa, kujundanud Margit Randmäe. Petrone Print, 2012. 198 lk.

Juba mõnda aega kaldutakse ajaloo uurimisel n-ö pehmemale poolele ning vaadeldakse näiteks poliitika- ja sõjaajaloo asemel ka argielu. See soosib muu hulgas sissevaateid rõivastumisse ja enese ehtimisse, kas laiema skaalal (nt „Kui kergetööstus oli suur tööstus”, Arkadi Kello ja Mati Laos, 2011) või lausa üksikisiku ja igapäeva tasandil (nt „Läbi raskuste ilu poole”, Liia Merino, 2009). Teiselt poolt on nõukogude aeg libisenud nii turvalisse kaugusse, et kui ka mitte riigivalitsemist ja okupatsiooni fakti ennast, siis vähemalt toonast eluolu võib juba vaadelda vabalt valitud vaatenurgast, sh hingedele omamoodi kalli, nostalgilise kurioosumina. Küllap viisid need kaks tegurit üheskoos selleni, et 2012. aastal toimus Eestis vähemalt kaks olulist nõukogude moele pühendatud sündmust: Kumus näidati suurejoonelist ekspositsiooni „Mood ja külm sõda” ning ilmus Maimu Bergi mälestusteraamat „Moemaja” tööst ajakirjas Siluetti.

Raamat ja näitus seostuvad mu tajus tihedalt, ju suuresti sellepärast, et kummagi puhul ei saa(dud) kujunduses mööda Silueti moejoonistest. Mida need meile siis nõukogude moe kohta ütlevad? Näitus oma visuaalse rõhuga tõi esile ennekõike lääne ja ida moesuundade paralleelsuse, raamatus kirjeldatakse lähemalt, kui raske oli siinpool seda paralleeli saavutada, niihästi ideoloogiliste nõudmistest (Moskva kolleegium!) kui ka praktiliste raskuste tõttu (viletsad kangad, halvasti varustatud kaubandusvõrk, kehv fototehnika). Ent igal juhul pakutakse nõukogude moepraktikat välja kui teatavat dissidentlust, võimule vastuhakku, kus fantastilisel viisil segunevad valitsev ideoloogia ja selle õonestamine. Tundub, et seda peavad moe kui nähtuse olemuslikuks omaduseks õieti kogu maailma moemõtestajad, näiteks võib leida vääristava üldväite: „Moe kui ajaloolise nähtuse esilekerkimisel on oluline ühisjoon modernismiga: lüüakse lahku traditsioonist ja üritatakse lakkamatult jõuda „uueni”.”¹ Aga kui niimoodi saabki kirjeldada moodi üleüldse, siis Nõukogude Liidu puhul klapi mudel eriti mugavasti: totalitaarses režiimis, kus kõik uus on eriti range kontrolli all, on selline tegevus veel vingem ja ohtlikum kui muidu.

Vastav toon antakse „Moemajas” kätte kohe alguses, kui seatakse kontrasti argitegelikkus ja moemaja laval näha olevad imeteod. Üldine vaatevinkel on kirjeldamine, kuidas moering-konnas vaeva nähti, et halli, üksluisesse nõukogude tegelikkusse veidigi värvi tuua, ja kuidas selleks juhmi võimu ninapidi veeti – näiteks kasutati parasjagu poppide sõjaväestilis mantlite näitamisel ettekäändena Suure oktoobrirevolutsiooni aastapäeva (lk 149–150). Tõsi, niisuguste mehhanismide töösuund ei ole alati päris ühene, näiteks armeepilotka leiab Bergi järgi „riikalik mood” ise „Vene soldati peast üles”, nii et kõik äkki napakat peakatet ihaldama hakkavad ja Silueti tegijad peavad nina kirtsutades konstrueerima löike selle valmistamiseks (lk 140). Samuti ei varjata „Moemajas”, et vastupanuliikumise virgad töölisel saavad vaevatasuks omajagu privileege, näiteks komandeeringuid Moskvasse, Poola ja hiljem koguni pärisvälismaale, aga ka laste sukkpükse või eelisjärjekorras autoteenindust. Ometi on selge, et nende igapäevategevus kujutab endast vaikset mässu režiimi vastu.

Maimu Berg

Selline veidi ivan-oravalik viis absoluutselt kõike nõukogude ajal toimunud mässuna mäletada on mõnus ja lohutav. Aga kui tõsiselt seda võtta tuleks? Kas tõesti oli partisan iga naine, kes alumiiniumpulbriga lauge värvis, käepärastest materjalidest viimase hooaja rõivaid combineeris või lihtsalt „režiimi kiuste” hoolitsetud ja moekas välja nägi? (Rõhutagem, et just nimelt hoolitsetud ja moekas, mitte lihtsalt ilus, kuna vaikumise on juttu ikkagi üsna spetsiifilisele mükitud-lakitud naiserollile vastamisest.) Kui hardalt saame me sellesse suhtuda tänapäeval, mil ühelt poolt trügib moe- ja meigikultus uksest ja aknast sisse, aga teiselt poolt võib väita, et „Olla moodne on vahest praegu oluline palju väiksemale osale ühiskonnast kui näiteks 40 aastat tagasi”?² Mis suunas moe roll ja staatus Eestis praeguseks õieti muutunud on?

Need küsimused vaevavad ilmselgelt ka Maimu Bergi, kes on tahtnud nostalgiliselt meenutada ebasoodsates tingimustes moeajakirjanikutööd, aga tajub just tänu sellele kogemusele eriti selgesti, et kättesaamatu Burda mõjus varem märksa glamuursemalt kui nüüd Rykiel siinsamas leti peal. Et neile mitte lihtsa koelist ja üheselt mõistetavat vastust anda, on ta enda asemele leiutanud Betti Parklai nimele naisterahva. Võte on klassikaline: teksti sisese juhatuses distantseerib autorilähedane kuju end käsikirjast, mis kuuluda tegelikult hoopis kellelegi teisele. Antud juhul ligineb autori nimekaimest minajutustajale vana tuttav, kes palub teda hakata oma loo kirjapanijaks, tutvata enda elukäik on väga sarnane füüsilisest isikust autori omaga. Tulemus seekord aga väga klassikaline ei ole. „Moemaja” kohta ilmunud ainsas n-ö ametliku kirjandusarvustuse moodi tekstis väljendab Fagira D. Morti ennekõike pettumust, et teos ei olla ei liha ega kala, ei ilukirjandus ega mälestused, ja risti-põiki ette jäävat lugedes just Betti Parklai kohmakas kuju.³

Olen nõus, Betti Parklai ongi ilmselt „Moemaja” suurim probleem. Vahetutest naabritest kaasaegses kodumaises kirjanduses meenutab tema sissetoomine Urmas Vadi romaani „Tagasi Eestisse”. Lisaks alter-ego-mängule on kuidagi vadilik ka normaalse inimese ja kontori-keskkonna vastandamine, mis leiab aset Reisibüroos, kus Betti kohtub klienditeenindajaga Kristiinaga. Ent kui Vadi raamatut on Märt Väljataga analüüsinud kui äärmiselt läbimõeldud vormimängu, „hästitehtud masinavärki”,⁴ siis Berg pole osanud oma raamatus selle võttega midagi peale hakata ja see jääb fiktsioonina lahjaks. Algu on paljutootav, kohe sisese juhatuses sätestatakse Maimu Bergi nimelise minajutustaja ja tegelase Betti mõnus vastandus, kus polegi selge, kumma selja taha peaks õieti astuma lugeja. Betti olla „edev ja paras teesk-leja”, „kõvasti nihkes, jumal teab, võib-olla

lausa ohtlik”; teiselt poolt ei tekita ka „mina” vastu erilist sümpaatiat tema ninakas deklaratsioon: „[mina] pole pelgalt kellegi mälestuste kirjapanija, mul on Eesti ühiskonnas vist ikka natuke teine funktsioon”.

Sellise mängu kaudu võiks lihaka, ilukirjandusele omaselt mitmemõttelise vastuse anda ka küsimustele moe loomuse ja tähtsuse kohta. (Minu meelest olekski see parim selgitus Betti sissetoomisele – iseenest kuigivõrd kaitsta või peita ei õnnestu teose autoril sellise lihtsa trikiga ju nagunii.) Teglane Betti Parklai on see, kes siin-seal liiga romantiliselt nostalgitsema kipub, kohati liiga edevalt oma väikesi avantüüre meenutab, lõpuks „vaba maailma” moes ja aplas tarbimises pettub, nagu oleks tõsimeeli oodanud midagi paremat, ja hoopis vastassuunas ajalooarhiivide rüppe sööstab; teglane Maimu Berg võiks kõigele sellele mingit teist perspektiivi pakkuda, näiteks irooniliselt, nagu samanimelisel kirjanikul väga hästi välja tuleb. Aga nendevaheline vastandus kaob peaaegu kohe, kui eessõna mööda saab, „mina” justkui kolitakse Bettisse ümber ja tema mõtteprotsesse kirjeldatakse samasuguses keeles samamoodi. Näiteks lk 12 ütleb sulgudes kiil: „kuidas ma ei salli, kui poolvõõrad mind niiviisi käperdavad!”, lk 17 nimetatakse täpselt samas formaadis: „kuidas Betti ei sallinud seda väljendit!”. Ausalt öelda ei mõju hästi ka minategelase viimane püüe epiloogis teatud etteheiteid ennetada: temagi meelest olla Betti jutustus kohati segane, eriti nõme olla süžee fantastiline lõpupööre; tema ise küll sellist raamatut ei oleks kirjutanud. Ega’s tekst sellest paremaks lähe; ka ei mätsi see kinni asju, mis paratamatult näivad läbimõtlematuse või hooletusvigadena. Näiteks ei leia ma mingit põhjendust sellele, miks „paksude inimeste moe” küsimus tõstatatakse üsna sama nurga alt lausa kolmes eraldi peatükis, kuigi nood peaksid justkui olema temaatiliselt liigendatud, või miks Ewe-nimelist tegelast kirjeldatakse lk 88 kui Bettiga „ühepikkust ja ühtviisi saledat”, aga lk 138 kui „suurt kummalist naist” – on siin varjunimed segamini läinud või juhtunud midagi muud, tervikliku tegelaskuju tekkimisele see kaasa ei aita.

Neist etteheidetest hoolimata toimib „Moemaja” ometigi ajastupildina. Peeter Helme on Bergi nimetanud „mälestuste meistriks, mälu-piltide üldarusaadavasse keelde valamise vilunud ja nõtteks valitsejannaks”⁵ ja olgugi see omajagu pompossest sõnastatud, jagan seda arvamust laias laastus. Eriti üldarusaadavuse poolest sobib raamat hästi „Aja loo” sarja, mis ongi keskendunud nõukogude Eesti tegelikuse kajastamisele kohati lausa varjamatult pedagoogilises võtmes. Näiteks soovib Berg juba mainitud pilotka puhul guugeldada, kui mütsi pilt ei peaks kohe silme ette tulema,

andes koguni täpse otsisõna (sovieta pilotka, lk 140), või selgitab üsna üksikasjalikult, mis-poollest oli kasulik, mispoollest kahjulik par-teisse kuuluda (lk 70–72). Iroonilist lauset val-dab autor vabalt ja minevikku maalivad väga värvikalt silme ette kaunid kirjeldused nagu „uue vaiba kunstkiudude ärevakstegev lõhn täitis korteri ja vaibamuster peegeldus sekt-siooni tumedalt polüesterpinnalt otsekui ime-line aas videvikuhämara metsajärve mustavalt virvenduselt” (lk 14).

Eraldi märkimist väärt aspekt on Nõuko-gude paljususe ja mitmekesisuse näitamine, mis esitab omamoodi väljakutse kehtivale aja-loopildile. See tuleb välja juba eelviidatud dia-loogis Kristiinaga, kui naiivne tütarlaps oletab, et hoones, kus viibitakse, võis ka Vene ajal olla reisibüroo. Üleolevalt hüüatab Betti Parklai: „„Ah, mis te nüüd, Kristiina, kes siis Vene ajal reisist!” – „Kas siis ei reisitudki? No ei usu, küllap siis ka ikka lennukid, laevad ja rongid sõitsid. Mu vanaema käis Bakuus.” – „Noh, selles mõttes muidugi, ikka tuli ette, et käidi Bakuus ...”” on Betti sunnitud tunnistama (lk 19). Just nimelt, me teame, et nõukogude ajal mitte ei reisitud, vaid „käidi Bakuus”, kuigi Aserbaidžaan on Ees-tist umbes sama kaugel ja sama eksootiline kui Hispaania. Kombeks on rääkida piiratud, vang-lataolisest ja ka muidu ühetabasest nõukogude tegelikkusest ja pealtnäha kordab sedasama üle „Moemaja” oma moe ja argipäeva vastan-dusega; ometi tekitab jutt imekaunist usbeki rahvusmustrites siidkangastest (lk 62), lätlaste legendaarselt halvast maitsest (lk 98), silmator-kavalt „lühijalgsetest, suurte peadega” ukraina modellidest (lk 102) jne silme ette hoopiski mitmepalgelisema maailma. Muu hulgas ole-vat igal venelasel „juudist vanaisa, bulgaar-lasest ema, ukrainlasest vanaema [või] poo-lakast isa” (lk 103) – niipalju siis kolmesajast miljonist identsest ja samarahvuselisest *homo soveticus*’est! See paljususe on Bergil kätke-tud peaaegu et kõnekujunditessegi, puritaanliku ajakirjandusmoraali üle ironiseerides miksib ta stiililiselt efektseid „nõukogude sõnu”: „Kind-lasti oli kuskil auulis, staniitsas või terem-tere-mokis inimesi, kes kunagi ei olnud näinud naise paljaid rindu, kuigi lapsi võis neil ju mitugi olla” (lk 149).

Samuti osutub tähelepanuväärseks motii-viks Silueti moevääratuste rubriik „Luubi all”, mille kohta oli olemas eksponaat ka „Moe ja külma sõja” näitusel. Mulle paistis alul äärmiselt kummaline, et pahaaimamatuid, sealjuures praeguste standardite järgi igati läbikaalutult ja korralikult riides inimesi võidi salaja pildis-tada ja ajakirjaveergudel hurjutada sellepärast, et toimetuse meelest ei läinud nende kingad kotiga kokku. Samasugust tänapäeva lääne ini-mese jahmatust kirjeldab Tanel Veenre,⁶ vähe sellest, ohvritest on kahju isegi eblakal kaas-aegsel Betti Parklai! Järele mõeldes meenub aga, et lähedane žanr on praegu täiesti olemas ja õilmitseb: peamiselt blogid või muud veebi-väljaanded, kus juhitakse tähelepanu inimeste koledale rõivastusele. Suurem osa neist kes-kendub kuulsustele, aga on täiesti olemas ka pildigaleriisid tänaval või muidu avalikus kohas kohatud reakodanikest. Ometi tundub isene-sest sama laadi kriitika eri kontekstis – totali-taarse režiimi all toimiva riikliku moodustise ühe kõige prestiižsema moeajakirja veergudel, suunaga ülalt alla, või suures, laias, demokraat-likus ja häbitundeta internetis, suunaga pigem alt üles – täiesti erinev. Veenre kasutab neist esimese olukorra kohta fraasi „ideoloogia, mis seob heaks kiidetud esteetika moraalliga” ja väga tõenäoline, et asja saab selgitada just kuidagi niimoodi. Igatahes osutab see, et kui nõukogude mood oligi omal moel mäss režiimi vastu, toimis ta ka ise tänapäevast vaadeldes kaunis valju ja nõudliku režiimina.

1 Lars Svendsen, „Fashion. A Philosophy”, norra keelest tõlkinud John Irons (Reaktion Books, London 2006, lk 10).
2 Heili Sõrmus, Külma sõja võidurõivastumine. [Näitusest „Mood ja külm sõda”.] – Sirp 16. XI 2012.
3 Fagira D. Morti, Maimu Berg, „Moemaja”. – Eesti Ekspress 14. II 2013, lk 40.
4 Märt Väljataga, Hästitehtud masinavärk. – Vikerraar 2013, nr 6.
5 Peeter Helme, Raamat pisaratest, aerust ja unustustest. – Sirp, 11. V 2007.
6 Tanel Veenre, Põige unustatud maale, nõukaaja moe galaktikasse. – Eesti Päevaleht 3. XI 2012.

Enamiku mõtteõues osalenute südameasjaks on pärimusmuusika.

SUSAN SUURKASK

Pärimuskultuur ja -muusika tänapäeval

Kairi Leivo

Rahvusvahelise folkloorifestivali „Baltica” ajal koguneti mõtteõue, et arutada pärimuskultuuri ja -muusika rolli üle tänapäeval. Vestlusringis osalesid Ando Kiviberg, Ingrid Rüütel, Taive Särg, Ene Lukka-Jegikjan, Siim Sarv, Timo Kalmu, Reet Suurkask, Alar Ojalo, Anne Ojalo, Kairi Leivo, Laura Liinat, Piret Suurväli, Rein Lang, Krista Sildoja, Raivo Sildoja, Maarja Nuut, Karoliina Kreintaal jt.

Pärandkultuuri aastal on esil lugematu hulk meie pärandiga seotud teemasid ja üle Eesti kõikjal selleteemalisi ettevõtmisi. Mõtteõu kutsti kokku selleks, et arutada mõistete üle, mis on selles valdkonnas käibel, aga kipuvad tihtilugu segamini minema. Mis on pärand ja mis pärimus, mis rahvakultuur ja mis omakultuur? Milliseid valdkondi peetakse silmas? **Ando Kivibergi** juhtimise all veerenud juturingis jõuti selle lühikese aja kestel mõtiskleda peamiselt pärimusmuusika olukorra üle. Põgusalt oli juttu ka rahvarõivastest kui eredamast paikkondliku eripära tunnusest.

Vestluselt ilmnis suur vajadus laiapõhjalisea arutelule järele, mis tooks kokku pärandkultuuri valdkonnas tegutsevad inimesed ja selgitaks asjaosalistele, millised on institutsioonide arengusuunad ja kuidas teha koostööd, et koos ühte asja ajada. Ühiselt tõdeti, et pärandkultuuril on oluline roll meie rahvusliku eneseväärikuse hoidmisel ja kasvatamisel. Eneseväärikusele ja identiteedile annab tuge ka see osa pärandkultuurist, muusikast, arhitektuurist, kommetest ja paljust muust, mis on iseloomulik Eesti eri piirkondadele. „Baltica” folkloorifestival ongi algusest peale olnud orienteeritud paikkondlikele traditsioonidele ja nende säilitamisele. Festivali saavutuseks võib pidada seda, et väga paljud inimesed on hakanud oma kodukandi pärimust süvitsi uurima. **Ingrid Rüütel** tõi välja näiteks, et kuigi väga palju räägitakse euroopa kultuurist, millega võiks eestlane samastuda, pole ühtset euroopa kultuuri olemas: iga väiksemalgi paigal Euroopas on oma nägu ja pärimus, millest me kahjuks teame väga vähe. Rahvusvaheliste folkloorifestivalide eesmärk on näidata maailma eri nurkade värvikirevat pärimuskultuuri ja õpetada seeläbi väärtustama omaenda eripära.

Vestlusringis tõdeti, et pärimuskultuurist on saanud omaette kunstiliik, kus on olemas nii professionaalne suund kui ka teine, isiklik suund – iga inimese oma pärimus ehk see, kuidas ennast väljendada ja mida edasi anda, olgu selleks muusika, toit või mõni muu emadelt-isadelt õpitud kogemus või elutarkus.

Kuna enamiku mõtteõues osalenute südameasjaks on pärimusmuusika ning selle roll tänapäeval, siis peeti nõu, kuidas tagada pärimuse jõudmine uue põlvkonnani ehk kuidas innustada noori muu muusika kõrval harrastama ja õppima pärimusmuusikat. Tegelikult ei ole vahet, kuidas noori pärimusmuusika juurde

meelitada, selleks võib olla isiklik eeskuju perekonnas või hoopis mõnel suuremal festivalil või peol osalemisest saadud impulss. Pärimusmuusika festivalidelt nii meil kui mujal saadud impulsid võivad suunata noori oma ehedat pärimust avastama ja sellega süvitsi minema. Eheda allikani jõudmine on igaühe isiklik tee, pärimuskultuuris olemine ja osalemine võiks olla ideaalis aga iga eesti inimese elustiil.

Oluline on siinjuures nii üldhariduskooli kui ka muusikakoolide ja huvihariduse roll. Selleks et seda täita, on vaja ka vastavat õpetajakoolitust. Näiteks ei ole kooli muusikaõpetaja haridus siiani piisav, et õpetada lastele pärimusmuusikat. Seega on veel palju teha, et koolide muusikaõpetajad hakkaksid end kindlamalt tundma ka pärimusmuusikas ja suudaksid seda lastele laiapõhjaliselt õpetada. Ja olgugi et pärimusmuusikaõpe on nii TÜ Viljandi kultuuriakadeemia kui ka EMTA eriala ja õpetajaid justkui juba oles, on pärimusmuusika õppekava suudetud rakendada vähestes Eesti muusikakoolides.

Samuti on oluline, et kooli ja huvikooli muusikaõpetus oleks laiema otstarbega, mitte ainult esinemiskultuuri ja lavalt esinemise kasvatamiseks. Kõik inimesed ei ole loodud esinejateks, mis ometi ei välista ju näiteks seda, et ta võiks olla pärimuse kandja oma peres või kogukonnas. Samuti ei maksa arvata, et kui laps ei pea viisi, siis ei suuda ta laulda regilaulu või mängida pilli. Folklooriõpetus ja pärimusmuusika peaksid olema osa muusikaõpetajate ja huvijuhtide akadeemilisest haridusest.

Paljud traditsioonid on hääbumas, rahvakalendri tähtpäevade kommetest on alles vaid riismed ja funktsionaalsus on kadumas ka vana regilaulu laulmisest. Kuidas ja kas on vaja taastada seda funktsiooni? **Lauri Õunapuu** on öelnud, et kui nähtavas kultuuris ei osale noored mehed, on kultuur hääbumas, kui osalevad ainult lapsed, siis on see kultuur juba üksnes mälestusfunktsioonis.

Omaette küsimus on seegi, kas laulame regilaulu ainult mälestuse pärast ehk korrates seda, kuidas kunagi ammu on öeldud, või saame selle traditsiooniga ka edasi minna? Kas regilaul kõnetab ja aitab meid ka tänapäeval? Kas tal kohta on tänases tehnos- ja infomaailmas?

Maarja Nuut tõi välja asjaolu, et repertuaari kiputakse sageli tõstma kõige tähtsamale kohale. Tema silmis on pärimusmuusika puhul kõige olulisem, kuidas seda esitatakse ehk mis-suguste kaunistuste ja rõhkudega pilli mängitakse ja lauldakse. Professionaalsete pärimusmuusikute õpe VKAs ja EMTAs on kohati viinud selleni, et repertuaar on hakanud ühtlustuma. Paljud ansamblid mängivad samu lugusid, minnes lihtsama vastupanu teed ja võttes lood, mis on juba „omandatud”. Ideaalis võiks iga pärimusmuusik mängida oma kandi lugusid ja esile tuua paikkondlikud eripärad, seda ka paikkondlikus stiilis.

Meie pärimuskultuuri lipulaev on vaieldamatult pärimusmuusika, need helid ei jää kõrvale kuulmata ei kodus ega väljaspool. Ometi on see ainult väike osa meie rikkalikust pärandist, mida järgmisele põlvele edasi anda.

Kammermuusikast Hiiumaal

Toomas Velmet

Kolme suurema mereriigi Inglismaa, Saaremaa ja Hiiumaa võrdluses on Hiiumaa muidugi kõige kammerlikum, seepärast pole midagi sobilikumat selle suvisesse miljöosse kui kammermuusika. 12. – 14. juulini viidigi läbi XV (!) **Hiiumaa kammermuusikapäevad**, mille raames anti viis kontserti neljas paigas.

1999. aastal alustasid kammermuusikapäevadega viuldaja **Aet Ratassepp** ja pianist **Mart Ernesaks** ning nüüdseks ollakse niikaugel, et nende perekond koos lastega on võimeline täitma täismahus kontserdi väga soliidse kavaga, kusjuures peaesinejad on lapsed ja vanemad on toetajad. Selline helisev perekond esitas festivali esimese päeva õhtul Kärkla kirikus Schumanni, Bachi, Haydni, Paganini, Cherubini, Griegi, Frank Bridge'i ja Tobiase loomingut. Vahele luges Aet Ratassepp veel ühe juubilaril Ellen Niidu luuletuse, mis sobis kavva haruldaselt hästi. Lapsi oli väikesi ja veel väiksemaid, ei jäänud meelde kõigi nimi ja vanus, kuid kogu esitatu oli väga kvaliteetne ja loomulikult vahenditu musitseerimine, mida nautisid nii esinejad kui ka publik. Päril eriline mulje jäi Rudolf Tobiase „Burleskist”, mille Mart Ernesaks oli väga osavalt seadnud käepärastele esitajatele, s.t kogu perekonnale. Mulle ei meeldi üldiselt tavaks saanud komme kammerkonsertidel juttu vesta, mis peaks justkui lähendamada akadeemilisi esinejaid publikule ja tekitama sundimatu õhkkonna. Enamasti on seda piinlik kuulata ja tean, kui ebameeldiv on see esinejatele. Heliseva perekonna kontserti juhatas ja suunas Aet Ratassepp ja tegi seda võrratult. Minimaalne, aga hästi läbi mõeldud tekst oli kogu kontserdikava lahutamatu ja naturaalne osa, mis tööpoolest tekitas sundimatu perekondliku õhkkonna ja oli äärmiselt nauditav.

Päev aga algas hoopis Suuremõisa lossis, kus **Marius Järvi** (tšello), **Mihkel Järvi** (klaver) ja **Guy Spielman** (klarnet) esitasid Edvard Griegi Sonaadi tšellole ja klaverile ning Johannes Brahmsi Trio a-moll op. 114 klarnetile, tšellole ja klaverile. Koht sellise muusika esitamiseks on suurepärase ja nõnda ka vastuvõtt, eriline oli Brahmsi Trio ettekande kvaliteet.

Täiesti omapärane nende päevade kontekstis oli aga laupäeval Reigi kirikus ette kantud **Ardo Ran Varrese** ja **Liisi Koiksoni** laulutsükkel „Vaikne esmaspäev” Anzori Bar-kalaja tekstidele. Need laulud esitasid Liisi Koikson ja saateansambel: Ardo Ran Varres (klahvpillid), Joel-Rasmus Remmel (klahv), Mihkel Mälgand (bass), Anna Põldvee (taust), Marvi Vallaste (taust) ja veel Teppode keelpillikvartett. Võib olla, et kirikutäis publikut ootas midagi muud, kuid seegi absoluutselt tõsiselt võetav teos võeti soojalt vastu. Autor on kirjutanud, et kolm aastat tagasi Berliinis elades tekkis mõte luua plaadi jagu eestikeelseid laule ja et arginädala alguski võib olla vaikne ja rahulik. Tsükkel oli tõesti rahulik peale paari kiirema laulu, aga siiski parajas dramaturgilises suhtes. Ainuke, millest tundsin puudust, olid laulutekstid kava vahel, sest natuke palju energiat läks teksti väljakuulamisele, mis sageli ei õnnestunudki.

Ka laupäeval päeval anti päevane kontsert ja see võlus eriti oma kohaga. Nimelt esineti Kassari kabelis, mis asub saare kirdenurgas ega ole ülemäära külastatav paik. Väike kirikuke (u 50 istekohta) on hea akustikaga ja mõnus kammermuusika kuulamiskoht. Kontserdi andsid **Oksana Sinkova** (flööt) ja **Jelena Ossipova** (kitarr) – ideaalne kooslus sellisesse akustikasse. Kavas olid ka Peeter Vähi ja Margo Kõlari teosed ning palju mulle tundmatuid autoreid, kui Piazzolla ja Rodrigo välja arvata. Siin oli nüüd see koht, kus suurepärase flötist mõnevõrra palju lobises (isegi tunnistas seda), aga ka fantastiliselt mängis.

Veel ootamatum kui „Vaikne esmaspäev” Reigi kirikus oli kammermuusikapäevade lõpetamine Kärkla kirikus: tegu ei olnud ei vähema ega rohkemaga kui ooperigalakont-

sert, solistideks **Heli Veskus** ja **Koit Soasepp**, kavas juubilarid Giuseppe Verdi ja Richard Wagner (!). Saateaparaat oli järgmine: Toomas Vavilov (klarnet), Vigo Uusmäe (metsasarv), Arvo Leibur ja Aet Ratassepp (viul), Rain Vilu (altviul), Johannes Välja (tšello), Mati Lukk (kontrabass) ja Mart Ernesaks (klaver), seaded oli ansamblile teinud **Mart Ernesaks**. Peale saatematerjali esitati ka Verdi „Luisa Milleri” avamäng ja Wagneri „Siegfried-idüll”. See viimane oli küll katse üle enda varju hüpata ja eks see kohati ikka väga hõredaks jäi. Kuid Verdi aariate saated kõlasid suurepäraselt, eriti väärib esiletõstmist noor, alles TMKK lõpetanud **Johannes Välja**, kelle soolod polnud mitte ainult laitmatult esitatud, vaid oma paindlikkuses ja kvaliteedis nauditavad. Nii Veskus kui Soasepp olid suurepärasel vormis ja kammermuusikapäevad said nauditava finaali. See on üks suurepärase kammerfesti-val, mis sobib haruldaselt hästi Hiiumaa olustikku ja õhustikku.

Kümmekond päeva hiljem, 24. – 28. juulini toimus aga midagi hoopis suuremat ja pealetükkivamat. Neil päevil korraldati VIII festival „**Kokkutulek**” („**Homecoming**”), mis on Moskva festivali tütarfestival Hiiumaal. Esinejad on kõrgest ja veel kõrgemast rahvusvahelisest klassist, seekord ka kaks eesti interpreeti: organist Kristel Aer ja kontrabassist Aare Suss. Samuti oli kaasatud väga kõrge tähelelõnga itaalia pianist Ingrid Fliter, kes on saanud Chopini konkursil II koha (2000). Kavad sisaldasid ka kolme eesti autori teoseid: need olid Ester Mägi „Dialog” ore-lile, Arvo Pärdi „Peegel peeglis” („Spiegel im Spiegel”, seekord oboele ja orelele) ning Erki-Sven Tüüri „Saltatio Borealis” klarnetile ja klaverile.

Kavad olid pikad ja soliidsed ning lõppkontserdil Reigi kirikus kanti ette Joseph Haydni „Seitse viimast sõna ristil” Juri Kasparovi seades. Teatavasti on sellest teosest kolm autoriversiooni: orkestrile, kvartetile ja oratoorium (orkester, koor, solistid). Nüüd on meil siis Kasparovi seade kümnele instrumendile (keelpillikvintett + puhkpillikvintett). Kirikus kõlas see võimsalt, kuid oleksin eelistanud intiimsemat kvartetiversiooni. Suur tänu suurepärasele muusikutele, et nad viitsivad puhkuse ajal hiidlastele muusikat pakkuda, kuid seekord pärssis minu silmis ja eriti kõrvus muljet see, mis toimus Kärkla nn Pikas Majas, õigemini Hiiumaa muuseumis. Seal anti festivali teine kontsert, kus oli palju teoseid koos klaveriga ja kus Ingrid Fliter esines ka solistina. Instrument ise polnud aga sugugi metseen Enn Kunila kingitud salongkontsertklaver Estonia, vaid kõige hiljem mõõdunud sajandi alguses (või veelgi varem) Rudolf Tobiasele kuulunud Peterburi firma Schröder väike kabinetklaver. See on ikkagi museaal ja üldse mitte korras kontserdil kasutamiseks. Kui pill olnuks korras, võinuks Beethoveni op. 31 nr 2 Sonaadi *Allegretto*'t ja kaht Chopini valssi ju kuulata, kuid otse enne seda oli sellel esitatud Bernsteinini „West side'i loo” seade flöödile, tšellole ja klaverile ning kontserdi lõpuks sai kuulda veel Stravinski „Sõdurilugu”. Ja see ei teinud haiget mitte ainult klaverile, vaid ka osale kuulajaist. Mis põhjusel ei saanud kontserti viia sinna, kus olemas väga hea kontsertklaver, või tuua pilli Pikka Majja, mind ei huvita. Schumann on öelnud: „Moraalsed ja eetilised tõekspidamised peavad olema samad ka muusikas”. Tõenäoliselt arvas ta, et elus on need tõekspidamised olemas.

Neil päevil oli Pärnu maailma muusikalinn

Pärnu muusikafestival ja Järvi akadeemia 12. – 23. VII

Nele-Eva Steinfeld

Pärnus käib suviti tihe puhkamistöö. Linnaruum on hoolitsetud. Tänavatel tunnetab hilisõhtuni erksat elurütmi. On soe ja ilus. Ühel pool meri, teisel jõgi. Keset kõike seda asetseb aga Eesti parim kontserdimaja ja lisaks suveilule annab Pärnu võimaluse kaevuda muusikakultuuri süvakihtidesse. Tänavu kolmandat aastat peetud festival, mis kahel eelmisel korral kandis Järvi suvefestivali nime, on nüüdseks saanud Pärnu muusikafestival ja Järvi akadeemia. See ütleb olulisema ja väljendab muusikasündmuse kahte poolust. Iga aastaga on festivali fookus selginenud ning kontsertide ühtlaselt kõrge tase lubab öelda, et Pärnu muusikafestivalist on kujunenud Eesti kõige silmapaistvam muusikasündmus. Ja mitte ainult Eesti.

Kui Järvide peres on tavaline, et samal ajahetkel on Neeme Haagis, Paavo Pariisis ja Kristjan Leipzigi, siis kolmandal festivalisüvel saadi esimest korda kolmekesi Pärnus kokku ja esineti Pärnu kontserdimajas. Muusikutena on need kolm maailmalavade dirigenti väga erinevad, ent ühenduslülis on parim dirigeerimiskool ja teadmised, mille edasiandmist noortele ametivendadele Pärnus juba aastaid korraldatakse.

Festivali avakontsert anti 16. juulil, kuid kursused olid kohal varem. Õppida oli palju, kuulati proove, salvestati ja koguti endasse informatsiooni. Osa sai võtta isegi orkestratsiooni meistriklassist, mida juhendas Lyoni kõrgema muusika- ja tantsuakadeemia professor Luca Antignani. Kes noortest dirigentidest Paavo ja Neeme Järvi ning Leonid Grini nõuanetest aru sai, oli Pärnusse tulles üks ja lahkus teine inimene. Märgatavad muudatused toimusid kohati minutitega ning kursuslaste juhutatud kontsertidel sai kuulda arengu vilju. Pole kerge esineda täissaalile, kus publiku seas viibivad peale Järvide ja Leonid Grini veel Gennadi Roždestvenski ja Eri Klas.

Roždestvenski ilmumine Pärnusse koos pianistist abikaasa Viktori Postnikovaga tekitas elevust. Maestro külastas meistriklasse ja kontserte ning osales vestlusringis koos Neeme Järvi ja Leonid Griniga. Kuulajad said aimu, millised olid Roždestvenski kokkupuuted Prokofjevi, Šostakovitši ja Schnittkega. Räägiti *Auftakt*'ist, tempodest, kogemuste saamisest ja muusikute loogilisest arengust. Tihti rahvusvahelistes žüriides osalev Roždestvenski tõi välja tendentsi, mis on ütlemlata omane tänapäeva maailma kiirele saavutusvajadusele ja edukultusele. Konkursivõitjad küsivad tihti, kuidas saada dirigeerima Berliini Filharmonikuid või siis „vähemalt” Amsterdami Concertgebouw' orkestrit. Keegi ei ole huvitatud teise koormeistri ametist Saksamaa väikelinnas. Maestro rääkis oma muusikuteest, mis sai alguse Moskva Suure teatri noodikogus rääldunud partituure kleepides, abidirigendi tööst. Lõpuks terendas Suure teatri peadirigendi amet. Küsimuse peale, mida noor dirigent taseme tõstmiseks tegema peaks, vastas ta, et kõige tähtsam on armastada fanaatiliselt muusikat. Kui aga uuriti, kas peaks juba noorena teatud ajastu repertuaarile spetsialiseeruma, lisas Neeme Järvi, et sellise küsimuse üle juurdlemiseks ei tohiks üldse aega jääda, sest õppida tuleb kõike, hommikust õhtuni.

Kui vaadata muusikaelu viimasele pool sajandile, siis muutunud on mõndagi. Kas või see, et üha sagedamini kirjutavad naised muusikat, juhatavad orkestrit ning mängivad suuri ja raskeid vaskpille. Järvi pani tänavu rõhku naisdirigendide kaasamisele. Festivali kunstilise juhi sõnul olla väga õpetlik vaadata, milline on naiselik vaatepunkt dirigeerimisele ja kuidas kasutavad naised dirigeerimisel oma füüsi. Kursuslaste hulgas oli mitu naist, nende seas Colombiast kohale sõitnud Paola Avila, kes õpib dirigeerimist Bogotâ konservatooriumis, kus asub Olav Rootsi nimeline auditoorium. Seal aastaid elanud Olav Roots tõi muusikakultuuri värsket verd ning muutis linna muusikaelu ja orkestri taset tundmatuseni. Värske vere paralleeli võib tõmmata Leipzigi linnaga, kus Kristjan Järvi lõpetas kevadel peadirigen-

Pole kerge esineda täissaalile, kus publiku seas viibivad peale Järvide ja Leonid Grini (paremal) veel Gennadi Roždestvenski ja Eri Klas (vasakul).

Paavo Järviiga tihti esineva Hilary Hahni esinemine oli veatu.

dina Kesk-Saksamaa Ringhäälingu Sümfooniaorkestri juures oma esimese hooaja. Mul õnnestus kuulata Leipzigi Bachi festivalil tema juhatatud originaalse kavaga kontserti, mida saatis tohutu menu. Gewandhausi saal oli rahvast tulvil ja aplaus tormiline.

Kristjan Järvi tugevat mõju saalisviibijale võis tunda ka Pärnu festivali avakontserdil, kus tema juhataja oli kõrgetasemeline, kiire reageeringuga ja paindlik **Sinfonietta Riga**. Kavas olid Gene Pritsker, „40 muutuvat orbiiti” ja „Variatsioonid Jaapani meloodiatele”. Isegi klassikalisest muusikast kaugem inimene tuleb Pritsker nime peale ilmselt kohale, lootes teada saada, mida mõõdnud aastal linale tulnud menufilm „Pilveatlas” muusika autor veel on kirjutanud. Kontserdi solist **Anne Akiko Meyers** esitas Bachi Viulikontserti a-moll, tehes seda maailma ühel hinnalisemal Guarneri del Gesu viiulil, mida kasutas omal ajal Henri Vieuxtemps. Pillikõla oli suursugune, solisti tõlgendus jäi aga veidi staatiliseks ning muusikaline joonis ühes temposuhetega eba-levaks. Kava teises pooles kõlas Beethoveni Kaheksas sümfoonia. Tempod olid tormilised, laul pulbitsev energia tohutu ja igav ei hakanud. Isegi kui interpretatsioonis kõigega lõpuni mitte nõustuda, peab tunnistama, et Kristjan

Järvil on olemas omadused, mis teevad heast dirigendist väljapaistva. Ta suudab inspireerida ja innustada ning tal on alati oma sõnum.

Kohapeal tegutses kolm orkestrit, neist parim mõistagi **Pärnu festivali orkester**, mis on näidanud kõrgtaset juba kahel eelmisel aastal. Kuigi paljud orkestrandid on samad, on festivaliorkestril olnud igal aastal kõlaliselt oma nägu. Orkester ongi tundlik, pidevas muutumises ja arengus organism. Eriliseks teeb Pärnu festivali orkestri aga see, et sinna on koondunud palju muusikuid, kes töötavad mitmel pool maailmas rühmakontsertmeistrina. Näiteks kontsertmeister Florian Donderer ja klarnetite kontsertmeister Matthew Hunt (Die Deutsche Kammerphilharmonie Bremen), László Fenyő (Frankfurdi Raadio SO esitšellist aastani 2012), Mihhail Zemtsov (Haagi Residentie Orkestri vioolärühma kontsertmeister), Nikita Naumov (Šoti Kammerorkestri kontrabassirühma kontsertmeister), Lasse Joamets (Oulu Sinfonia), Maano Männi (Vaasa Linnaorkester), lisaks veel Arvo Leibur ja Harry Traksmann. Lisaks mängisid orkestris solistikvaliteediga muusikud. Paljud neist juhendasid kursusi ning iseäranis pandi rõhku keelpilliõppele.

Kunstilise juhi **Paavo Järvi** soov oli panna festivalikavasse teosed, mis puudutavad kuu-

Ülo Krigul on loonud suurepärase kontserdi avateose.

3 X TAAVI KULL

lajaid-mängijaid hingeliselt ja emotsionaalselt. Nende kvaliteetide esiletoomiseks tehti proovides suure kirega tööd. Eriti ilmnes see Mozarti muusika puhul. Paavo Järvi kujundas fraasid ja kulminatsioonid särisevaks. Kontsertmeister **Florian Donderer** tõusis proovis püsti, mängides lõigu ette nii, et muusikalise iseloomu kujundamisest võttis osa kogu tema keha. Orkester reageeris ja kõla muutus silmapilk. Saja mängija vahel toimus pidev ja selge dialoog, faktuur ja karakterid läksid iga minutiga üha enam paika ja tulemus oli mõlemal kontserdil meeldejääv. Mängiti orkestriklassikat: 18. juulil olid kavas Beethoveni Kolmas sümfoonia ja avamäng „Prometheus”, nende vahel Richard Straussi „Metamorfoosid”. Kõik on tuntud teosed, ent avanesid täiesti uuest küljest. Beethoveni „Eroica” mõningad libastumised kolmandas osas võib kirjutada musitseerimisõhina arvele. Vigu saab parandada, aga orkestri inspireerimine on raskemini saavutatav kunst.

Pärnu festivali orkestri teisel kontserdil 21. juulil kõlasid Mozarti Sümfooniad nr 33 B-duur ja nr 35 D-duur „Haffner”. Mozarti muusika kontsert oli parim nii mulluses kavas kui nüüdki. Kontserdil tegi Eesti debüüdi USA viiuldaja ja festivali peaesineja **Hilary Hahn**. Paavo

Järviga esinevad nad tihti koos ja Vieuxtemps'i Neljandas viiulikontserdis oli tunda head teineteisemõistmist. Hahni esinemine oli veatu, romantiline muusika oli mängitud bachiliku selgusega ja kõik teosesse kätketu pääses mõjule. Muusika on helivõngete kunst ajas ja Hahni ajakasutus lähenes täiuslikkusele. Perfektsusele vaatamata oli esiplaanil inimlik soojus ja orkester tuli sellega vaistlikult kaasa. Hahni muusikalised töökspidamised ja väärtused annavad mõtlemisainet pikaks ajaks. Kavas oli veel **Ülo Kriguli uudisteos „Chordae”**, mis valmis festivali tellimusel. See oli suurepärane kontserdi avateos: tihe, energiline ja kompaktne. Helilooja vihjab pealkirjas mitmele tähendusväljale nagu kokkulepe, nõusolek või lihtsalt kooskõla ehk akord. Kuuldud muusika väljendas hästi ideed, et miski ei püsi liikumatu või muutumatuna.

Pikkadele orkestriproovidele ja meistriklasidele vaatamata suutsid muusikud õhtuti särada kammerlavadelgi. Muusikute tahe kõneleda kammermuusika keeles tõi need kvaliteedid omakorda ringiga tagasi orkestrimängu. Meeldejäävaid kammerlikke hetki oli palju: näiteks Ernest Chaussoni Kontsert viulile, klaverile ja keelpillikvartetile (Petter Laul, Anna-Liisa Bezrodny, Lasse Joamets, Vivika Saporì-Sudemäe, Johanna Vahermägi, Leho Karin), kontsert Jean Sibeliuse kammermuusikast (Miina, Marius ja Mihkel Järvi, Folke Gräsbeck), Francis Poulenci Sonaat fagotile ja klarnetile (Martin Kuuskmann, Matthew Hunt) või öökonsertdil kuulnud Arnold Schönbergi „Kirgastunud öö” ja Mihkel Keremi „Rahutu öö”.

Kui Pärnu festivali orkester paigutas oma tasemega lati kõrgustesse, siis ei jäänud ülejäänud kaks orkestrit sugugi kehva rolli. **Järvi akadeemia kammerorkestri** kõla oli ühtne ja esmakordselt festivali ajaloos anti kontsert kursuslaste juhatusel ka Tallinna Jaani kirikus. Kammerorkestri Pärnu kontserdil oli põnevaimaks hetkeks Christopher Theofanidise Kontsert fagotile ja kammerorkestrile, kus soleeris **Martin Kuuskmann**. Meeldejääv oli Franz Schuberti Teise sümfoonia I osa nõtke ja sisukas kulgemine Florian Dondereri juhatusel. **Järvi akadeemia noorte sümfooniaorkester**, kelle noorim liige oli 16aastane, esines lõppkontserdil 23. juulil ning tuli raske kavaga tublilt toime. Camille Saint-Saënsi Kolmas sümfoonia (orelil **Ulla Krigul**) õnnestus **Neeme Järvi** ökonoomsel ja täpsel juhatusel väga hästi. Eduard Tubina Kontrabassikontserdis soleeris eredalt **Nikita Naumov** ja esitust juhatas kursustel suuri edusamme teinud **Kaspar Mänd**. Vaatamata kõigele vajaksid noorimad orkestrandid siiski rohkem proove ja süvenemisaega, et end laval kindlamalt tunda ja kogemusest rohkem õppida.

Vaadates läbi nende kolme orkestri prisma, jõuab ühe ja sama keske ideeni, et festivalikontserdil pole ainult ühekordne nauding. Kunstiline juht ja meeskond panevad rõhku tugevale alussüsteemile ja hariduse järjepidevusele, mis võimaldavad osa saada muusikute teadmiste kasvamisest saadud viljadest nii järgmistel Pärnu festivalidel kui mujalgi. Publiku järelkasvu peale oli samuti mõeldud ning Ammende villas esinesid 21. juulil muusikuteel esimesi samme tegevad lapsed ja kus kogenud mängijad esitasid Saint-Saënsi „Loomade karnevali”. Noor publik ei tahtnud vilasse kuidagi ära mahtuda ja menu oli suur.

2013. aasta on Eestis pühendatud kultuuripärandile. Mis see kultuuripärand siis on ja kuidas see meid puudutab? Neile küsimustele andis hea vastuse Pärnu muusikafestivalil kogetu. Kui on pärand, peab olema ka pärija ehk inimeste kontakt, meister ja õpipoiss. Seda pakkusid kohtumine Gennadi Roždestvenskiga, õppimine tippdirigentide ja -muusikute juhendamisel, parimad solistid ning sõbralik ja inspireeriv muusikaline õhkkond. Kahju ainult, et meie päevalehtede ja kultuurikanalite ajakirjanikud Pärnus toimunu vastu suhteliselt leiget huvi üles näitasid. Kas mitte just kultuuripärandi aastal ei tuleks rohkem intervjuuerida, jäädvustada, arvustada ja väärtuslikku esile tuua? Neil päevil oli Pärnu maailma muusikalinn ja rahvusvahelise mõõtmega kultuurikeskus. On suur rõõm käia avastamas muude made muusikaelu ja sealset tipptaset. Veelgi suurem on rõõm, kui see kõik tuleb sulle koju kätte.

LEO SAMAMÄ / NARGEN OPERA

Vaimustavalt valgustav dokumentaalooper

Anne Prommik

Dominy Clementsi muusikaline draama „Valgustatud pimedusejünger” („An Enlightened Disciple of Darkness”) esiettekanne: lavastaja Giuseppe Frigeni, muusikajuht Tõnu Kaljuste, Nargen Opera koor, koormeister Sander Tamm, flöödioktett BlowUp!, osades Endrik Üksvärav, Maria Valdmaa, Kädy Plaas jt. 1. VIII Noblessneri valukojas.

„See, mida Vene talupojast noormees meile esitles, tekitas minus määratud imestust. Pilk läbi selle lattidest karkassi veenis mind, et seisan optikakunsti väikese imetöö ees, mis ületas võimekuse poolest minu suurt hinnalist teleskoopi suuresti.”

Göttingeni ja Potsdami observatooriumi direktor Karl Schwarzschild (1873–1916), Bernhard

Schmidti teleskoobisüsteemi kohta.

Noblessneri valukoda on kiviga visata Volta tehasest, kus püssirohuga katsetades käe kaotanud, kuid oma vasaku käe imetabaselt osavaks treeninud optik Bernhard Schmidt (1879–1935) joonestajana tööd sai. Mere lõhn, tuul ja pimedus. Alguse suur generaal-paus uhub õhu puhtaks, et lasta sündida uuel aegruumil. Vaikusest saab alguse tasane voolamine, et eepilisel viisil rullida lahti Schmidti ühtlasi traagiline ja viljakas elulugu. Lauljal on loomulikud ja vabad, kammitsemata näitlemisest. Mäng laval käib eelkõige hääle, liikumise, atmosfääri kaudu, tundlikuks saatjaks flöötide puhas kõla. Aimduks justkui midagi Louis Andriesseni kõlamaailmast – ja kavalehelt selgub, et suur minimalismi traditsiooni edasikandja ongi üks helilooja õpetajaist. **Dominy Clementsi** muusikasse on põimitud tsitaate nii Bachilt kui ka Schmidti ajastu levimuusikast ning rahvalikku leelotamist.

Laiapäohjalise humanitaarharidusega lavastaja **Giuseppe Frigeni** on hõrgu muusika valanud minimalistlikku, meditatiivsesse lavastusse. Unenäolised, aeglaselt pinget kruvivad stseenid haaravad vaataja jäägitult endasse, provotseerides kujutlusvõimet kujunduse (samuti Frigeni) davidlynchilikult transformeerivate detailide ja arhetüüpsete sümbolitega: Ema kiiktool, ümmargune basseini lava keskel, põlev tsirkuserõngas. Nostalgiat hõng kolmekümnendate kabareeõhustikust Schmidti nn *Sturm und Trank*’i perioodidel, lõigud filmist „Lennukiga Kuule” („Im Flugzeug zum Mond”). Kujunduselemendina hakkavad tööle isegi subtiitrid („Mul oli vaja vabaneda sfäärilisest aberratsioonist / ja see õnnestus, kui lisasin asfäärilise läätse / keskelt kumera ja äärtest nõgusa, / mis tegi peegli distorsiooni olematuks”).

„Kas te arvate, et tal võib olla ... bipolaarne sündroom?” hõikab hääle orkestrist. „Me ei tea,

seda pole veel avastatud. Maga edasi!” kommenteerib koor. Schmidti elu rasketel aastatel piinasid teda sügavad masendushood, aga tema kui inimese määrasid eelkõige tema andekus ja järjekindlus. Imetlusväärne oli Schmidti loomistung, mis ei lasknud tal iialgi lootust kaotada ega ebaõnnele alistuda. „Schmidt oli nagu pianist, kes ehitab kontserdipaigas, avastanud, et klaverit polegi, klaveri ja seejuures standardmudelid täiuslikuma,” märgib libretist-helilooja Clements.

Kellele ka helilooja poleks rääkinud, et kirjutab ooperit Bernhard Schmidtist, kuulis ta sama küsimust – kes see on? Suure vaatevälja ja valgusjõuga peegelteleskoobi valmistaja, Naissaarelt pärit leiutaja nimi laiemale avalikkusele palju ei ütle. Eestlasele veel, kui on pihku juhtunud Jaan Krossi „Vastutuulelaev”, mu põnev varateismeea suvelugemine kaluriküla rannakivide otsas kükitades, aeg-ajalt horisondilt ähmasevõitu Naissaare siluetti otsides – oli see ju toona suletud tsoon.

Enne esietendust tungles rannarahva muuseumi näitusel „Bernhardt Schmidt – lootsimändide alt tähtede poole” (kuraator **Maivi Kärginen**) eksponeeritud optiku eluloo, fotode ja Saksamaalt kohale toodud esemete ees rohkelt huvilisi. Nargeni festival on andeka, rahva hulgas Lääts-Schmidtina tuntud erakliku teadlase loo juba välja toonud viis aastat tagasi Omari küünis, kus Krossi romaani dramatiseeringu lavastas Aleksander Eelmaa. Seekord jõudis leiutaja Schmidt meieni ringiga Hollandist, Haagi kuningliku konservatooriumi kaudu – juhuse tahtel on ka mõlemad peaosa kehastanud eestlastest lauljad õppinud samas koolis, kus tegutseb helilooja ja flöötist Dominy Clements, Haag on ka flöödiorkestri BlowUp! kodulinn. Orkestrist kuuldes haaras teist Eesti kuulsaimat naissarlast **Tõnu Kaljustet** idee, et erakliku optikageeniuse elust rääkivat muusikateost võiksid saata just flöödid – kui taeva tähed.

Ja just Naissaare tähtede all Schmidti talukoha jäänuste ees seistes sai alguse teose sünnilugu. Clements ei mallanud lihtsalt ära oodata, kuni keegi teine libreto kirjutab. Ka muusikaajakirjanikuna tegutseval ning lühijutte avaldanud heliloojal aitasid ajaloolist tõe müütidest eraldada Schmidti biograafia koostajad Walter Stephani ja Robert Ceragioli ning tekst valmis mõne kuuga. Jaan Krossi raamatu tõlge („Sailing Against the Wind”, tlk Eric Dickens, Northwestern University Press) valmis ooperist hiljem. Clementsi tööd see kindlasti kergemaks ei teinud, aga jättis talle kindlasti vabaduse esitada puhtakujuline omaenda nägemus. Kui „Vastutuulelaev” on ikkagi eelkõige ilukirjanduslik teos, siis „Valgustatud pimedusejüngerit” võib tinglikult nimetada dokumentaalooperiks; pärinevad ju seinale projitseeritud fotodki Hamburgi-Bergedorfi observatooriumist. Nagu helilooja kavale-

hel ennustas, üllatas Krossi romaani austajat tõesti romantiliste huvide täielik puudumine ooperis. Muusikateater toitub enamasti armukolmnurkadest ning kiremõrvadest, kuid Clementsil on alust arvata, et Schmidti tööeetika ei jätnud ruumi millekski muuks ning eraklik leiutaja tundis end vastassoo seltsis pigem ebamugavalt.

Õhtu avastuseks oli noore soprani **Maria Valdmaa** (Ema, Minna Bretschneider) loomulik ning erakordselt kauni tämbriga hääle ning paindlik füüsiline lavaolek. Kõrva jäi ka Valdmaa meeldiv puhas briti hääldus (teos esitati inglise keeles, subtiitritega). Clementsi muusika tõi esile soprani laitmatu tehnika ja peene maitsega musikaalsuse. Eestis on Valdmaa seni üles astunud vähem kui Madalmaadel; on ju õpinguid Otsa koolis Marika Eensalu juures alustanud lauljanna viimased kuus aastat end täiendanud Haagis. Mullu võitis sopran teise koha rahvusvahelisel barokklaulu konkursil „Concorso Internazionale di Canto Barocco – Premio Fatima Terzo” Itaalias.

Peaosas esinenud tenor **Endrik Üksvärav** on seni kogunud ehk rohkem tuntust kammerkoori Collegium Musicale dirigendina, kuid läbinud viimasel aastal Haagi konservatooriumis vanamuusika laulu õppides tohutu arengutee. Meeldivale häälele lisaks on ta üllatavalt kiiresti omandanud korraliku tehnika. Üksikuid nõrgemaid hetki esines ehk kõrgregistris, ent nii mahuka partii puhul saab siiski öelda üksnes tunnustavaid sõnu. Üksvärava särav tenor on kui loodud Bachi ja suurmeistri kaasaegsete teoste esitamiseks ning viimase aasta jooksul on ta regulaarselt üles astunud nii Eestis kui Madalmaadel. Mullu tunnustas kultuurikapitali rahvakunsti sihtkapital andekat muusikut aastaauhinna.

Orkestri, 2006. asutatud Hollandi flöödiokteti **BlowUp!** keelpilliorkestri omaga võrdne ulatus pikoloflöödist subkontrabassinstrumentini teeb sellest ideaalse koosseisu kammerlikuma vokaalteose tarvis.

Nargen Opera väike tubli koor (koormeister **Sander Tamm**), õigemini ansambel, mille liikmed esinesid kõik ka solistidena, oli kokku pandud EMTA tudengitest, lisaks varasematest Nargeni projektidest tuttav sopran **Kädy Plaas**. Lauljate puhas kõla ja hea artikulatsioon võimaldasid sisu jälgida subtiitrite lugemata, vaid kõnetekstide tempo oleks võinud aeglasem olla.

Haruldane intonatsioonipuhtus, lihtsus ja selgus iseloomustas tegelikult kogu esitajate ansamblit. Mitte midagi polnud ette heita heli kvaliteedile (helimeister **Tanel Klesment**). Kõiki ei jõua eraldi välja tuua, aga ilmselgelt oli endast maksimumi andnud terve lavastuse meeskond, kes üksmeelselt publiku ovatsioone ning meetripikkusi päevalilli vastu võttis. Kõigil oli suu kõrvuni, heliloojast saagide-puuridega vehklevate lavameistriteni.

Akadeemiline aastavahetus EKAs

Eesti Kunstiakadeemia (EKA) arhitektuuriteaduskonna lähitulevikust kõneleb dekaan professor Toomas Tammis.

Veronika Valk: Millise kraadini võib tudeng jõuda teie õppekaval? Kuidas on lood diplomi tunnustamisega väljaspool Eestit?

EKA pakub integreeritud viieaastast õpet. See annab tudengile arhitektuurimagistri kraadi, millega saab kõigis Euroopa Liidu riikides arhitektina töötada. Samuti lubab diplom jätkata õpinguid doktoriõppes. Neljandal kursusel minnakse sageli end mujale täiendama (Viini rakenduskunsti ülikooli, põhjamaadesse, USAsse, Austraaliasse jne), mis annab võimaluse võtta väljastpoolt magistritasemele tudengeid juurde. Osa neist on Erasmuse vahetustudengid, osa Tallinna tehnikakõrgkooli (TKK) lõpetanud. Kõrgharidusreformi valguses värskendamine paari kuu eest lepingut TTKga, mille järgi võimaldame jätkuvalt keskmiselt viiel (kolme aasta peale kokku vähemalt 15) TTK lõpetanud jätkata õpinguid EKA magistrantuuris, näiteks sel aastal võtsime vastu seitse TTK lõpetanut. Peale magistriõppe töötame välja järelmagistri (*post-professional master*) programmi, mis on ühenduslülil magistriõppe ja doktorikooli vahel. Sinna on oodatud vastlõpetanud magistrid, kes soovivad jätkata arhitektuuriõpingutega, aga ka praktiseerivad arhitektid, kel huvi end teatud spetsiifilisel teemal täiendada. Programm on suunatud arhitektuuripraktika täpsematele küsimustele, et minna nendega süvitsi. Kõik on ka arhitektuuri doktoriprogrammi taaskäivitamine uues formaadis, mis täidaks viimasel kahel aastal tekkinud olulise tühiku – arhitektuuri doktoriõpe on Eestis puudunud.

Kas haridus on tasuline? Milline on nii tudengi kui kooli poolt vaadates praegune finantsolukord ja millised on rahastusvõimalused tulevikus?

Kõrgharidusreformi kohaselt on haridus tasuta, seda nii arhitektuuri kui urbanistika erialal. Üldine rahaline olukord on stabiilne, saame hakkama sellega, mis meil on. Peame sealjuures meele pidama, et oleme maailma nn haridusturul, kus on väga palju arhitektuurikoole, millest paremad on jõukamates riikides, kus arhitektuuriõpet finantseeritakse mitu korda paremini. Paari aasta taguse uuringu tulemusel selgus, et näiteks Taaniga võrreldes on Eesti arhitektihariduses ligikaudu kümme korda vähem raha tudengi kohta. Me räägime maailma arhitektuurihariduse konkurentsist püsimisest. Üks variant edasiminekiks on doktoriõppe ja teadustöö kaudu tuua koolile lisarahastust. Meie rahvusvaheline tegevus sellel lainel hõlmab koostööd paljude väga heade ja tunnustatud arhitektuurikoolidega nii Euroopast kui kaugemalt. Näiteks osaleme Euroopa Liidu 7. raamprogrammi poolt rahastatud „ADAPT-i“ projektis, kus partneriteks Melbourne'i kuningliku tehnoloogiainstituudi (RMIT) arhitektuuri- ja disainikool Austraaliast, selle kooli Euroopa põhipartner Sint-Lucase arhitektuurikool Belgias (Leuveni ülikooliga liitumisest alates kannab nime LUCA)¹, samuti Westminsteri ülikool Londonis, Glasgow' kunstikooli (GSA) Mackintoshi arhitektuurikool, Århusi arhitektuurikool, Ljubljana ülikool ja EKA. Arhitektuuri uurimistöö edendamises ja selle rahastuses näeme suurt kasvuvõimalust, näiteks „ADAPT-i“ nelja-aastase uurimistöö ja doktorikoolide võrgustiku arendamise rahastus on juba muljetavaldav neli miljonit eurot.

Kes on põhilised õppejõud ja kuidas täiendavad nende erialased suunad üksteist? Kuidas tekib stuudiumi käigus arhitektuuri, linnaehituse ja insenerierialade sünergia?

EKA arhitektuuri teaduskonnas on kaks professori: linnaehituse ja mahulise arhitektuuri, s.t hoonete oma. Neid juhatavad professorid Andres Alver ja Andres Ojari. Meil on veel urbanistika õppetool, mille aluseks on linnauuringud ja mida juhatab professor Maroš Krivy, kes võttis juhataja ameti üle Panu Lehtovuorilt, kui viimane valiti Tampere ülikooli linnaehituse professoriks. Emeritprofessor Veljo Kaasik, endine arhitektuurikateedri juhataja, on jätkuvalt aktiivne linnaehituse kursuse kaasjuhendaja. Martin Melioranski on meie 3D labori² asutaja ja juhataja. Kirjeldatud põhistruktuuri juurde oleme kasvatanud muid uurimissuundi, mida arendavad edasi meie doktorandid (Indrek

Toomas Tammis

MIRJAM VARIK

Rünkla, Jaan Tiidemann, Damiano Cerrone jt) ja teadurid (3D labori edasiarendamisele ning arvutusloome problemaatikale pühenduva Martin Melioranski asemel asub teadurikohale East-Londoni ülikoolis doktorikraadi omandanud arhitekt Renee Puusepp), kes jätkavad arhitektuuri epistemoloogilise poole ja asutuse ajalooliste mustrite uurimisega ning 3DLabori ja Martin Melioranski algatatud tegevust digitaalse kultuuri ja arvutusloome vallas. Peame oluliseks seda, et õpetajad annaksid läbilõike eri põlvkondadest. Nii on arhitektuurstuudioti juhendamisse kaasatud ka Eesti kõige paremad noored arhitektid, kel on energiat ja ambitsiooni täita olulist kohta Eesti arhitektuuris ja kes on võitnud enamiku riiklikest arhitektuuripreemiast ning arhitektuurivõistluste auhindadest: Salto AB arhitektid Ralf Lööke, Karli Luik ja Maarja Kask, neile lisaks Indrek Peil ja Siiri Valner, 3+1 arhitektid ehk Markus Kaasik, Ilmar Valdur ja Andres Ojari, Katrin Koov, Martin Melioranski jpt. Paljud õppejõud on saanud kogemusi maailmas väga tuntud arhitektuurikoolidest, sh Londoni arhitektuuriühingu arhitektuurikoolist (Architectural Association), Columbia ülikoolist ja Rhode Islandi disainikoolist (RISD) USAs jne. Sünergia teiste valdkondadega tekib tänu tihedale läbikäimisele Tallinna tehnikaülikooli insenerialadega, Tartu ülikooli tehnoloogiainstituudiga, Tallinna ülikooli humanitaarteadustega ja muidugi tänu EKA enda sisesele koostööle nii kunstiteaduste instituudi kui ka kõigi teiste teaduskondade ja erialadega, nii disaini kui ka kunsti vallas.

Milline arhitektuuri õppekava on tänapäeval Euroopas – ja miks ka mitte maailmas – rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline? Kuidas täidab teie õppekava neid eesmärke?

Lähinaabrite Aalto ülikool on näiteks väga ambitsioonikas, tehes koostööd USA tippülikoolidega. Aalto ideoloogia kohaselt peab tänapäevane kõrgharidus siduma endas parima majandusteaduse, inseneriteaduse ja disaini. Sealjuures on arhitektuuri- ja disainikool Aalto ülikoolis aga omaette üksus, s.t on aru saadud, et loomingulised erialad toimivad paremini siis, kui nad on koos. Arhitektuuri õppekava on üle maailma üsna sarnane, kuigi osas koolidest on põhiliseks töövahendiks projektistuudio ja teistes pannakse suuremat rõhku eri distsipliinide selgelt eristuvale õppele. Meie õppekava on nende kahe vahepeal, oleme leidnud kahe poole vahel hea tasakaalu. Teoreetiliste ainete praktiline pool on liidetud kursuseprojektidega, näiteks arhitektuuri osa on liidetud konstruktsioonide, soojus- ja valgustehnikaga. Sama kehtib ka humanitaaria poole kohta: sotsioloogia, inimgeograafia ja demograafia õppejõud Tallinna ja Tartu ülikoolist on ise sellest ka väga huvitatud, et nende teadmised liidetakse

linnaehituse kursusetöödega. Loenguvorm lubab aga mõne spetsiifilise erialase teemaga minna süvitsi ja uurida ka neid teemasid, mida stuudioprojekti ei pruugita käsitleda. Teemasid saab ju alati veel paremini seostada, aga tagasiside nii juhendajatelt kui tudengitelt on suures osas olnud väga hea.

Kuidas aitab kooli välissuhtlus kaasa õppekava mitmekesistamisele? Milline rahvusvaheline kompetents on õppekavasse kaasatud?

Viieaastase õppe käigus peavad tudengid tajuma, et pärast kooli lõpetamist sisenevad nad väga rahvusvahelisele arhitektuurimaastikule, kus ülikooli jooksul loodud kontaktid aitavad erialaselt edasi. Seetõttu korraldame avatud loengute sarja, kus rahvusvaheliselt tunnustatud lektorid tulevad Eestisse ja peavad siin loengu ning teevad mõnele meie arhitektuurstuudiole külaliskriitikat. See on üks tõhusamaid viise, kuidas tudengile rahvusvaheliselt olulisi erialaseid teadmisi lähemale tuua. Ühtlasi aitab see ka tutvustada meie kooli ja tudengite tegemisi mujal maailmas. Ka kooliga seotud teadustöö suunad toovad siia rahvusvahelist kompetentsi. Lisaks nimetatud „ADAPT-i“ projektile oleme osalenud näiteks ka Euregio Tallinna-Helsingi transpordikava uurimisprojektis H-TTransPlan,³ kus ühe osana vaadati Rail Balticu arengustenaariume ja kus meie urbanistika õppetool tegi palju olulist tööd. Põhjamaade arhitektuuriakadeemia (Nordic Academy of Architecture)⁴ võrgustiku raames on meil väga head kontaktid Läänemere maade arhitektuurikoolidega, millega koos Eestile olulisi rahvusvahelise kandepinnaga teemasid edasi uurida nii magistri- kui doktoritasemel.

Milline on olnud tudengite tagasiside õppekava kvaliteedile? Kas oskate öelda, mida teevad teie tudengid kooli lõpetamise ja kraadi omandamise järel? Milliste töökohtadele nad suunduvad? Või õpitakse järgmisel tasemel edasi?

Üldises plaanis võib tõdeda, et kõik lõpetanud tegutsevad oma erialal, iseasi kui palju neile Eestis tööd jätkub. Arhitektuuri tegevusvälti on lai, seda saab uurida, sellest kirjutada ja seda praktiseerida väga mitmel moel. Arhitektimõtlemine väljendub teatud terviku nägemises. See tervik luuakse igal hetkel uuesti ning selles on kajastatud ja käsitletud väga paljude erialade teadmised, nii inseneri- kui ka humanitaarteadused. Arhitekti väljaõpe seob kõik need tegevussuunad ja teadmised ruumiliseks tervikuks. See on meie erialale eriomane ja nii saab arhitekt töötada paljudel elualadel, kus tervikpilt on üldiselt osalahenduste suhtes. Mis tahes ettevõtmise puhul on vaja hoida fookus olulisel – ja siin tuleb kasuks oskus näha tervikut.

Millised on doktoriõppe ja teadustöö põhilised pidepunktid? Kuidas seda läbi viiakse ja kes seal õpetavad-juhendavad?

Kui seni on EKA teadustöö olnud tavapäraselt humanitaarteaduslik uurimistöö, siis ehitame nüüd selle kõrvale arhitektuuri teaduskonnas üht teist liiki uurimistöö vormi, et vaadata seda, mis toimub arhitektuuripraktika enda sees. Tegu on loomingulisel praktikal põhineva doktorantuuri vormiga, kus võtame üle RMITi välja töötatud mudeli. Selle kõrval säilib loomulikult EKAs tugev teoreetilise uurimistöö vorm, aga arhitektuuri erialal soovime edasi arendada loomingulisel praktikal põhineva uurimistöö metoodikat, mida on vabade kunstide ja disainiteaduskonnas EKAs juba mõned aastad juurutatud. Sisupoolest haakuvad disaini ja arhitektuuri doktoriõppe suunad omavahel väga hästi. EKA liidab loominguliste distsipliinide teadustöö tervikuks nii, et on võimalik erialade vahel liikuda. Veelgi enam, EKA on üks neljast partnerist kultuuriteaduste ja kunstide doktorikoolis (KTKDK), kus lisaks EKA-le osalevad muusika- ja teatriakadeemia Tallinna ja Tartu ülikool ning kus doktorant saab oma töös kasutada mitmete õppekavade oskusi ja teadmisi. Arhitektuuri doktorantuuris on õppejõududena kaasatud praktikapõhise uurimistöö mudeli üks väljatöötajaid professor Ranulph Glanville, eespool mainitud Renee Puusepp, Pariisis Sorbonne'i ülikoolis doktorikraadi kaitsnud ja praegu Rio de Janeiro ülikoolis töötav professor Clarissa Moreira, aga kindlasti ka meie eelmine dekaan ja üks Eesti arhitektuurimõtte suurkujudest, praegu Umea ülikoolis töötav professor Jüri Soolep. Jätkame muidugi senist väga head ja tihedat koostööd ka kõigi EKA teiste erialade paremate peadega nagu professor Mart Kalm (täna EKA teadusproktor), kunstiteaduste instituudi juht Andres Kurg, samuti Epp Lankots, professor Krista Kodres, muinsuskaitse- ja restaureerimise osakonna juhataja ning hiljuti Eesti linnaehituse ajaloo teemal doktoritöö kaitsnud Lilian Hansar jpt.

Milliste Eesti erialaliitudega teete koostööd ja kuidas see mõjutab õppekava kvaliteeti?

Kõige pikemaajalisem koostöö sujub jätkuvalt arhitektide liiduga, kuid meil on head kontaktid ka vastloodud arhitektuurikojaga, arhitektuurimuuseumi, projektierijate, inseneride, maastikuarhitektide ja sisearhitektide liiduga. Koostöövõlli on üsna lai ja hõlmab ka kultuuri-, majandus- ja haridusministeeriumi, lisaks siinsetele organisatsioonidele ka rahvusvahelisi institutsioone, sh Euroopa arhitektuurihariduse ühing (European Association for Architectural Education, EAAE)⁵ ja Euroopa arhitektuurikoolide juhatajate võrgustikku (European Network of Heads of Schools of Architecture, ENHSA).⁶ Oleme nii EAAE kui ENHSA tegevuses edukalt osalised.

Millised on õppekava arendamise olulised väljakutsed?

Kõige tähtsam on, et õpetaksid oma ala parimad spetsialistid nii Eestist kui välismaalt. Julgen öelda, et selle tingimuse esimene osa on meil täidetud ja seda taset tuleb hoida ning jõudumööda edasi arendada. Selle kõrval toome nüüd jõuliselt rahvusvahelisi tippspetsialiste Eestisse ja levitame nende teavet, kusjuures mitte ainult erialaringkonnas, vaid ühiskonnas laiemalt, samuti on eesmärk nende tegelik kaasamine õppetöösse. Teiseks on väga oluline humanitaar- ja inseneriteaduste haakumine projekteerimistööga. Ka sellega oleme ehk hakkama saanud. Päevakorral on teadustegevuse sidumine õppega. Ühel poolt tuleb selgitada ühiskonnale, milles seisneb arhitektuuri valdkonna praktikapõhine uurimistöö, teiselt poolt tuleb liita uurimistöö metoodika ja põhimõtted senisest loomulikult ja tihedamalt ka juba doktorikoolile eelnevasse arhitektuuriõppe osasse.

1 www.kuleuven.be ; www.architectuur.sintlucas.wenk.be ; www.luca-arts.be
2 www.artun.ee/oppimine/tookojad/
3 <http://www.euregio-helsinki.org/>
4 <http://rum1.aarch.dk/index.php?id=93276>.
5 <http://www.eaae.be/>
6 <http://www.enhsa.net/>

Akadeemiline aastavahetus TTÜs

Juuli algul akrediteeritud Tallinna tehnikaülikooli (TTÜ) arhitektuuri õppekava hetkeseisust ja tulevikuplaanidest räägib TTÜ arhitektuuri ja urbanistika instituudi direktori kohusetäitja professor Irina Raud.

Veronika Valk: Millise kraadini võib tudeng jõuda teie õppekaval? Kuidas on lood diplomi tunnustamisega väljaspool Eestit?

4. juuli valitsuse otsusega on TTÜ-l õigus anda välja arhitektuurimagistri kraadi. Enamik Euroopa arhitektuurikooli annab lõpetanule teadusmagistri (Master of Science ehk MSc) kraadi, aga kuna meie seaduses on arhitektuurimagistri mõiste lahti kirjutatud, siis saavad meie lõpetajad arhitektuurimagistri kraadi. Nad võivad ka soovi korral saada teadusmagistri kraadi. Tunnen hästi Saksamaa koolitusüsteemi, kus seda peetakse arhitektuurimagistri kraadist kõrgemaks, kuid see on ilmselt lihtsalt ajalooline traditsioon ega puuduta sisu. Eesmärgid on suured: tahame, et meie tudengid saaksid võimalikult hea alghariduse, silmaringi, sest ega kellestki päriselt viie aastaga arhitekti ikkagi ei tee. Sel aastal võtsime esimesele kursusele vastu 20 tudengit, kelle seas on palju kuld- või hõbemedaliga gümnaasiumi lõpetanud. Katsetel oli lisaks linna-vaate-, kompositsiooni- jt ülesannetele vaja lahendada ka sudoku. Kandidaate tuli lisaks suuremate linnade nn eliitkoolidele ka Narvast, Viljandimaalt, Saaremaalt, Hiiumaalt ja mujalt, kus kunstikoolid on andnud hea tõuke. Eelmisel aastal avasime magistriõppe „Linnaehitus ja hoonete projekteerimine“, seega oleme aasta jagu juba tööd teinud. Tudengid käisid kursusetööga Belgradis rahvusvahelisel võistlusel ja töid sealt kaks auhinda. Tänavu lisandus 15 magistranti. Kokku on meil üle 50 tudengi. Magistriõppes on enamjaolt Tallinna tehnikakõrgkooli kasvandikud, kes kõik töötavad juba paralleelselt arhitektidena ja tahavad end täiendada. Kuigi nad on juba tööturul, tunnevad nad vajadust midagi juurde õppida. See on väga hea tendents.

Kas haridus on tasuline? Milline on nii tudengi kui kooli poolt vaadates praegune finantsolukord ja millised on rahastusvõimaluste väljavaated?

Ei ole tasuline. Need, kes teevad oma ainepunktid ära, ei pea maksma. Need, kel jääb ainepunkte võlgu, peavad need tasu eest tagantjärele klaarima. Arhitektuuriõpe on kallis. Kui võrrelda seda ehitusinseneride 150-liikmeliste kursustega, siis nemad saavad oma loengud läbi viia suurtel auditooriumides, ühekorraga, kuid meie töötame tudengitega ju väga palju individuaalselt, alates joonistamisest ja kompositsioonist, lõpetades arhitektuurstuudiote ja meistriklasseidega. Iga üliõpilast juhendatakse eraldi ja see on kallis. Selleks, et tudeng saaks õppida, meil raha on, kuid selleks, et anda talle hea rahvusvaheline ja kvaliteetne haridus ning kutsuda õppejõude nii Eestist kui väljastpoolt, tuleb leida veel lisavahendeid. TTÜ on küll kinnitanud, et esimesed kolm aastat on meil mureta. Siiski otsime tuleviku rahastusvõimalusi juba praegu, sest kontaktide loomine ja maine kasvatamine võtab aega. Rektor, prodekaan ja teaduskonna dekaan on elanud ja mõelnud meie ootustele ja tegudele väga kaasa. Koos Rein Murulaga oleme õppe avamist ette valmistanud pea kaks aastat. Arhitektuuriõpe on väga reguleeritud õpe – see on väga täpselt kirjas, mis ained seal peavad olema –, kuid püüdsime leida oma tee, tõhusama koollismudeli.

Kes on põhilised õppejõud ja kuidas täiendavad nende erialased suunad teineteist? Kuidas tekib stuudiumi käigus arhitektuuri, linnaehituse ja insenerierialade sünergia?

Peale Rein Murula ja minu õpetavad siin ka Emil Urbel ja Ignar Fjuk. Peatselt lisandub Katrin Etverk, kel on restaureerimise alal suured kogemused, ja tema hakkabki seda poolt magistriõppes juhendama. Vilen Künnapu alustab esimese kursusega, õpetades neile kompositsiooni. Selle üle on väga hea meel – minule andis omal ajal kompositsiooni näiteks Edgar Johan Kuusik, kellega saime hiljem väga headeks sõpradeks. Soovime, et tudengid saaksid esimesest hetkest aru, mida nad on õppima tulnud.

Irina Raud

JELENA KULL

Milline arhitektuuriõppekava on tänapäeval Euroopas – ja miks ka mitte maailmas – rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline? Kuidas teie õppekava neid eesmärke täidab?

Meil on head võimalused kaasata TTÜ inseneriõpe: arhitektid ja insenerid on seni õpingutes käinud liialt oma teed, mistõttu praktilises elus võtab teineteise mõistmine aega. Seetõttu soovime, et ehitusinsenerid ja arhitektid teevad projekte koos. Selles suunas juba töö käib. Eestis puudub nn konstruktsiooniinsener, millega olen kokku puutunud eeskätt Saksamaal, kus hea kolleeg Stefan Polonyi on ühtaegu filosoof ja kunstnik, aga ka väga hea konstruktsiooniinsener. TTÜs on väga tugevad noored koostööaltid valgus- ja soojustehnika ning energiatõhususe õppejõud. Hakkame tegema koostööd transpordinstituudiga, et tekitada väike koolisisene turbulents ja näidata teistelegi TTÜ teaduskondadele, et arhitektid tuleb projekteerimisse kaasata juba töö algusfaasis. Arvatakse, et arhitektid ja insenerid ei saa omavahel läbi – soovime tõestada, et saavad küll.

Kuidas aitab kooli välissuhtlus kaasa õppekava mitmekesistamisele? Milline rahvusvaheline kompetents õppekavva kaasa toob?

XX sajandi arhitektuuri ajalugu annab Euroopas

laialt tuntud arhitektuuriteoreetik, nii-öelda Le Corbusier' põlve peal üles kasvanud Vladimir Šlapeta Brno tehnikaülikoolist. Tahaksin kaasata prantsuse maastikuarhitekte, samuti Pariisi arhitektuurikeskuse looja¹ ja endise juhi Jean-Louis Coheni, kes praegu õpetab New Yorgi ülikoolis. Laiemas plaanis olen aga neli aastat osalenud rahvusvahelises konsortsiumis, mille eestvedajaks Brandenburgi tehnikaülikool Saksamaal² ja mille kaheaastane magistripogramm kandis pealkirja „Arhitektuur.Stuudium. Generaalne.“ („Architektur.Studium.Generale“). TTÜ, Innsbrucki, Wrocław, Sevilla, Tel Avivi ja Marseilles' tehnikaülikool, Lissaboni arhitektuuriülikool, Kieli Muthesiuse kaunite kunstide ja disaini akadeemia ning Berliini kunstiakadeemia korraldasid üheskoos magistriõppe, nii et tudengid liikusid kahe aasta jooksul ühest koolist teise. Igas riigis oldi kohapeal kuus nädalat, mille vältel viidi läbi töötuba. Lõputöö teema valiti linnade ja koolide põhjal, mida külastati. Magistratööde arutelud olid väga viljakad ja inspireerivad nii õppejõududele kui üliõpilastele. Tel Avivi ja TTÜ koolitusbaas tundub sarnane, aga Marseille' oma paistab konventsionaalsem, kuigi üks Marseille' tudeng valis minu oma magistratöö juhendajaks. Teda huvitab Mustamäe ja Kristiine ühendamine. Lissaboni koolis oli teiste seas juhendajaks Eduardo Souto de Moura. Tudengitele anti ülesanne teha Álvaro Siza moodi projekt, mis osutus nii mõnelegi üsna piinarikkaks, kuid ometi said nad hea õppetunni. Konsortsium on täna küll töö lõpetanud, kuid läheme samade välispartneritega teises vormis edasi. Seega soovime järgmisel aastal avada rahvusvahelise magistrantuuri. TTÜs on küll kunagi arhitektuuri õpetamisega alustatud, kuid vahepeal on olnud väga pikk paus – rahvusvahelised koostööprojektid aitasid mainele kaasa.

Milline on seni olnud tudengite tagasiside õppekava kvaliteedi küsimuses? Kas oskate öelda, mida teevad teie tudengid pärast kooli lõpetamist ja kraadi omandamist? Millistele töökohtadele nad suunduvad? Või õpivad nad järgmisel tasemel edasi?

Magistrantide seltskond on tänu kirjeldatud konsortsiumile olnud ääretult rahvusvaheline, tudengite seas on tekkinud tugevad sõpruskonnad. Kui rääkida Eesti tudengitest, siis eelmise aasta septembris lõpetanud tudengite seas oli neidki, kes Piritas rannaala arhitektuurivõistlusel võitsid novembris esimese preemia (autorite kollektiiv Arhitektuurinurk OÜ koosseisus Üllar Ambos, Pille Noole, Kaisa Lasner, Ioannis Lykouras). Üks meie tudeng on sel aastal arhitektuurialal doktorantuuri võetud, teemaks linnaehituse ajalugu ja stalinistlikud

väljakud, juhendajaks Karin Hallas-Murula. TTÜ-l on õigus niisugune doktorikraad välja anda. Kuid veel – miks ei võiks arhitektiharidusega inimene minna tööle mõnda meie ministereiumisse, näiteks keskkonnaministereiumisse? Nii oleks tegevarhitektidel igapäevatoos kergem, kui teispool lauda istub inimene, kes töö sisu mõistab. Soome arhitektuuripoliitika on aastakümneid olnud väga tark, sest sealne arhitektide liit suunas kõikidele aladele, mil vähegi arhitektuuri pistmist – olgu tegu kirjastuse, ministereiumi, riigi kinnisvara arendaja vms asutusega –, oma esindajad tööle. Kusjuures neile kohtadele läksid tugevad tegijad, büroo-omanikud. Soome arhitektuur on praegu üks sealseid kallimaid eksporditartikleid. Eestilegi oleks jõukohane selline suund, kus arhitektuuriharidusega inimesed pole kõik ilmtingimata tegevarhitektid ja büroojuhid, vaid töötavad ka näiteks riigiametis, kohalikus omavalitsuses, ülikoolis, kirjastuses jne. Vallaarhitekti positsioonil ei tohiks tänapäeval töötada lõpetamata kutsekõrgharidusega inimene.

Millised on doktoriõppe ja teadustöö põhilised pidepunktid? Kuidas seda läbi viiakse ja kes seal õpetavad-juhendavad?

Ülikoolid tänapäeval ilma teadustööta enam läbi ei saa. Tegevarhitektid pole teadustööga eriti kokku puutunud, nii on Hallas-Murula meie arhitektuuri ja urbanistika instituudi arhitektuuri- ja kunstiajaloo õppetooli juht ja tema õlul on meie teaduspool, kus edaspidi peaks kaasatama ka insenere ja planeerijaid. Ses osas loodame suuresti oma välispartneritele.

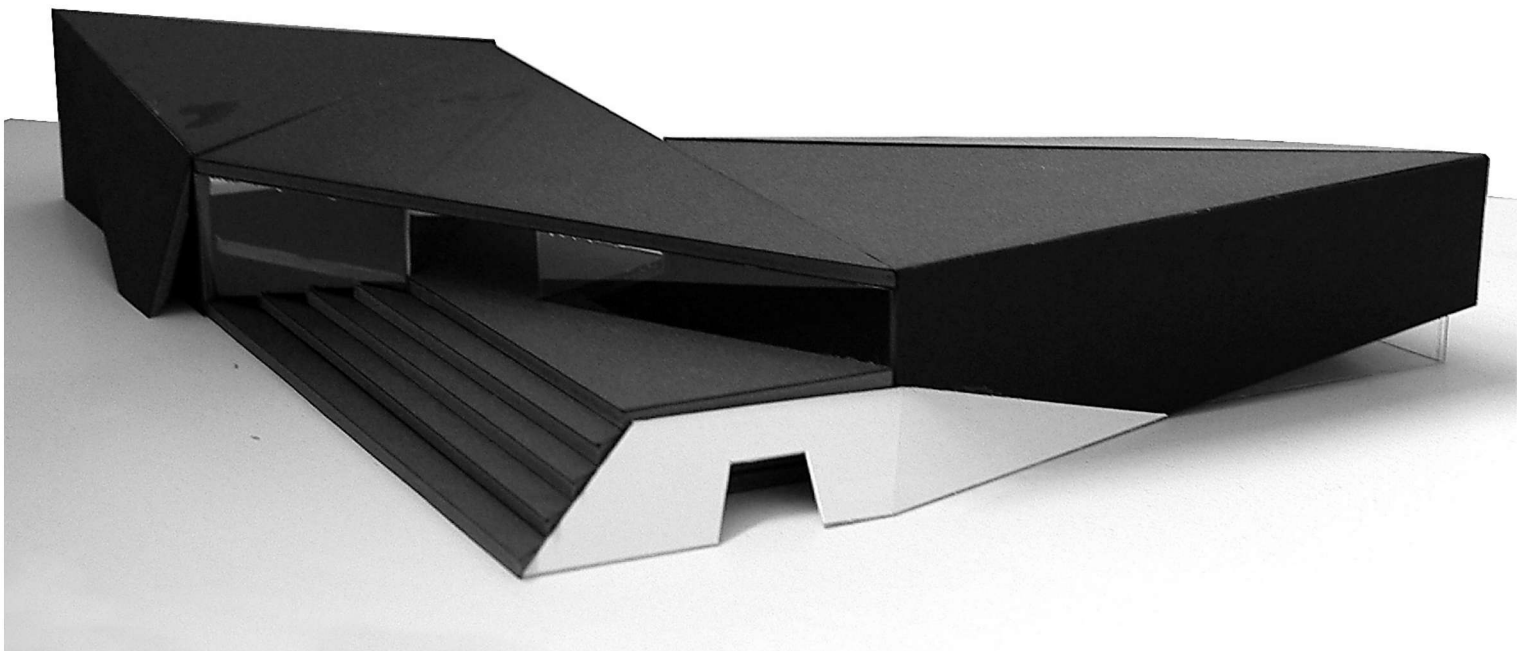
Milliste kohalike erialaliitudega teete koostööd ja kuidas see mõjutab õppekava kvaliteeti?

Ehitusettevõtjate liit on meid seni väga toetanud. Peaksime koostööd tegema arhitektide liiduga, kuid arhitektide liit, kunstiakadeemia ja arhitektuurikeskus moodustavad kolmnurga, mis hoiab omaette, ja see ei tule kasuks kellelegi.

Millised on olulisemad väljakutsed õppekava arendamisel?

Kui analüüsida, miks uut õppekava teha või mitte teha, siis ühtpidi on arhitektidel praegu tööd vähe, teistpidi koolitame tulevikuinimesi. Arvan, et arhitektil on tööd seni, kuni on olemas planeet Maa. Konkurents Eesti arhitektuurihariduses võib anda häid tulemusi.

1 Pariisis 2007. aastal avatud ja Chaillot' palees paiknev muuseum, uurimiskeskus ja näitusehall Cité de l'architecture ühendab endas Prantsuse riikliku arhitektuuriinstituudi ja monumendimuuseumi.
2 <http://www.tu-cottbus.de/btu/en.html>.

Arhitektuuri meistriklassi kursusetöö „Sõle tänava spordihoone“, autor Margit Valma, juhendajad Rein Murula ja Emil Urbel.

Värsked arhitektuuridiplomid Viinist II

Johanna Jõekalda, Alvin Järving

Sirbi suvepuhkuse eel ilmus ajalehes tavapärane ülevaade värsketest kohalikest arhitektuurimagistritest.¹ Arhitektuuridiplomeid on Eesti üliõpilased tänavu saanud aga väljaspool Eestitki. Sellega seoses võtamegi ära rääkida äsja Viini rakenduskunsti ülikoolis, s.o *Universität für Angewandte Kunst Wien*'is, parima võimaliku hindega arhitektiks diplomeeritud Larissa Kondina ning Siim Tuksami loo, mille kõrval väärrib kirjeldamist ka Greg Lynni stuudio taust. Ühtlasi on lugu omamoodi jätk moodunud aastal Sirbis ilmunud artiklile Hani Rashidi stuudio lõpetanute Sille Pihlakust ja Johan Talist. Ilmselt ei ole see lugu ka viimane, sest seitsmele Viinis välja koolitatud eestlasele lisandub järelkasvu igal aastal.

Mandri-Euroopa esimese tarbekunstimuuseumi külje alla loodud Viini rakenduskunsti ülikooli on arhitekte koolitatud ligikaudu 150 aastat. Pakkudes lisaks meistriklassidel põhinevale praktilisele väljaõppele muuseumi toel ka laiapõhjalist teoreetilist haridust, oli kool algusaegadel kunsti ja käsitööd au sees hoides industriaalrevolutsioonile omamoodi vastumeetmeks. Ajalooliste stiilide põhjalikust tundmisest kasvas aga välja soov oma aja kontekstis tegutseda – kool oli juugendi juurutaja Austrias ning sellest peale on seal esindatud moodsat mõtlemist arhitektuurikultuuris.² Suured nimed ning tulevikku vaatav arhitektiõpe ei ole üksnes uue aja nähtus. Otto Wagneri, Josef Hoffmanni, Hans Holleinini, Wilhelm Holzbaueri, Wolf D. Prixi ja teiste oma aja kriitilise mate ruumist mõtlejate juhtimisel on seal arhitektuurikultuuri defineeritud juba terve möödunud sajandi vältel. Sajandi lõpuks sai selline teguviis ka rahvusvahelise mõõtmel. Nimelt hakkas kool sajandivahetuse eel aktiivselt haridust brändima ning kutsus meistriklassidest välja kasvanud stuudioid juhatama vastavate alade rahvusvaheliselt tunnustatud esindajad. Arhitektuuriinstituudis said endale seeläbi üksteise järel oma stuudios Zaha Hadid, Greg Lynn ning Hani Rashid, kes mõtestavad tänapäeva arhitektuuri digitaalse kultuuri osana. Info- tehnoloogiast läbi põimunud vormiotsingud ja tööstuslikud fabritseerimisviisid on käsitöö kultusest üle kasvanud.

Greg Lynni stuudio

Sellele koolile omaselt toimib Lynni stuudio niinimetatud vertikaalse õppesüsteemina, kus stuudiosiseselt kursusi ei eristata. Stuudio on organiseeritud erineva staažiga üliõpilastest moodustatud tööühmades, mis töötavad kõik sama ülesande kallal. Sellest moodustub omamoodi nn loovtihehus, kus igal üliõpilasel on stuudios täita oma roll. Semestri käigus õpitaksegi põhiliselt üksteiselt ja mitte juhendajatelt. Stuudio assistentidega kohtutakse kaks korda nädalas, Greg Lynni endaga kolmel suurel ülevaatusel. Horisontaalse õppesüsteemiga koolides vahetuvad juhendajad üldiselt igal semestril ja kuivõrd ühe semestri pikkune juhendamisprotsess on sageli ainus kontakt õppejõu ja üliõpilaste vahel, püüavad juhendajad kogu oma ideoloogia selle aja vältel üliõpilastele edasi anda. Selle omandamiseks tuleb ühtmoodi detailselt läbi lahendada kõik arhitektuuriprojekti osad. Lynn suunab stuudio juhatajana oma üliõpilasi aga terve nende koolitöö vältel ning saab sellega seoses võtta endale vabaduse keskenduda stuudios igal semestril erinevale arhitektuuri algelemendile, olgu selleks siis möödunud aastate näitel post, põrand, hoonekest vms. Selline õppekorraldus võimaldab teemadega süvitsi minna ning nende kasutusvõimalused uue aja vajaduste ning tehnoloogiate toel ümber mõtestada. Et luua nüüdisarhitektuuri, peame mõistma tänapäeva nähtusi, mis on osa meie enese elu popkultuurist.

Igal semestril on Lynni stuudios käsil erinev arhitektuuriproblemaatika, mis on enamasti seotud Lynni enda vastava uurimistööga. Diplomitöö eel on lubatud enese ettevalmistamiseks semestriprojekt üksi läbi viia. See tehakse aga ülejäänud stuudioga samal teemal ning nii on ka neist projektidest välja kasvavate

Siim Tuksami (keskel) magistr töö kaitsmine jaanuaris 2013, esiplaanil vasakult hindamiskomisjoni liikmed Patrik Schumacher, Klaus Bollinger, Hani Rashid.

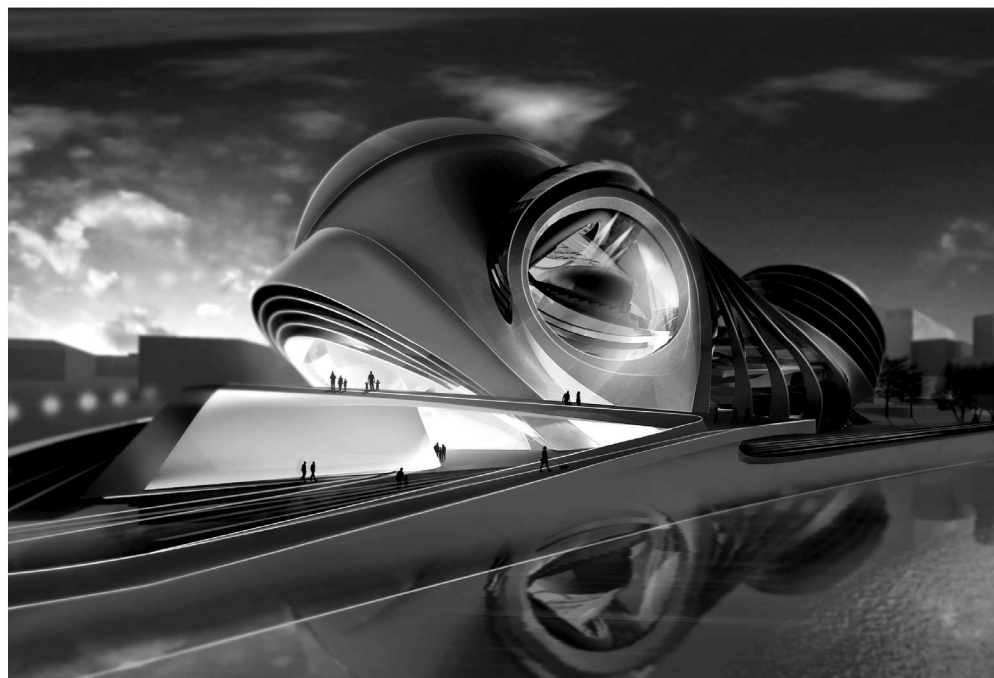
JOHANNA JÕEKALDA

diplomitööde rõhuasetus üldiselt vastavuses Lynni uurimisvaldkondadega. Näiteks Larissa Kondina lõputöös on seos „Massilise liikumise” („Massive Movement”) teemaga robotikale orienteeritud semestriprojektiga väga selgelt loetav. Kui kooli arhitektuuri osakonnas on voolujoonelistel pindade toel juba aastaid liikumise kaudseid väljundeid uuritud, siis Lynni stuudios on päevakorras ka liikumise reaalsed ilmingud arhitektuuris. Üliõpilased modelleerivad oma projekte animeerimistarkvara abil, mis pole mõeldud otseselt arhitektuuri vormiloomeks (seda pole aga ka arhitektuurbüroodes kõige laiemalt levinud CAD-CAM³ joonestustehnoloogiad, mis on omal ajal üle võetud õhusõidukite projekteerimisest). See suunab üliõpilased arvutikasutust kriitiliselt mõtestama. Masina kaasamisega ruumi loomise protsessi on mõtet ainult siis, kui seda osatakse teha teadlikult ning sellepõhised vormiotsingud on autori visiooni teenistuses, mitte vastupidi. Kui arvutit ei kasutata üksnes tuttavate tööprotsesside automatiseerimiseks, vaid parameetritel põhinevate variatsioonide genereerimiseks, on looja ja loodava vahel hulga keerulisem tasakaalu hoida. Kui osata otse masinate keeles rääkida, siis saab disainiprotsessi täielikult eesmärgile pühendada: vaheetapp, kus disain on tootmise teenistuses, kaob ära. Projekte saab välja töötada ning ellu viia nii, et visandi värskus jääb alles. Iga projektiga otsitakse taas vastust küsimusele, kuidas disainida tänapäeva kasutajale, nüüdisaegselt.

Lõputöö teema esimesele arutelule minnes pakub Lynni stuudio diplomand välja kolm ülesandepüstitust, mis hõlmavad nii asukohta, ruumiprogrammi kui ka laiemat arhitektuuritemaatikat, mida reformitakse. Lõplik teema valitakse koos stuudio juhendajaga. Tavaks on, et lõputöös üritatakse siduda kõik aastate jooksul stuudios omandatud teadmised, nii et stuudio ideoloogia on projektis äratuntav. Diplomitööd tehakse üldiselt ühemehheansambli põhimõttel, kuid viimastel nädalatel enne kaitsmist on tegu pigem osava dirigeerimisega, kus terve stuudio jõud maksimaalselt mängu pannakse. Diplomabist (*diplomahelp*) on kujunenud omaette termin – diplomitööde kõrge tase ei ole mitte üksnes professionaalide ringkonda siseneva autori, vaid iga stuudioliikme hingeasi.

Siim Tuksami „DimSum”

Siim Tuksam reformis oma lõputöös „DimSum” restorani tüpoloogiat. Ta koondas ühte hoonesse ühe peakoka kätte alla erinevad einestamisviisid tänavatoitlustusest kokaga ühise laua taga nauditava gurmeetoiduni. Hoone paikneb gurmeetoidu paradiisiks tituleeritud Hongkongis, projekteerimisbüroo Foster + Partnersi⁴ kavandatava Lääne-Kowlooni kultuurilinnaku keskmes ning sinna pääseb nii merelt kui mandrilt. Tegemist on multirestoraniga,

Juunis 2013 kaitses Larissa Kondina oma magistr töö robotiline „Tsirkus”.

mis mahutab tuhatkond inimest. Tavapäraselt on seda tüüpi toitlustusasutused lahendatud nn toiduõuedena (*food courts*), kus restoranid on koondatud küll ühe katuse alla, kuid kaubanduskeskuse ülesehitusele omaselt räägib igaüks neist oma arhitektuuri keelt. Tuksami eesmärgiks oli luua eklektilise puntra asemel tervik, kus restoranipindadel on küll teineteisest sõltumatu õhtustik, kuid kogu objekt on ühtse identiteediga.

Erinevad restorani tüübid on organiseeritud spiraalselt ümber monoliitse köögi mahu, paiknedes ühe jätkuva pinna peal. Pind koosneb tsoonidest, kus avanenud vaated Hongkongi linnasiluetele ja einestusala tüübist olenevalt ka köökidesse: gurmaan saab veenduda, et kala on värske ning kokad tasemel, söögi ettevalmistamisest saab vaatamäng. Tuksami projektis on restoranipinnad ühes katkematus ruumis, mida liigendavad astmed, pandused ja piirded. Nende abil struktureeritakse ruum nii, et eri tüüpi restoranipinnad küll järgnevad üksteisele, ent annavad võimaluse luua just sellele kohale vajaliku atmosfääri. Plaani ülesehitust toetab hoone konstruktiivne loogika: kandva struktuuri sammuühendus ning korruse kõrgus varieeruvad vastavalt restorani tüübile. Hoone on konstrueeritud raudbetooni pioneeride Pierre Luigi Nervi printsiipe edasi arendades: hoone tuumast konsoolselt välja ulatuvaid põrandaid kannavad epüüride põhjal disainitud elegant-sed ruumilised laekonstruksioonid.

Zaha Hadid tõi hindamiskomisjoni esinai-sena kriitiliselt välja asjaolu, et kuna on püütud vältida kommertslikule multifunktsionaalsele hoonele omast arhitektuuri keelt, kus iga ruum räägib oma lugu, on „DimSum” ruumiliselt liialt ühetaoline. Ta pakkus, et seda saanuks parandada julgemate žestidega interjööris. Hoone

puhul, mis allub sedavõrd süsteemsele ülesehitusele, tuleks sekundaarsete strateegiatega väiksemaskaalaline kaasamine ainult kasuks. Üks semester on selleks kõigeks aga võrdlemisi üürige aeg ning kõige suuremaks väljakutseks osutubki mitte detailidesse kinni jääda, vaid visionäärina üldistusi teha. Töö hindamisel jäid kõlama Brett Steele'i kiidusõnad selle kohta, kui virtuoosselt on Siim Tuksam sidunud hoone osad linlike ruumisuhetega tervik süsteemiks. Ta rõhutas, et Tuksami tehnilised oskused väljenduvad keeruka konstruktiivse lahenduse ja hoone disaini integreerimisel, kuivõrd köögi-maht on maja tuumikuna projekti ainus tugipost.

Larissa Kondina „Tsirkus” („Цирк”)

Larissa Kondina lõputööks oli robotiline „Tsirkus”, asukohaks võimsate tsirkusetraditsioonidega Moskva. Autori eesmärk oli kasutada ära tsirkuses peituvat sündmust, tuua laval toimuv arhitektuuri. Tsirkuseetendus on ruumiliselt üks nõudlikumaid vaatamänge: laval toimeta-vad nii inimesed ja loomad kui masinad, kasutatakse nii tuld ja vett kui ka kemikaale. Tsirkuse tüpoloogilist arengut on kammitsenud kontsentriiline plaanilahendus, sest vajatakse universaalset ruumi, kus kogu tegevus mahub ühele lavale, mis sobib nii loomaaia kui tant-suetenduseks. Kondina on loonud oma projektis iga tegevuse tarbeks omaette lava, mis võimaldab seejuures ühtlasi ka suurejoonelise-maid trikke – mootorrattur saab nüüd hüppeks ka hoogu võtta ... Selleks, et kõik lavad oleksid publikule vaadeldavad, on vaja liikuvate tribüünide süsteemi. Sellega on muudetud traditsioonilist publiku ja esineja suhet. Kondina

loodud tsirkuses vahetavad tribüünid vastavalt atraksiooni toimumispaigale positsiooni – sündmusruum laieneb lavalt publikusse.

Magistritöö väljakutseks ongi liikuvad ruumielemendid. Need on olnud arhitektuuritüpoloogiate kujunemise ajaloos alati märgilisel kohal. Lifti leiutamine tõi kaasa kõrghoonete leviku, eskalaator leiutati küll metroo tarbeks, ent osutus hiljem oluliseks kaubanduskeskuste arengus. Kondina pole kasutanud oma projektis aga standardseid liikuvaid elemente, vaid on projekteerinud need vene kunstniku Aleksandr Rodtšenko kineetiliste struktuuride põhimõtteid järgides. Siinjuures on sümpaatne Moskvas vene konstruktivismi ideede edasiarendamine. Struktuur põhineb ringipõhistel mehhanismidel, mis liiguvad üksteise sees ja lasevad tribüünidel ruumis erinevaid asendeid võtta. Kuivõrd pärast Wolf Prixi lahkumist on kooli arhitektuuriinstituudi dekaaniks Klaus Bollinger, kelle büroos on valminud insenerilahendused majadele nagu näiteks Rolex'i õppekeskus Lausanne'is, siis ei ole küsimärgi all see, kas näiliselt võimatu võiks kunagi olla võimalik, vaid mil moel see kohe võimalikuks teha.

Kondina töö tuum peitub keerukas ringliikumises, kandvatel siinidel liikuvate tribüünide ning valgustust kontrolli all hoidvate tiibade omavahelises suhtes. Liikumise vaatemäng on nähtav nii hoone fuajeest, restorani- ni kui linnatänavalt. Nii kannab selle hoone arhitektuur tsirkuse mõtet linnaruumis – arhitektuuriakrobaatika Moskva jõe ääres. Töö hindamisel vallandus arutelu, kas liikumine hoone sees ei võiks väljenduda ka eksterjööris. Anti ka märku, et projekti esitus pole lõpuni projektis kirjeldatud eesmärkide teenistuses: ruum pakub võimalusi uut laadi trikkide esilekerkimiseks, kuid projekti illustreerivad harjumuspärased atraksioonid. Diskussioon lõppes aga hindamiskomisjoni tõdemusega, et tegelikult saabki Kondina projekti puhul kritiseerida vaid tehnilisi detaile, sest hoone ruumiline ülesehitus on õnnestunud laitmatult.

Vastsed lõpetanud Siim Tuksam ja Larissa Kondina on oma lõputöös Greg Lynni stuudio mõttemaailma õnnestunult edasi kandnud. Näha on läbilahendatud õppeülesannete mõju. Tuksami töös on tuntav postide ning korruste ümbermõtestamise temaatika ning Kondina lõputöös juba eespool mainitud seos selle aasta peateema ehk robotikaga. Need tööd on oma aja sümbolid, stuudio vaimu kandjad, mis arendavad edasi ja kontekstualiseerivad varasemaid õppeülesandeid – *nanos gigantium humeris insidentes*⁵ – ning autorid on seadnud sealt oma sammud juba edasi, tundmatusse. Geeniusarhitekti muut hakkab otsa saama, tänapäeva helged pead suudavad õppida ning koostööd teha, originaalsusiha tuleb professionaalsuse järel. Sigari suitsetamine esireas ei iseloomusta enam tipparhitekte. Siim Tuksam tegutseb endiselt Viinis, kus toimetab ühtlasi tuleva aasta Veneetsia arhitektuuri biennaali Eesti ekspositsiooni kallal. Larissa Kondina on kuuldavasti lõpetamise järel Viinis asjad kokku pakkinud ning tagasi Eestis – projektid algavad sügisel pärast puhkust!

1 Peeter Pere, 2013. aasta arhitektuuridiplomid. – Sirp 21. VI 2013.

2 <http://www.dieangewandte.at/jart/prj3/angewandte/main.jart?rel=en&content-id=1229508255651&reserve-mode=active>

3 Arvutustehnoloogia-põhine disain ja tootmine (Computer-Aided Design, Computer-Aided Manufacturing).

4 <http://www.fosterandpartners.com>.

5 Ladina keeles *seistes hiiglaste õlgadel*.

Akadeemiline aastavahetus Viinis

Veronika Valgu küsimustele Viini rakenduskunsti ülikooli ehk *Universität für*

Angewandte Kunst Wien’i¹ arhitektuuriõppe kohta vastab kooli kasvandik Johan Tali.

Millise kraadini võib tudeng jõuda Viini arhitektuuriõppes?

Riikliku ülikoolina võeti seal kaks aastat tagasi vastu küllaltki radikaalne otsus hakata pakuma ainult magistritaseme õpet (arhitektuurimagistri ehk MArch diplom 180 ECTS² punkti põhjal), millele järgneb võimalus osaleda aspirantuuris (teadusmagistri ehk MSc diplom 90 ECTS punkti põhjal). Loobumine senisest viie-aastasest integreeritud arhitektuuriõppes ja kolmeaastase arhitektuurimagistri programmi sisseseadmine on märk spetsialiseerumisest nn nišikoolina rahvusvahelise taustaga tudengitele, kes on pigem tundlikud koolides õpetatava sisulise poole suhtes ja peavad oluliseks seda, et nende arhitektuurihuvid kattuksid õppekavaga. Enamik Põhja-Ameerika tippkoole kasutab sama mudelit, mille kohaselt võib tudeng bakalaureuse kraadi teha ühes koolis ning seejärel vastavalt oma täpsustunud huvidele valida magistritaseme programmi ning sealt edasi aspirantuuri programmi – iga etapp on justkui eraldi ostetud teenus ja samm tudengi karjääris. Tudengil peab tekkima arusaam, et arhitektuurikoolis tehtu on esimene samm loometöös.

Kas haridus on tasuline?

Kui Viini rakenduskunsti ülikooli magistriprogramm on riiklikult rahastatud ja õppemaks on 17 eurot semestri kohta Euroopast pärit tudengitele ja 300 eurot väljastpoolt Euroopat tulijatele, siis tasuline aspirantuur (15 000 eurot õppemaksu) on suunatud noortele professionaalidele.

Kes on põhilised õppejõud ja kuidas täiendavad nende erialased suunad üksteist? Kuidas tekib stuudiumi käigus valdkondade sünergia?

Sealsed kolm põhilist professorit Zaha Hadid, Greg Lynn ja Hani Rashid laiema silmaringiga arhitektuurihuvilistele tutvustamist ei vaja. Esimese naisarhitektina Pritzkeri arhitektuuriauhinnaga³ pärjatud Zaha Hadid on koolis õpetanud juba 13 aastat. Tema büroo, mis on selle aja jooksul tõusnud üheks maailma juhtivamaks arhitektuurbürooks, toetub paljuski selle kooli lõpetajatele. Just Hadidi meistriklasse on katsepolügoniks uutele eksperimentidele ja talentidele – siin sõnastati ka näiteks Patrik Schumacheri manifesteeritud „parametritsism”.⁴ Greg Lynni stuudio fookus on arhitektuuridisainil ja selle uutel lähteülesannetel. Mitteametlik mantra „disain päästab maailma” tähendab, et ülesannete hulka kuuluvad nii liikuvad staadionid kui süvakosmosesaamad, robotid, raamatukogud ja laevatehased. Küllaltki spetsiifiliste ülesannete taga peitub Lynni soov õpetada seda, mis aitab tal tänapäeva arhitektuuri määratleda ja mis ühtib tema projekteerimisbüroo tegevusega. Külaliskriitikutena võib tavapäraste arhitektide ja inseneride kõrval näha nii autotootja BMW ja moefirma Hermése peadisainereid, galeriste kui ka muid esmapilgul arhitektuurikaugeid inimesi. Kui vaadelda arhitektuuri algusest peale valdkonnaülese ülesandena, on tulemus kindlasti rikkalikum ja kõnekam. Lisaks tektoonilisele ja konstruktiivsele keskendub Lynn ka

teistele projekti osadele, näiteks tänapäevase hüpostüüli või ülikeerukate pörandasüsteemide kujundamisele vms. Fenomenoloogilise nüüdiskunsti ja tehnoloogilise innovatsiooni vahel laveeriv Rashidi arhitektuurstudio otsib vastuseid küsimusele, millise kuju võtab urbanism. Ülesandepüstituste seas on näiteks saja miljoni elanikuga linna planeerimine või kunsti ja arhitektuuri omavaheliste seoste uurimine jpm, matemaatiliste mudelite süvaanalüüsist kuni ajalooliste pretsedentide omavahelise ristamiseni – Rashidi õpetamise meetod räägib pigem arhitekti loomeprotsessist ja laboripõhisest lähenemisest, kus juhendaja ülesanne on pakkuda üldteema ja innustada tudengeid katsetama. Kuna kõik professorid on oma eriala tipud, on kooli arhitektuurstudiote peamine eesmärk taastoota loomingulist õhustikku, mis matkib professorite töökeskkonda. Spetsialistid, kes on kaasatud tipparhitektuuri tootmisesse büroos, on konsultantideks ka õppetöös. Õppetöö viljad on nii uurimisteemade kui lõpetanud tudengite kaudu rakendatud väga hea arhitektuuri loomisesse arhitektuurimaailma tipus. Jeffrey Kipnise sõnade kohaselt on arhitektuuriteooria tihedalt seotud praktika edasiandmisega õpetamise kaudu: „Õpetad seda, mida jutlustad!” („You teach what you preach!”).

Kuidas õpet läbi viiakse ja kes seal õpetavad-juhendavad? Kuidas aitab kooli välisuhtlus kaasa õppekava mitmekesisamisega? Milline rahvusvaheline kompetents on õppekavasse kaasatud?

Aspirantuuri juhivad Reiner Zettl ja Hernan Diaz Alonso. Läviv teema on (näiliselt) kriisis vaevleva urbanistika taasmääratlemine. Intensiivse, kolm semestrit vältava teadusmagistri programmi rõhk on rahvusvahelise arhitektuuriteooria ja Viini rakenduskunsti ülikooli disainikeskse kultuuri sümbioosil. Õppemaks garanteerib selle, et tudengitega astub diskussiooni arhitektuurimaailma ladvik, s.o Sanford Kwinter, Jeffrey Kipnis, Andrew Zago, Wolf D. Prix jpt.

Milline arhitektuuriõppekava on tänapäeval Euroopas – ja miks ka mitte maailmas – rahvusvahelisel konkurentsivõimeline? Kuidas selle kooli õppekava neid eesmäärke täidab?

Londoni arhitektuuriühingu arhitektuurikooli (Architecture Association) juht Brett Steele on öelnud, et tänapäeval on arhitektuurihariduse suurim ülesanne tõmmata tähelepanu arhitektuuri uutele ideedele ja seda seal hoida. Edukad on need arhitektuurikoolid, kus osatakse tudengite loomingut kooliseintest väljaspool teadvustada ja tähtsustada. Arhitektuurikoolid on kõrgendatud tähelepanu all ka erialaringis, kuna teemad, millega tippülikoolides tegeletakse, on pigem katsetavad ja kompavad piire, on vabad kohustusest „päris maailma” pragmaatiliste probleemidega rinda pista – „Tõsine lõbu” („Serious fun”), nagu ütleb Studio Rashidi moto. Nišikoolide nähtust toidab teatud autonoomia ja puutumatuse idee – värsket pilk loob uutmoodi arhitektuuri. Just seda üldsus neilt ootabki. Oskus kriitiliselt mõelda on suu-

rim väärtus, mis selliste arhitektuurikoolide lõpetajad sealt kaasa saavad.

Milline on olnud tudengite tagasiside õppekava kvaliteedile? Mida teevad tudengid pärast kooli lõpetamist ja kraadi omandamist? Milliste töökohtadele nad suunduvad? Või õpivad nad järgmisel tasemel edasi?

Täna on Viinis arhitektuuriõppe peale minu lõpetanud Kadri Tamre, Kadri Kerge, Sille Pihlak, Siim Tuksam ja Larissa Kondina. Kadri Tamre töötab praegu Innsbrucki ülikoolis eksperimentaalse arhitektuuri instituudis teaduri ning juhendajana. Ta korraldab augustis meil kunstiakadeemia arhitektuuriteaduskonnas robotika töötoa. Kadri Kerge töötab New Yorgis Hani Rashidi juhitud arhitektuurbüroos Asymptote Architecture. Sille Pihlak elab Los Angeleses ja omandab kogemusi Pritzkeri laureaadi Thom Mayne’i juures arhitektuurbüroos Morphosis. Mina töötan koos Siim Tuksamiga Viinis Wolfgang Tschapelleri juures ja tegutseme disainer-arhitektidena uue Viini rakenduskunsti ülikooli hoone kallal. Oleme mõlemad ka järgmise Veneetsia arhitektuuri biennaali Eesti paviljoni kuraatorid koos Johanna Jõekaldaga. Larissa Kondina on aga kuuldavasti oma asjad Viinis kokku pakkinud ning on tagasi Eestis – projektid algavad sügisel pärast puhkust. Viini lõpetajate hulka tasub lugeda ka Joanna-Maria Helinurme, kes küll ei lõpetanud Viini kooli (vaid Lõuna-California arhitektuuriinstituudi ehk SCI-Arci Los Angeleses), kuid tegutses Greg Lynni stuudios mitu aastat. Praegu jätkab Helinurme oma õpinguid Harvardi ülikoolis. Eesti arhitektidest õpib Viinis praegu Johanna Jõekalda (Greg Lynni stuudios), sügisest liitub ülikooliga Artur Staškevitš (läheb Hani Rashidi stuudiosse). Üks on kindel – Viini kooli lõpetajatel on küllaltki kindel arusaam arhitektuurist ja arhitektuurimaailma hetkeseisust ning tugev ambitsioon läbi lüüa ja oma individuaalseid erialaseid ideid edasi arendada.

Viini rakenduskunsti ülikool on tugevalt rahvusvaheline kool. Enamikul tudengeist pole Austria passi ning suure tõenäosusega ei jätka nad oma arhitektikarjääri Austrias, vaid võtavad suuna rahvusvahelisele arhitektuuri turule. Erinevalt näiteks Viini tehnikauülikoolist (aastas ligi 1000 lõpetajat) ei ole sealne õppetöö otsest seotud Austria riigiga, kuid iga lõpetaja (20 diplomit aastas) jääb selle ülikooliga seotuks teatava koolkondliku kuuluvuse kaudu: ühishimetajaks on siin rahvusvahelisel dialoogivõimeline, radikaalne uus arhitektuur. Siseriingis räägitakse nn *Angewandte* maffiast, mis on vallutanud enamiku maailma tippbüroodest ja akadeemilisest ringkonnast. Sisuliselt on Austria riikliku tellimuse tulemuseks fakt, et Viin on jätkuvalt nn kriitilise arhitektuuri epitsenter, mis meelitab ligi tulevase põlvi ja pälvib laialdast erialast tähelepanu.

1 www.dieangewandte.at.

2 Euroopa-sisene ainepunktide ülekandmise ja kogumise süsteem (European Credit Transfer and Accumulation System).

3 www.pritzkerprize.com

4 Vt manifestot <http://www.patrikschumacher.com/Texts/Parametricism%20as%20Style.htm>.

Ja nüüd UITama

Järgmisel nädalavahetusel teeb 15. kuni 17. augustini Tartus oma esimesed hingetõmbed valdkonnaülene linnafestival UIT („Urbanism In Tartu” ehk „Urbanism Tartus” või „Unistavad inimesed Tartus” või „Uitajate ilus tänapäev”),¹ mis täidab Tartu kultuurisuves kunagisest „Eclectica” festivalist jäänud tühja koha ja pakub uudistamist nii Hiina- kui Supilinnas. Programmis, mis suuremas osas tasuta, leidub nii kohaspetsiifilisi etendusi, linnatuure, installatsioone kui ka muusikat. Festivali avab „Tour d’öö” rattasõit, mis finišeerib Sõpruse silla Annelinna-poolses otsas, kus rattureid ootab ees pidu, mis korraldatud koos nn ins-

Pikk 86, Tartu.

tallaktsioonirühmitusega² Nabanemine. Kavas leidub temaatikat seinast sein, esinejaid on nii Eestist kui välismaalt. 2012. aasta Kuku Nunnu³ stipendiaat Eike Epik loob Hiinalinna

AGNES JOALA /SUURJALUTUSKAIBLOGSPOT.COM

suvilate vahele ainukordse installatsiooni. Marit Sirgmetša, Kjersti Aas Stenby ja Simona Bieksaite etendus „Roosa pilve efekt” („Pink Cloud Effect”) sukeldub aga seebiooperite

vahusesse maailma. Tegevust jätkub ka suvehooi Uus Õu (Lai 37), mis rajatud linnafestivali UIT, Tartu Uue teatri ja Genialistide klubi koostöös ning osutunud seni ülimenukaks linnatuuride ja laste linnamängu alguspunktiks. Lisaks loob läti kunstnik Märtinš Engēlis Uues Õues heliinstallatsiooni „Ehitusmüra” („Building Noise”). UIT teeb koostööd ka filmifestivaliga „Dokumentaal”, samuti Tartu Georetk eestvedajatega.⁴

Silvia Urgas

1 Infot ja ütmõtteid leiab festivali Facebooki-lehelt ja veebilehelt www.uit.ee.

2 Kokkumäng sõnadest installatsioon ja aktsioon.

3 <http://artistikukunuut.org/2010/index.php?/2011/stipendiumikonkurss/>.

4 <http://www.genki.pri.ee/georetk/retked/>.

Avatud meel ja kivist kannikad

„Draama” tänavune kuraator Iir Hermeliin: „Festival võiks olla koht, kus näidata pigem piire kompavat ja õnnestunult riskinud teatrit, mitte tublit keskmist”.

2. – 8. septembrini Tartus korraldatava teatrifestivali „Draama” tänavune kuraator on kujutav ja lavastuskunstnik Iir Hermeliin, kes koos loomenõukoguga (sinna kuuluvad lavastaja Aare Toikka, kunstnik Kristel Maamägi, dramaturg Siret Paju ning teatriteoreetikud Ott Karulin ja Kristiina Garancis) pani kokku festivali programmi pealkirjaga „Ruumimaagia”.

Neljandat aastat kasutab festival „Draama” taas kuraatoriteenust. Tundub see ka sulle meie oludes kõige mõistlikum süsteem? On kuraatorikesksusel ka nõrku külgi?

Põhimõte, et teatrid valisid ise lavastusi, mida „Draamale” saata, ilmselgelt lõpuks enam ei toiminud. Ka see põhimõte, et žürii valib välja ägedamad lavastused ja paneb need siis pingeritta, on iganenud. Kunstivaldkonnas on üldse veider ja kohatu korraldada võistlusi. Võistluse asemel tundub võrdlus loomulikum ja loogilisem. Žürii asemel võib muidugi olla ka mingi laiapõhjaline otsustav kogu, kuid arvata võib, et see oleks liiga demokraatlik ja tulemus tõenäoliselt liiga keskmine. Festival võiks olla ikkagi koht, kus näidata pigem piire kompavat ja õnnestunult riskinud teatrit, mitte tublit keskmist. Seega, kuraatorisüsteem tundub praegu küll parim.

Kuraatoripõhise süsteemi tugevus ja ühtlasi nõrkus on selle subjektiivsus. Midagi pole parata, festival on kuraatori nägu ja kui see nägu ei meeldi, pean silmas ikka tema loomingulist nägu, kuraatori juuksevärvil ei ole tähtsust, siis ei meeldi ka kogu festival. Kuid ega kõigile ei saagi meeldida. Konks on selleski, kust leida kuraator, kes pole „abielus” ühegi teatriga, kellel pole isiklikult pistmist ühegi teatriinstitutsiooniga ja kes saaks lubada endale luksust võtta küllaltki vaba aasta, et käia väga palju teatris. Niikuinii käin ma teatriprofessionaalina palju teatris, ent kuraatoriaastal on seal veedetud iga vähegi vaba õhtu.

Oli sul kuraatoriametit vastu võttes kõhklusi ja kahtlusi?

Kõhklusi ja kahtlusi oli palju. On suur au, vastutus ja rõõm saada selline pakkumine, aga see on ka hirmutav. Kindlasti on paljud seisnud ujumisriietes paadisillal ja vaadanud mustavat vett, mis on soe, mõnus ja piisavalt sügav, et „peakat” hüpata, kuid hüppe hetkel on ikkagi veidike kõhe, aga seejuures kutsuv. Täpselt samasugune pea ees tundmatusse hüppamine oli ka kuraatorirolli vastuvõtmine. Uue mängu võlu võitis siiski kõik kahtlused.

Põhjusti keeldumiseks oluks mitu. Esimene, neist ilmselt kaalukaim, on ajakirjanduse liigne tähelepanu minu isikule. Kunstnikuna ei tunne ma ennast eriti mugavalt, kui pean kõva selge häälega subjektiivseid seisukohti tõena välja hõikama. Mitte et ma kardaks ja häbeneks, lihtsalt see pole kunstnikule loomuo mane: meie toimetame tavaliselt hämaruses, mitte rambivalguses. Ometi otsustasin, et tahan tutvustada kunstniku pilku teatrile, näidata, kuidas meie teatrit näeme. Kõhklusi tekitas ka küsimus, kas mul ikka on piisavalt aega, et vaadata kõiki lavastusi õiglaselt ja süvenemisega. Pidin nii mõnegi teatritöö ära ütleva, et see aeg leida.

Kui pakkumise vóludest rääkida, siis üks neist oli kindlasti võimalus haakida lavastustest, mis mulle tõepoolest meeldivad, kokku vägev festival, nädal aega kestev terviklavastus. Kõitis ka see, et sain eesti teatri hetkeseisust põhjaliku ülevaate ning ühtlasi heita kõrvalpilgu kunstniku – ja seega iseenda – rollile selles süsteemis. Kuraatoriaasta tõi õpetliku kogemuse sõnastada oma vaatenurk teatrile – kunstnikud teevad seda harva, nad pigem visualiseerivad. Ahvatles võimalus panna sõpradest-teatrinimestest kokku oma „unistuste meeskond”, loomenõukogu, kellega sai läbi aasta kord nädalas kohtutud, vaieldud, arutatud ja nähtud analüüsitud. Sellist erialast süvitsiminekut ei kohta just tihti. Takkaajarele võin kinnitada: kuraatoriametist loobumine oluks lausrumalus.

Iir Hermeliini sõnul on „Draama” kuraatoripõhise süsteemi tugevus ja ühtlasi nõrkus selle subjektiivsus.

MIHKEL MARIPUU / PM / SCANPIX

2010. aastal nimetas kuraator Madis Kolk festivaliprogrammi valitu mööndusteta teatriks, aasta hiljem Priit Raud allkirjaga teatriks, mullu tõstis Anu Lamp fookusesse näitleja. Mida tähendab seekordne „Ruumimaagia”?

Minu igapäevane töö on luua fiktsionaalseid maailmu. Enamasti inimesed asju väga täpselt ei vaatle, neile piisab teadmisest, et tint on sinine, päike kollane, lumi valge ja pori pruun. Kujutava kunsti õpingud aga treenivad vaatama asju vahetult ja otse, ilma eelteadmiste, eelarvamuste või mõistuslike filtriteta. Harjusin tajuma igas joones, vormis, ruumis ja tegevuses maagilist teist plaani.

Kunstnikuna olen kogu elu loonud ruume. Algajana toitnud ja väärtustanud kõige rohkem silma. Nüüd, kogenumana, on saanud oluliseks aga kõigi meelte ja kunstiliikide sünergia. Nüüd tean, et ruum muutub maagiliseks, kui silmad hakkavad kuulma, kõrvad nägema ning sõna ja visuaal ühinevad äkiliseks harmooniaks. Ruumimaagia pole silmapette eesmärgil loodud illusoorne lava. See mõiste tähistab isehingavat makromaailma, kus valitsevad oma mängureeglid. See on nihkes reaalsusega ruum, kus võib juhtuda kõike ja mis ei allu tingimata füüsikareeglitele. Ruumimaagia teatris on lavastuse eriline omaruum, see miski, mis tekib teatrisaali lavastaja, kunstniku, helilooja, valguskunstniku, näitlejate ja teiste loojate õnnestunud koostöös.

Festivali programmi koostades pidid küllap ära vaatama kümneid ja kümneid lavastusi ning veetma palju aega pimedas teatrisaalis. Milline pilt sulle eesti teatrist avanes? Millised on siinse teatri peamised hädad?

Muidugi vaatasime loomenõukoguga väga palju teatrit, see oli tõsine teatrimaratoni. Omavahel viskasime nalja, et järgmisele kuraatorile tuleb soovida avatud meelt ja kivist kannikaid. Oluline oli vaadata ära suurem osa siin ja praegu tehtavast teatrist, mitte valida žanri järgi või teatri põhjal või oma eelarvamuste ja meeldimiste kohaselt. Pilt pidi saama võimalikult avatud ja lai.

Tõelise eestlasena oleks muidugi praegu mõnus vinguda ja teha igast sääsest elevant, rääkida, et jube palju on probleeme. Aga ma ei näinud, et olukord oleks halb. Vastupidi, nägin rõõmsalt kihilist paljusust. Vana hea sõnakeskse näitlejateatri kõrvale on tulnud valdkondadeülest ja -vahelist aistinguteatrit. Rõõmustavalt palju on kompleksivaba žanrite vahetamist. Tajusin ka seda, et hakkab kaduma natuke lapsik kõrge ja madala žanri vastandamine – sõnum ja idee on ju tähtsad, mitte žanr. Vaadakem või Cabaret Rhizome'i, VAT-teatri ja Von Krahli teatri tegemisi, kus osavalt žongleeritakse kohati kitši ja kergete võttestikega, aga tulemus on sügav.

Eks on hädasidki. Tean, et teatrites on krooniline rahahäda, aeg on tõesti keeruline. Õnneks ei paista see rahapuudus lavalt välja.

Teatri WCs võib teiseks vaheajaks lõppeda vedelseep ja tualettpaber, aga laval seda vaesust veel ei näe. Tehniline meeskond on enamasti pühendunud ja täpne, näitlejad andekad ja loomingulised, neil on säde silmis, kunstnikud pakuvad vaadata üllatavaid ja paljukihi lisi ruume, mida on loo käigus mõnus lahti koorida. Silma hakkas vaid see, et meie teatris kummitab lavastajate puudus, see on tõsine probleem. Plakatil korduvad ikka ühed ja samad nimed, kusjuures sama lavastaja kahe uuslavastuse esietenduse vahele jääb tihtipeale vaid napp kaks kuud. Nendel vähestel, kes lavastavad, on mehine ülekoormus, kiiresti jooksmine on saanud eesmärgiks. Lavastused tulevad ruttu lavale ja lahkuvad sealt ka sama ruttu: see on nagu uss, mis ennast sabast sööb. Kui lavastusse ei panda piisavalt loomingulist energiat, sest ei ole mõtet, niikuinii läheb varsti mängukavast maha, siis lähebki, sest seal pole loomingulist energiat, mis publiku saali tooks. Niisugust leiget teatrit nägin selle aasta jooksul kahetsusväärselt palju, igatsen teatrisse rohkem kompromissitust.

Tõesti ei tea, kus on meie noored lavastajad, ja ka välislavastajaid satub Eesti sõnateatrisse harva. Võib-olla oleks abiks, kui tuua Soomest või Lätist noori ärksaid lavastajaid lavastama. Kuraatoril on õigus kutsuda festivalile viis väliskülalist-eksperti. Mina kutsusin neli lavastajat ja ühe kunstniku, kõik Euroopa eri riikidest. Seda ikka lootuses, et ehk tuleb keegi neist siia kunagi tagasi ka lavastama. Piire tuleb rohkem laiali sikutada, teha meie teater avatumaks. Värskeid tuuli tooks seegi, kui eesti lavastajad-kunstnikud käiksid rohkem välismaal lavastamas.

Kuidas langetasid otsuse, milline lavastus pääseb festivalile ja milline mitte? Kas mõni lavastus jäi ka õige napilt välja ja nüüd on sellest kahju?

Põhiprogrammi „kuldne kaheksa” sai valitud üsna kergelt, kõik settis aja jooksul ise välja. Selge see, et ükski inimene ei jõua ära vaadata kõiki uuslavastusi. Jagasime loomenõukogu liikmetega lavastused ära, mida keegi vaatab, pärast vaatamist arutasime need ühiselt läbi, soovitasime üksteisele, mida tuleb ka teistel kindlasti vaatama minna. Kui mais sai teatri-aasta läbi, oli ka tervik näha ja need kaheksa koorusid nagu iseenesest välja. Ei olnud raske valida ja ka üle ei jäänud midagi.

Tõsi, Vanemuise „Maria Stuarda” kõrvale lootsime kutsuda festivalile ka Estonia „Fausti”, see oleks olnud siis põhiprogrammi üheksas lavastus, aga ajalisel kahjuks Estonial ei klappinud. Selle aasta „Draamal” on ka kõrvalprogramm „Särtsi”, kuhu koondasime ülejäänud lavastused, mis meil loomenõukogus kõigil silmad särama panid. Kahju, et napilt jäi teostamata kõrvalprogrammi „Suured utopiad” idee: tahtsime, et ühe päeva jooksul kantaks kronoloogilises järjekorras ette Tom Stoppardi triloogia „Utopia rannik” kõik kolm osa. Eesti Draamateatri ja Tallinna Linnateatri lavastust oleks etendatud, kolmas osa, mida Ugalas ja Vanemuises praegu ühiselt ette valmistatakse, oleks aga tulnud lugemisele. Sellesse kõrvalprogrammi sobitunuks kenasti veel ka Tõnu Õnnepalu „Sajand” Ugalast – sealt, kus „Utopia” viimane osa lõpeb, „Sajand” just algabki. Kahjuks oli selle idee teostamine tehniliselt liiga keeruline.

Kas saad põhiprogrammi valitud kaheksat lavastust põgusalt iseloomustada?

Ruumimaagia on nende kaheksa ühisnimetaja, neis kõigis on see suur tervik olemas. Ja ükski neist pole lohakas kuuldemäng või üksnes vormi pärast tehtud lavastus.

Eesti Draamateatri „Kolm öde” (lavastaja Hendrik Toompere jr, kunstnik Ervin Õunapuu, videokunstnik Taavi Varm) on loodud erilise vormilise täpsuse, stiilsuse ja mängulustiga, see on teadlikult lohakas ja tundlik lavalugu. Teatri NO99 „Suur õgimine” (lavastaja Lauri Lagle, kunstnik Laura Kõiv) on *performance*-i-teater, kus loodud lõikavalt kristalne ja kompromissitu, ere ja habras maailm. R.A.A.A.Mi „Tühermaa”

(lavastaja Marat Gatsalov, kunstnik Oksana Peretruhhina) on heas mõttes kõige hämaram atmosfääri- või aistinguteater, kus satud ihuüksinda saali koos oma sisemonoloogiga. Pärnu Endla „Hamlet Anderson” (lavastaja ja kunstnik Andres Noormets, videokunstnikud Taavi Varm, Maarja Noormets ja Kristo Viiding) on väga elus ja žanriülene tervik eripalgelistest kunstivaldkondadest: dokumentaalkunst, akrobaatika, rokkpantomim, sõnateater, klassikaline tüvitekst – ehe autoriteatri näide. Vene teatri „Koera süda” (lavastaja Natalia Lapina, kunstnik Rosita Raud): kolmemõõtmeline teater, ruumiline simultaanlavastus, mille keskmes on võimas visuaalne kujund. VAT-teatri „Faust” (lavastaja Aare Toikka, helilooja ja kunstnik Kaspar Jancis) on siinsel teatrimaastikul harukordse vormiga lavastus, mis ei toetu sõnale ega tüvitekstile, vaid hoopis tummfilmi esteetikale; stiilne, napp ja üllatav lavastus, taskuformaadis visuaalne vaatemäng. Vanemuise „Maria Stuarda” (lavastaja Roman Hovenbitzer, muusikajuht Mihkel Kütson, kunstnik Roy Spahn, valguskunstnik Palle Palme) puhul kerkib esile loomingulise meeskonna – lavastaja, kunstniku, valguskunstniku ja muusikalise juhi – filigraanne koostöö, mille tulemuseks on väga värske vormiga ooper. Seekordne „must hobune”, teatri Piip ja Tuut „Bistro Beyond” (lavastaja Linnea Happonen, kunstnik Kristel Maamägi) on viimase kahe aasta ilmselt kõige erilisem ja kontrastsem lavalugu, omanäoline sulam füüsilisest, objekti- ja nukuteatrist, mis on valatud üle musta huumori kastmega – väga keskeuroopalik teater.

**Kaheksa väljavalitu hulgas on mõneti üllatuslikult ka üks ooperilavastus, Vane-
muise „Maria Stuarda”. Kas siin võib näha ka väikest vastuhakku üldlevinud arusaama-
male, et teatrist rääkides räägitakse meil enamasti ikka vaid sõnateatrist?**

Vastuhakk kõlab liiga revolutsiooniliselt, pigem on see meeldetuletus, et teater ei ole üksnes sõnateater. Nagu manifesteerib läti lavastaja Alvis Hermanis: sõna on vaid üks dramaturgiline element, kusjuures neist kõige brutaalsem, palju nüansirikkamad on muusika, pilt, žest.

**Kas on õige oletada, et lavastuskunstni-
kuna vaatad sa lavastusi mõnevõrra teist-
suguse pilguga kui näiteks näitlejad-lavas-
tajad, kriitikud või tavapublik?**

Kõik – nii publik kui ka näitlejad-lavastajad-kriitikud – tulevad teatrisse ikka ühel eesmärgil: saada elamust, seda miskit, mida kogeme oma meeltega ja mida on sõnadega raske kirjeldada. Küll aga arvan, et publik ning teatriprofessionaalid saavad elamuse erisugustest asjadest. Inimene, kes käib aastas teatris kolm-neli korda, tuleb ilmselt teatrisse otsima lugu, võib-olla ka vaatama näitlejate ümberkehastumist. Nad saavad sellest elamuse, aiamatagi, et seal taga toimivad veel teistsugused jõud. Teatriprofessionaalina naudin seda lugu, mis on nähtamatu, sõnade taga, seda maagilist teist plaani. Tihti saan naudingut sellest, kuidas on miski tehtud ja mis tajusid see minus äratav.

**Mõni aeg tagasi loobusid Tallinna Linna-
teatri peakunstniku hubasest töökabine-
tist vanalinnas ja otsustasid vabakutselise
lavastuskunstniku ameti kasuks. Miks
nii?**

Tulin igapäevaselt palgatöölt ära, et lubada endale luksust olla sajaprotsendilisel kunstnik, pühenduda ja tegeleda vaid kitsalt oma erialaga. Oma erialast, millega nüüd kitsalt ja pühendunult tegelen, ei oska ma mõelda kui tööst, vaid kui loomingulisest tegevusest, mille eest õnneks ka makstakse.

**Mis on lavastuskunstniku töö eesmärk ja
sisu?**

Lavastuskunstniku töö sisu on luua fiktsionaalseid maailmu. Ma loon atmosfääri, tõlgin näidendi visuaalsesse keelde, värvi ja vormi. Loon isehingavaid ja -seisvaid mikro- ja makromailmu, milles näidendi tegelased elama hakkavad. Eesmärk – siin jõuame ringiga ruumimaagia juurde tagasi – on aga olla lavastajale lavastuse loomisel võrdne partner.

Küsinud **Tambet Kaugema**

Revolutsiooniideed Jumalaema pilgu all ...

Isegi Gorki ainetel on võimalik harmooniat taotlev lõpplahendus.

Madis Kolk

Kukruse Polaarmõisa „Vassa Železnova”, autor Maksim Gorki, lavastaja Eili Neuhaus, kunstnik Reili Evart. Mängivad Ülle Lichtfeldt, Terje Pennie, Marin Mägi, Natali Lohk, Saara Kadak, Meelis Rämmeld jt. Esietendus 10. VII mõisa kõrvalhoones.

Maksim Gorki „Vassa Železnova” on praeguses Eesti teatris mõneti ootuspäratu näidend. Olgugi et autori ideoloogiline hoiak ja teose pisut skemaatiline dramaturgiline ülesehitus võiksid näidendi nii või teisiti praeguse (kipume ju aeg-ajalt kõnelema viisil, justkui oleks meie olevik kuidagi vastuvaidlematult vaimuvalgustuslik, võimaldades „igandite” hinnanguliseks paikapanekuks üksnes argumentmühatust: „XXI sajandil ...”) lugeja-vaataja silmis liigitada anakronistlikuks, pole tegemist iseenesest unustatud näidendiga. Isegi kui primadonnade (Liina Reiman ja Linda Rummo) loodud Vassa interpretatsioon esindab juba liiga kauget ajalugu, oli siinsel publikul võimalus kaks aastat tagasi „Kuldse maski” Eesti gastrolli raames näha ka Lev Ehrenburgi loodud ja mitmekordselt pärjatud Venemaa tipplavastust, nii režii-lise kujundimängu, Marina Golubi näitlejatöö kui ka sotsiaalse sõnumi poolest vahedat tõlgendust, mis kinnitas Gorki terast silma kui just mitte poliitilises plaanis, siis vähemalt inimesetundjana.

Kui Ehrenburgi lavastuses võimendati protagonistist hingelist kalkust ja selle mõju tema ligimestele, siis Eili Neuhaus vaatleb pigem selle tekkekonteksti ja lunastusvõimalusi. Vaatamata Gorki üsna üksühesele tõlgenduslepile, ei tegelda tema kirjutamishetke ideoloogiaga, õigupoolest, kummaski lavastuses. Nagu oma varasemateski vene-lavastustes, usub Neuhaus „Vassagi” puhul, et inimene ei ole oma põhiolemuselt paheline, lihtsalt elu sunnib eneseabireseptides sisalduvate abstraktsete lahenduste asemel tegema konkreetse valiku ning ka valusaid ja eba-populaarseid otsuseid saab põhimõtteliselt teha armastusest ja empaatiast kannustatuna. Lisaks vene dramaturgiaklassika interpreteerimisele, Ülle Lichtfeldti kaasamisele lavastuse peasas ning Jõhvi Tuuleveski osalusele sidus Neuhausi „Vassa Železnovat” tema varasemate vene dramaturgia põhjal loodud lavastustega (Leskovi-Lennuki „Mtsenski maakonna leedi Macbethi” ja Ostrovski „Kaasavaratuga”) seegi, et alusteostes sisalduvale süüdistusmaterjalile ja karkeerimisvõimalusele on vastandatud püüd näidendite pigem negatiivseid peategelasi mõista, nende teguviisi motivatsiooni selgitada ja tänapäevase vaataja maailmaga suhestada.

Mitte et see teatri puhul niigi elementaarne ei oleks. Lihtsalt näib, et Neuhaus valib oma lavastuste tõukeks teosed, kus peale enesest-mõistetavalt „üldinimiliku” tuleb ka näiliselt vaid „sotsiaalne” aines inimlikuks mängida. Kui nii „Mtsenski maakonna leedi Macbethis” kui ka „Kaasavaratus” on oluline teema nn klassi-vahed, siis „Vassa Železnovas” on see temaa-tika viidud lausa klassivõitluse pinnale, kuid režii-liste rõhuasetuste kaudu on lavastuses sellest taandatud poliitiline paatos. Seejuures ei näi see olevat vägivald ei Gorki enda ega ka tänapäevase vaataja vastu. Pigem tõuseb esiplaanile tõdemus, et inimloomus ise ongi pärispatune ning lunastuslootus peitub selle teadmisega edasi elamises ja tegudega õilistamises, sest pelga sildistamisega haigusi ei ravi. Idealistlikele visioonidele vaatamata ei elata oma elu kampaania korras, loosungist loosun-gini, vaid igapäevaselt, katse ja eksituse meeto-dil. Seetõttu ei tervenda pelga lahterdamise ja defineerimisega ka maailmakorda.

Oma eelmistes lavastustes on Neuhaus kasutanud eelmänguna vaataja empaatia ära-tamiseks rohkem koomikavahendeid, lausa farsarsenali. Nii „heade” kui ka „halbade” argi-käitumine on esitatud koomiliste komistuskü-vid kaudu ning seeläbi näib murdepunkt, kus mäng läheb tõsiseks, esmapilgul tabamatu. „Vassa Železnova” on algusest peale esitatud justkui tõsisemas, sirgjoonelisemas ning see-

Ülle Lichtfeldt „Vassa Železnova” nimiosas.

REILI EVART

läbi osalt ka staatilisemas, igavamas võtmes. Olgu põhjuseks siis alusmaterjali vähesem mängulisus või lavastaja suurem enesekindlus materjali psühholoogilis-realistliku potent-siaali suhtes.

Kui Jõhvi Tuuleveski näitlejad on Neuhausi senistes lavastustes olnud peamiselt audio-visuaalse tausta funktsioonis (kahandamata nende kujundikaalukust), siis sedapuhku astuti üles ka eestikeelsete draamarollidega. Võtte sündmusväärtus, mis lisas lavastusele elusust ja elevust, võis aga kohati kaaluda üles näidendi enda süžeelised arenguliinid, takista-des jälgimast kas või asjaolusid, miks toatü-druk Liisa (Sofia Bulanova) asendus toatüdruk Poljaga (Irina Artsimovitšene) või mis asju ajab peale lavastuse muusikalise saate veel Pjatjor-kin (Valeri Šörtšenko).

See, et teostuslikult jääb tagaplaanile kogu kurja juure Sergei Petrovitši (Lembit Prits) ole-mus, võiks mõjuda isegi kontseptuaalselt, sest lavastus rõhubki tugevale protagonistile. Kui Vassa monoloogi taustaks teemal, kuidas ta mees kodus jõhkrukses, näidatakse tagalaval avatud ukse kaudu pulbri kaasabil teispool-susse lahkunud abikaasat, saab viimase lavaline episoodilisus lõpliku selgituse. Domineeriva Vassa elus võiks ju episoodilises võtmes näha ka üüriliste, isa ja poja Melnikovide (Hannes Prikk) funktsiooni, kuid see jääb siiski põhjen-datumalt lahti mängimata.

Kontseptuaalselt mõjub aga Vassa venna, Prohhor Hrapovi teravnurkade tõmbistamine. Võimalik, et Gorki näidendis on Prohhoori linna-peaunelmail mingi tõepõhi all, ent lavastuses mõjub see juba väljaõeldunagi koomiliselt, kuid see koomilisus näib olevat taotluslik. Nii ka „Kaasavaratus” kui ka „Mtsenski maakonna leedi Macbethis” on tegelaste hõlbelisi iseloo-mujooni justkui mahendatud, leitud neile rat-sionaalsed käitumismotiivid või siis põhjenda-tud nende vallapäsemist juhuse või afektiga. Prohhor on aga lavastaja silmis pärvinud erilise armu: näidenditegelane, kelle ihade paketest aimub lisaks alkoholismile, mängurlusele ja kiuslikkusele ka pedofiilseid ja verepillastus-likke tunde, on taandatud lavastuse naisdomi-nandi kohaselt muhedaks joodikuks, kes heal meelel nõõgib küll oma õde (seda laadi aasi-mise tasandile jääb ka ta valmisolek varastada Vassa lapselaps), kuid ei hakka korraldama näi-dendist johtuvat kaost pärast õe surma. Mee-lis Rämmeldi tõlgenduses on juba Vassa Želez-nova algkodu, Hrapovite suguvõsa, degeneree-rumise teel, kuigi Prohhor ei jäta märkimata, et just Železnovidel on elujõuga probleeme. Näidendis õde surmajärgselt riisuda püü-d-vast ning õetütred perverssel pilgul vahtivast onust on lavastuses saanud muhe kloun, keda tüdrukud omal kombel isegi hoiavad.

Marin Mägi Natalja kasvamine oma ema jäl-gedes on täiesti usutav, küsimusi võib tekkida

aga Saara Kadaku Ljudmillaga. Tema vaimne häire on küll dramaturgiliselt põhjendatud (isa orgiate pealtnägemise traumeeriv taga-järg), kuid kuna lavastus näitab meestegelasi jõuetuina, jääb tütre lihtsameelsuski natuke kontekstituks ega hakka mõjuma ka ema kägis-tava ohjamise tulemina. Seda enam, et Ülle Lichtfeldti mängu kaudu tõuseb esiplaanile ikkagi emarmastus, isegi kui see tähendab patriarhaati laiemas mõttes.

Selles kontekstis saab ka Anna (Terje Pen-nie) Gorki-aegse klassivõitluse tänapäevase modifikatsioonina pisut teistlaadse tõlgen-duse. Tegemist pole niivõrd hirmu all elava ja perenaise vaikimise eest teda vastutasuks orjava pantvangiga, kui oma staatust nauiva ja selles olukorras omamoodi võimukagi funk-t-sionäriga. Siit ka võti paljude revolutsioonikat-sete viljatusele ...

Teravaimalt saab Gorki näidendi lavastaja-tõlgendus ilmneda aga Vassa ja Racheli (Natali Lohk) omavahelises suhtes. Viimase barrikaadi-dele püüdlev sõnum võiks ilmneda anakronis-mina siis, kui see jääks klassivõitluse pinnale, kuid Eili Neuhausi lavastuses on kahe tugeva naise dialoogis asetatud vastastikkü pigem kummagi inimlikud (sh emalikud) omadused. Mis tahes ideoloogiat vana korra kukutaja ka ei kanna, otsustavaks saab see, kes on võimeline võtma oma sõnade eest vastutuse ja arvestama seejuures kogukonnaga. Igikestev on nii ühis-kondlik tunne, kus „ühed enam ei saa ja teised ei taha” kui ka retooriline küsimus „mis on pil-dil valesti?”, kuid vähe on revolutsionääre, kes oleksid lisaks mõttetaltutel osalemisele valmis ka reaalselt käsi külge lööma. Vassa oleks, aga ta tajub oma ühiskondlikku vastutust teises rollis. Rachel võiks olla ta hingesugulane, kuid lavastuses jääb ta pigem ideoloogiliseks fanaa-tikuks, kuigi temagi tunneb respekti Vassa vastu ning nõustub tema otsustega.

Nõnda on isegi Gorki ainetel võimalik har-mooniat taotlev lõpplahendus: ka Vassa tajub ummikteed, kuid seejuures ei usu ta ka ideo-loogilistesse retseptlahendustesse. Tema surm toobki rahu: see ei vallanda pärijates ja lähi-kondsetes sellist šaakaliinstinkti, nagu Gorki näidendis, vaid toob esiplaanile Jumalaema ikooni koos palvega, et „Issand heidaks armu”. Kui „Mtsenski maakonna leedi Macbethis” oli ikoon rohkem kujundiloo-me vahend, mille abil mängiti välja hetked, kui inimene püüab just-kui peitu pugada (patutegude ajal pühakuju kinni kattes), siis „Vassa Železnovas” näidatakse teed, kus kõik inimlikud võimalused juba läbi mänginud peategelane on pärvinud nii minia kui ka teatripubliku põlguse, kuid ometi olnud ainsana võimeline jäägituks armastuseks ja vastutuseks. Vahest see takistabki teda koos Racheliga Gorki ideaale teostamast, vaid hoiab eestpalvete varal ära kodakondsete esmase soovi kodu laiali tassida.

Rosencrantz ja Guildenstern ei olegi surnud ...

Seriaal „Kontor” või poliitiline *thriller* Taani võimupartei peakorteris?

Maris Peters

Projektiteatri Kell Kümme „Hamlet”, autor William Shakespeare, lavastaja Roman Baskin ja kunstnik Ervin Õunapuu. Mängivad Üllar Saaremäe, Indrek Saar, Peeter Tammearu, Kersti Kreismann, Epp Eespäev, Kersti Heinloo, Tõnis Mägi, Velvo Väli, Kärt Johanson, Tarvo Sömer, Robert Annus, Eduard Salmistu jt. Esietendus 16. VII Rakvere linnuses.

Eestlased on kummalised inimesed. Kogu pika aasta elavad nad poliitilise jagelemise-nägemise, tüli ja taplemise keskel. Kiruvad võimalolijaid ning sarjavad neid, kes ei ole, aga tahaksid olla. Siis tuleb suvi ja rõõmsal meelel minnakse kõigele seesugusele veel kord kaasa elama.

Kuigi Shakespeare'i „Hamlet” ei ole vahest üks tema näidenditest, mis suvelavastustele mõeldes kõige esimesena pähe turgatab, on sedapuhku valik langenud just sellele. Muidugi, üks ole Shakespeare'i teisigi tragöödiaid mängitud Eestis suvelavastusena, seejuures on „Hamlet” teada-tuntud kui näidend, mis just poliitiliselt keerukatel ja murrangulistel aegadel on vaatajat kõnetanud. Eks ole „Hamlet” lisaväärtus selleski, et täpselt samamoodi, kui me kõik oleme väikest viisi poliitikud ja teame, kuidas peaks, oleme kõik ka tuttavad „Hamletiga” ja teame, mis värk on. Ilmselt oleks keeruline (päris noored ehk välja arvatud: kes seda täpselt teab, kuidas ja mida nad teavad ja mõtlevad) leida inimest, kes ei oleks käinud kas või kordki elus valimas või kunagi lugenud ja/või teatris näinud „Hamletit”. Ja mõlemast ometi ju piisab ekspertsuse tarvis?!

Nõnda siis sukeldubki publik rõõmsal meelel ja omast vabast tahtest kontrolli all ja väsitava infomüra ja valimiskampaania maailma, kus kellegi nupulevajutus otsustab, kes ja mida näeb ja kuuleb. Tegevuse nüüdisajastamine loob soodsa võimaluse tehnikaga askeldamiseks, mängu tulevad nutitelefonid ja arvutid – mõnda asja publikuga jagatakse, teisi mitte. Küll on etenduse jooksul neid hetki, kui pilk tahtmatult suurele teleriekraanile libiseb, oodates, et rahvas kaasatakse selle millegi nägemisse, mis helendab lavastuses tegelaste arvutiekraanidel. Aga poliitika on valiv, laiade rahvahulkadega millegi jagamine on kontrolli all.

Lavastuse lähenemisnurgast tingitult on ka näidendi õuestseenid (näiteks Ophelia matused) edastatud videosalvestusena, teleriekraanilt jälgime vana Hamleti surmale järgnevat Claudius (Indrek Saar) pressikonverentsi ning isegi Hamleti ja Laertese võitlust. Viimane püsib küll salvestusena täpselt senikaua, kuni olukord kontrolli alt väljub. Üks kõnekamaid poliitilise manipulatsiooni hetki saabub aga etenduse lõpus, kui lavastust niidina läbinud Led Zeppeolini „Kashmiri” heli keeratakse põhja. Publiku aplaus muutub vaevukuuldavaks. Solvang ja ebaviisakas? Ei, mitte näitlejate põlastus oma vaatajate suhtes. Sest täpselt niipalju poliitikuid rahva arvamus huvitabki, täpselt niipalju rahva „häält” kuulda võetaksegi. Aga rahvas on ikka rõõmus ja aplodeerib edasi ... *The King is dead, long live the King!*

Poliitikute juttu ei maksa puhta kullana võtta ning tegelikult pole see ka Shakespeare'i „Hamlet”, mida meile pakutakse. Shakespeare'i „Hamletist” on Roman Baskini lavastuses alles jäänud vaid selgroog ehk põhisüžee ja mõned lihakäntsakad (suvi on ju grillimise aeg!) tekstilõikude kujul selle külge. Kõik muu on mutatsioon ja mugandus, kelle oma just, sellest parteiprogramm ehk kavalet paraku vaikib. Teksti on kärbitud ja ümber tõstetud („faktidega manipuleeritud”) üsna lennuka sulega ning ei saa öelda, et loo seisukohast kehvasti. Tundub siiski, et vaataja seisukohalt tuleb kasuks näidendi algkuju ja mitmete nüansside tundmine. Nii näiteks võiks muidu panna kukalt kratsima see, mis asja üks Üllar Saaremäe tegu mehemürakas muidu oma isa nii väga taga nutab. Kui oled rahva seas populaarne (selle põgusa märkuse suudab ilmselt pigem kogenud kõrv kinni püüda), siis küll valitakse. Algne troonipärimisloogika päris üks ühele praeguse poliitika

Gertrud (Epp Eespäev) kurdab, et Hamlet (Üllar Saaremäe) toob tema hinges mustad plekid esile.

GABRIELA LIIVAMÄGI

tika loogikaks ei näi muganduvat ning kui siit edasi mõelda, siis kui aus ja läbipaistev oleks issi poolt pukki upitatud mitte enam nii väga noore Hamleti skeem.

Poliitiline *thriller* Baskini lavastuses võtab igatahes üles sootuks tempokamad tuurid kui „Hamletit” lavastused tavaliselt. *Thriller*’ist jääb siiski puudu mõningane üllatusmoment, sest tegelikult me ju teame, kuidas Hamletit lugu kulgeb ja lõpeb. Seda enam on põnevust neil, kes Shakespeare'i näidendit tunnevad ja Baskini lavastusest ahhaa-hetki leiavad või jäävad etenduse lõppedes ootamatute lahenduste plusse ja miinuseid kaaluma. Hea küll, üks väike nõks näiteks on selles lavastuses ka lõpus sees ning vihjena võiks vaadata siinse kirjatüki peal-kirja.

Lavastuse hoogu võtab mõningal määral siiski maha see, et tempoka tegevuse vahele on jäetud pikki värsilõike, mis kindlasti on reveranss Meridele (nii Georgile kui ka Lennartile). Teatrigurmaanidel on kindlasti põnev kuulata ja arutada, kuidas teksti ümber on tõstetud või mida kärbitud ja kärpimata jäetud, kuid sellel keskmisel vaatajal, kes ka mõnele etendusele jõuab, võib tekkida probleem neis kohtades tähelepanu asja juures hoidmisega, sest loo tempo aeglustub paratamatult ja tähelepanu peab koonduma aktiveetidelt sõnale.

Ka ei saa öelda, et alles jäetud tekst uue näo ja teo saanud tegelaste suust alati usutavalt kõlaks. Näiteks Ophelia (Kersti Heinloo) ahastamine Hamletit „üleva vaimu varisemise” teemal (õnneks on välditud hullumist, mis mõjunuks täiesti kohaltult, ning sellele on leitud aseaine joomises!) või Gertrudi (Epp Eespäev) kurtmine, et Hamlet toob tema hinges mustad plekid esile. Aga taas, mõlemal puhul võib kontrast osutada ka poliitikaringkondade osavalt õpitud retoorikale, mis lähemal vaatlusel ei saagi usutavalt kõlada.

Kahju on mõne stseeni kadumisest või teisenemisest: näiteks laseb Hamlet Poloniuse maha lava taga ja Claudius esitab pika kahtsusmonoloogi osaliselt rõdult (seejuures ei ole tegemist enam palvetamispüüdega, millele Hamlet peale satub). Selgusetuks jääb, mis põhjusel on Horatio salvestanud selle, kuidas Hamlet surnuaias pealuuga kõneleb. (Eelarve) kärped on osaks saanud ka paljudele tegelastele ning osaliselt on väiksemaid tegelasi ka kokku koondatud. Näiteks toimetab Osric (Indrek Appinis) selles lavastuses oma toimetamisi kogu etenduse jooksul ning tema sugused jäävad lõpuks ka ellu. Muidugi võiks arutada ju näiteks seda, kas sellisel peakorteris askeldaval Osricul ikka jääb aega Prantsusmaal (tõenäoliselt Rivas) Laertese järele luurata,

aga kindlasti on siinkohal olulisem nuhkimise fakt ise.

Levinumatest kärbetest rääkides on näiteks Fortinbras välja jäetud (kuigi võib ju muidugi aimata, et viimased telefonikõned ja sündmuste videosalvestused võiksid olla temaga seotud) ning lisaks ei saa meile osaks au kohutada vana Hamletit vaimuga, kelle hää (Lennart Meri?) kostub meie kõrvu Horatio kõneposti jäetud teatena. Hoopis teistmoodi on aga see, et hiirelõksu näidendi näitetrupist on saanud populaarsed lauljad. Lavastusse integreeritud Tõnis Mägi ja Kärt Johanson kontsert on kindlasti väärtus omaette ja moodustab samasuguse terviku nagu „Hamletis” näiteseltskonnaga seonduv. Üsna kindel, et Gennadi Tanieli ja Helmi Karjahärm „Laul verelilledest” kõnetab Tõnis Mäe esituses tänapäevast vaatajat palju rohkem kui Shakespeare'i näidendis leiduv lõik Hecubast: viimane pisarat enam silma ei too, esimene võib seda aga väga vabalt teha.

Muidugi on lavastuses veel palju muud, mida kanda kadude või võitude poolele. Mõned asjad jäävad ka vaevama. Nagu see, et Saaremäe väärinuks (vääriks) ühte adaptatsioonita Hamletit. Kindel on aga see, et Eesti on saanud rikkamaks ühe põneva „Hamletit” lavastuse võrra. Milliseid „Hamletit” adaptasioone ja millistel lavadel toob aga eelolev sügis ja talv?

TEATRIMAAILM

Globe viib „Hamletit” tõelisele maailmaturneele

Londoni Shakespeare'i-teater Globe tähistab näitekirjaniku 450. sünniaastapäeva tuleva aasta aprillikuus algava kaheaastase turneega, mille käigus plaanitakse mängida „Hamletit” lavastust maailma kõigis riikides.

Selle tõepoolest maailmaturnee nime vääriva ettevõtmise avaldöö antakse 23. aprillil, William Shakespeare'i sünniaastapäeval, ning seejärel reisitakse kaks aastat busside, rongide, laevade ja lennukitega, et viia kuulsa kirjaniku tippteos 205 maale, on kirjutatud Briti ajalehes Guardian. Etenduspaikade hulgas on ka selliseid, kus Shakespeare'i seda tragöödiat pole varem professionaalses esituses mängitud. Globe'i kunstilise juhi Dominic Dromgoole'i sõnul ei taheta kedagi kõrvale

jätta, koguni Põhja-Korea on praegu reisiplaanides. Londoni Globe'ist algav ringreis lõpeb täpselt kahe aasta pärast, 2016. aasta 23. aprillil, kui möödub 400 aastat Shakespeare'i surmast. Ühtlasi on see Dromgoole'i viimane tööpäev kunstilise juhi ametis.

„Hamletit” 204. ja 205. etendumisaik on juba paika pandud: Rift Valley Keenias, paik, kust inimkond olla alguse saanud, ning Helsingør Taanis, sest Shakespeare'i tahtel arenevad „Hamletit” sündmused just seal. Etendusi antakse teatrimajades, linnaväljakul, mererandades, džunglilagendikel jm. Kunstiline juht tunnistab, et logistiliselt on see kõik väga keeruline.

Dromgoole'i arvates on just „Hamlet” selleks ettevõtmiseks kõige õigem lavastus: „„Hamlet” on sümboli tähendusega näidend, kõikjal maailmas teatakse seda ning kindlasti vaimustutakse sellest”. Ka briti kuulsamaid

lavastajaid Peter Brook kiitis näidendi valiku heaks ning nimetas ettevõtmist julgeks ja dünaamiliseks. „Kõigest kuuest lihtsast ingliskeelsest sõnast koosnev lause: „To be or not to be”, ent vähe on meie planeedil paiku, kus ei ole neid sõnu kunagi tõlgitud. Isegi need inimesed, kes ei oska inglise keelt, tunnevad ometi selle lause kõla järgi ära ja hüüatavad kohe „Shakespeare!””.

BBC teatel mängib maailmaturneele sõitvas „Hamletis” korraga kaheksa näitlejat, kes peavad ligi kaks ja pool tundi vältava etenduse käigus saama hakkama rohkem kui kahe tosina rolliga. Kokku on trupis kaksteist näitlejat, et võimaldada vahetusi, kui keegi vajab puhkust või juhtub haigeks jääma. Sama lavastus on juba lühemalt tuuritanud Suurbritannias, Saksamaal, USAs jm.

Tõlkinud **Tambet Kaugema**

Kuld on jäänud jälgedesse

Alliteratsioon pole absoluut üksnes me rahvaluules, vaid üldse keeles ja meeles, see saadab igaüht, sealhulgas ajakirjanikke, prosaiste ja luuletajaid.

Veronika Kivisilla

Mulle meeldib mõte laulvast kõiksusest ning inimese oma elu laulust.

Lugesin hiljaaegu ingliskeelset artiklit ühe aafrika suguharu kohta. Neil on tavaks arvestada lapse sünniaega hetkest, mil tulevane ema loob laulu, millega ta kutsub uut hingekest siia ilma ja oma kehasse. Selle laulu õpetab ta ka väljavalitud isale, et laulda seda koos last eostades ja oodates. Kui aeg käes, lauldakse laulu vastsündinule. Sellest saab tema elu laul, mida ta kuuleb lapsena paljudel puhkudel – enne uinumist või kui vajab lohutust. Aga tihti ka täiskasvanuna – elu jooksul õpitakse ja lauldakse mõistagi mitmeid teisigi laule, aga just too oma ei lase valele teele sattuda. Loomulikult lahkub inimene kord siit ilmast suurde laulvasse kõiksusse sellesama elu jooksul väga lähedaseks saanud laulu saatel. Kas pole võimalik ja kõnekas?

Kuid – pöördun nüüd Aafrikast Eestisse ja teen juttu laulmisest üldse, oma häälest ja laulust ning üles noppimata kullast, mis ootab veel tänapäevalgi neid, kes vaevuvad regivärsijälgedesse astuma ja minevikuvaime teretama. Alustama pean aga hoopis nukramas toonis, et hiljem võiks lootusrikkama viisi üles võtta.

Meie lapsed sünnivad tollest laulvast kõiksusest tihtilugu üsnagi laulusse ellu. Norm on pigem see, et ema ei laula unelaulugi, vaid paneb plaadi peale. Kui sedagi. Olen tihti kohanud järgmist pilti: väike laps vaatab bussiaknast välja ja lauluisu võtab võimust. Veel on temas alles tilluke trubaduur, kes käigult laule loob, kes laseks end laulul kanda, sest kõik põnev, mida ta teel näeb, ju lausa peab lauluks saama. Aga ei – ema või isa müksab küünarnukiga: „Tss! Kas sa saad kussi!” ja väike inimene unustab peagi, et ta on tegelikult ju sünnist saadik laulda osanud.

Koolis võib juhtuda, et laulmine on lihtsalt üks äraolemise tund, kus mõni laps mis tahes põhjusel suudki lahti ei tee. Minu kooliajal leidus veel õpetajaid, kes üsna kiiresti viimsegi laulusoovi ja -julguse lämmatasid lausega „sinule on küll karu kõrva peale astunud”. Ega siis tõesti väga suud avama kippunud? Usun, et selliseid õpetajaid enam pole. Küll aga on muusikaõpetuses küllaga muid kitsaskohti. Esiteks tihe programm – igas tunnis jälle uus laul, mida õpetaja teises klassi otsas klaveri taga laulab. Enamasti ei jää laulud meelde, sest neid ei korrata piisavalt, kooliprogramm nõuab materjalist läbikappamist. Kinnistamise võti on kordus – vastasel korral läheb nii nagu tüüpiliselt – meelde jäävad äärmisel juhul laulu esimene rida ja refrään. Eelkõige aga teeb muret muusikaõpetajate puudulik ettevalmistus me oma rahvalaulu õpetamise osas. Lihtsam näib laulda lapi, indiaani või bantu laulu, aga omaga jäädakse hätta. Siin annabki kõige enam tunda oma häälest ja laulust võorandumine ja järjepidevuse katkemine. Tean, et paljud muusikaõpetajad libisevad vastavaist lehekülgedest lihtsalt sujuvalt üle. Mõned siiski püüavad kohuse-tundlikult võtta ette need paar rahvalaulu, mis on õpikuisse pikitud, aga jäävad jänni, sest õpilane tunneb ära: kui laul pole oma õpetajale, ei saa ta omaks ka talle. Juhtubki nii, et laste ees on kohmetu õpetaja, kes ei tea, mida ja miks ta teeb, ja lapsed ei mõista, miks nad peavad seal tunnis mingit ürgaegset laulu „maietama”. Protsess on alanud varest otsast, teema on avamata, taustsüsteem loomata. Kasutegur on nullilähedane, kui rahvalaulu vaid nuusutada. Muusikaõpetuse programm ja õpetajate ettevalmistus aga ulatuslikumat pühendumist ei võimalda. Vaja oleks läbimõeldud kava, eraldi ainet, pärimusõpet, kas või üks tund nädalas.

Laulmisest kaugenedes aga jääb oma hääle üha võõramaks ja häbenemisväärsemaks, nii et näibki lihtsam temast vabaneda nagu adenoididest või pimesoolest. Kui nii, siis võime küll veel vaid inertist nimetada end laulurahvaks, lüües endale uhkelt vastu rinda – me ju laulame ometi iga paari aasta tagant laulupeol! Tahtmata pisendada laulupidude ülevust ja

Väliseesti laste mõeldud pärimuslaagris „Saame kodus kokku” võis eelmisel aastal näha, kui elujõulised on mõned juured: neis tiksus vääramatult regilaulu ürgne rütm, nad olid loovad ja mängulised, laulsid lõputult laule pikemaks ning laiemaks, pakkusid hulgaliselt poeetilisi sünonüüme, aga puhusid meelsasti ka putkevilesid.

ERAKOGU

tähendust kultuuriloos, on tohtus ühendkoo- ris laulmine siiski midagi hoopis muud.

Tahan tuua veel ühe näite. Olen kahel korral Georg Otsa nimelises muusikakoolis andnud rahvalaulu üldkursust. Kursuse lõpuks oleme rääkinud vanemast ja uuemast rahvalaulust, analüüsinud regivärsiline rahvalaulu vormi ja stiili, puudutanud paikkondlikke eripärasid. Oleme tutvunud vastavate trüki- ja internetimaterjalidega, laulnud igas loengus. Oleme rääkinud improviiseerimisvabadusest. Siis on hetk, mil igaüks peab otsima välja ühe laulu, mis teda kõnetab, ja selle ette kandma. Siin peaks kõik olema lihtne, sest need noored õpivad ometigi muusikat. Enamik saabki kenasti toime, tunda on isegi laulumõnu. Ometi on olnud, et mõned astuvad ette murelikult noodi ja helihargiga ja esitavad „oma laulu” akadeemilisel moel, nagu teeks rasket tööd, närvis iga võimaliku „vale” noodi pärast. Raske on pabe- riusku maailmas minna tagasi tunnetuslikku. Keeruline on tuua tagasi laulumõnu selle alg- ses tähenduses: mõnu kui hetke, paiga ja kõik- susega üheks saamine laulu kaudu.

Eelneva põhjal tundub justkui paraja julgustükina kõneleda pöördumisest päris vanadele lauluradadele. Kas pole need loo- tusetult sammaldunud? Kas pole regivärss mingi ürgloom, neljajalgne trohheus midagi brontosauruse-taolist, kelle jalad vaevalt et mööda asfaldi astuda oskavad? Ja on selleks üldse tarvidustki? Usun siiski ja siiralt, et on. Ühes laulus on „kuld jäänud jälgedesse” ja seal leidub veel küllaga kulda meiegi jaoks. „Kes oli ullu, noppis kulla? Mina olin ullu, nopsin kulla.” Meil on põhjust seda nüüdki otsida ja noppida, sest vajame sel kiirel ja heitlikul ajal pidet, meil on vaja oma keele ja hääle jõudu, oma rütmi ja laulu. Regilaulud võiksid meid veel kõnetada ja kaasa haarata ka ses vilkuvas ja tümpsuv as maailmas.

Kuigi üldine pilt pole alati kuigi lootusrikas, annavad mitmed olukorrad, kursused, loengud ja laagrid õnneks märku sellest, et mõnedki mustrid on meis sügaval alles, ilma et ise seda aimaksimegi. Kindlasti pole side jäädavalt kat- kenud.

Kõige lihtsam on lastega. Tasub silmas pidada ja osa võtta pärimusringidest ja -laagri- test, mida mitmel pool Eestis korraldavad Celia

Roose, Annika Mändmaa, Margit Kuhi, Mari Tomp jt. Viimase eestvedamisel tuleb tänavu augustis teist korda pärimuslaager „Saame kodus kokku”, mis on mõeldud põhiliselt välis- eesti lastele. Isegi nende laste puhul, kes ei ela eestikeelses keskkonnas, võis eelmisel aastal näha, kui elujõulised on mõned juured. Neis tiksus vääramatult too ürgne rütm, nad olid loovad ja mängulised, laulsid lõputult laule pikemaks ning laiemaks. Kui leidlikud olid nende loodud poeetilised sünonüümid. Ja kui üllatavalt võimas on laste alliteratsiooni-soon! Ega täiskasvanuiski see kuivaks pole jäänud! Võiks öelda, et alliteratsioon on suisa meie sise- mine sund. Me ei märka seda ise, aga paneme ilmselt alateadlikult nimesid ja pealkirjugi sel sunnil: Hell Hunt, Kärme Küülik. Alliterat- sioon seab end ajalehepealkirjadesse: „Suvine sats sõdurpoisse sõitis sõjaväkke”. Otsatult palju on algriimist aetud ütlemissi, vanasõnu ja kõnekäände: „ei püsi pudeliski”, „käi kuule kurke müüma”, „käib käest kätte”, „kured läi- nud, kurjad ilmad, haned läinud, hallad taga”, „varesele valu, harakale haigus”. Nii võib öelda, et alliteratsioon pole absoluut me rahvaluules, vaid üldse keeles ja meeles. See saadab ajaki- ranikke, prosaiste, luuletajaid – vaatke kas või, kui võimsalt taob alliteratsioonirauda näiteks Jürgen Rooste oma tekstides.

Tulen tagasi oma hääle ja laulu juurde. Väi- kesed lapsed, nagu öeldud, avanevad kiiresti, võtavad vedu, laulavad kaasa, nõuavad ja vaja- vad laule. Täiskasvanud on puisemad, ürgne olemus, soovid ja vajadused on sügavasse olmeelukihitidesse mattunud. Mõned aastad tagasi olin Viljandi pärimusmuusika festivalil öisel regilaulude laulmisel. Kahjuks ei mäleta ma enam, kes võttis eest üht väga pikka laulu. Põnev oli jälgida, kuidas osa inimesi reageeris. Esmalt tekkis rahutu nihelus – kuhu ma nüüd sattunud olen, mis siin öieti toimub ja kaua see veel aega võtab? Kui aga laul oli kestnud juba minutit kümme, tekkis tuntav leppimi- semoment, rahutud raugesid, lasid end lau- lul kaasa viia, kuni viimaks oli juba peaaegu transsilangemise tunne ning oleks võinud jää- dagi laulma. Selgi aastal oli Viljandi festivalil regilaulupesa, mille eestvedaja oli Kairi Leivo. Soovitan suurel festivalil niisuguseid väikseid laulupesi otsida. Hoopis teine tera, kui ainult

välimõlluga piirduda, kus vahel polegi pea- aegu et vahet, millise kontserdiga üldse tegu on – on vaid ülearu vali heli ja õlletopsidega tiksuv inimsumm. Avastagem vaikuse ja aeg- luse võlu, pikaldaselt lahti rulluvad lood! Kas pole aeglane taas mitte moes ka söögi-ilmas? Laskem siis puljongil rahuks podiseda! Võtkem ja laulgem rahulikku, monotoonseid viise just kiirete ja närviliste olukordade kiuste ja nende tasakaalustamiseks. Kas poleks vägev, kui ema või isa hakkaks liiklussummikus seisvas autos kraaklevate laste rahustamiseks üht pikka laulu laulma? Muide, need vanad pikad laulud jäävad väga lihtsalt pähe, sest neis on lugu ja mõte. Abiks meeldejätmisel on ka algriim ja mõttekordused. Ja alati võib ise juurde luua, kohandada ja varieerida!

Aga kust vanu laule võtta? Millest alustada oma laulu(de) otsingut? Siin on tänapäevastest võimalustest tõesti tolku. Vanad laulud pole enam õnneks ammu vaid muuseumitolmused tondid. On arvukalt internetilehekülgi ja plaadistusi, nende seas ka korrastatud autentne väärtmaterjal, kolmest plaadist ja raamatuke- sest koosnev „Eesti rahvamuusika antoloogia”. Loomulikult võib repertuaari ammutada ka tänapäevasesse kuube seatud tõlgendus- test. Hea abivahend algajale huvilisele ja just nimelt lasteai- või kooliõpetajale on Celia Roose „Kooli folkloorikogumik”, mis annab asjalikke juhtnööre ja integreerib toredal moel minevikupärandi tänapäeva. Ülevaatlik on Veljo Tormise ja Ülo Tedre väike „Regilau- lik”, millest ilmus eelmisel aastal juba teine trükk. Sealt leiab vanemat lüroepikat, aga ka tavandilaule. Arhailine murdekeel sisu mõist- misel takistuseks ei osutu, enamik tekste on kirjakeelsemaks seatud. Vanem regilaulukala leiab juba tee Herbert Tampere ja Ingrid Rüütli antoloogiate juurde ning viimaks julgeb ette võtta ehk ka „Vanad kandlel”.

Mul on tõesti tunne, et vajame praegu mingis mõttes rohkemgi pidet ja tasakaalu kui mõnes möödunud sajandi pöörases-pöördeli- ses ajas. Oma häält ja laulu tundes, seda lauldes on seda lihtsam hoida. Laulud on nagu teed. Hakkad linnast minema, algul mööda asfaldi, aga peagi mööda kruusateed. Siis aga mööda pisikesi käänulisi muldseid-kuldseid radu. Ja see kuld on puha meie päralt.

Budism ja seks

Pärnus peeti 27. korda filmifestivali.

Olev Remsu

Kuulujuttudest ja vanusest hoolimata ei ole Pärnu filmifestival väsinud, toimib endise hoo ja energiaga edasi. Sedapuhku juba 27. korda! Kas Eestis ongi midagi vastu seada? Ehk ainult meie kuulsad laulupeod ja suusamaratonid ning ega PFF neile alla jäägi, mõne koha pealt isegi ületab. Nimelt selle koha pealt, et toimumb paljudes kohtades, mõned neist kaunis eksootilised. Tänavana näiteks Heimtalis, Mani-jal, Toomaninal, Vormsil, Elvas, Viljandis ja Haapsalus. Ahjaa, tiitellinna oleksin peaaegu välja jätnud. On tekkinud enam-vähem püsiv vaatajaskond ja need pole ainuüksi meie filmindusega niivõrd-kuiivõrd seotud inimesed, vaid tõelised filmihuvilised väga mitmesuguselt erialadelt. Tean näiteks friike, kes oma igaaastase ravikuuri mõnes Pärnu sanatooriumis (vabandust, spaas) ühitavad filmifestivaliga. Nii et kuurortlinnale on festivalist rohkemgi kasu kui tühipaljas kultuur suudaks anda.

Dokumentaalfilm „Alati on alati” (Kultusfilm, 2012, 52 min), režissöör, operaator ja monteeriija Tõnis Lepik, stsenaaristid Riina Valmsen ja Tõnis Lepik, helilooja Björn Norralt, helirežissöör Tiina Andreas, produtsent Liis Lepik.

See on portreefilm, koguni budistlik töö. Kui vastav žürii poleks tervenisti koosnenud Poola filmitudengeist, oleks parima eesti filmi auhind läinud arvatavasti Andres Söödile, tema emotsionaalsele, autobiograafiliste sugemetega

Kunstnik ja luuletaja Jaan Paavle oma viimasel elukevadel Harju tänava ääres.

KAADER FILMIST

töole „Aegumatu” Siberisse küüditatud lastest. Mis teha. Poolakad tutvusid Siberiga peamiselt XIX sajandil, nende suurte ülestõusude ajal, nüüd jätab see paik nad, eriti noored üsna külmaks. Eesti ja Poola on sedapuhku sidunud hoopis budism, mille sünnikodu on Siberist kaugemalgi.

Kineastid Lepikud on leidnud portreeritavaks erandliku, kaasakiskuva isiku, nimelt luuletaja ja kunstniku Jaan Paavle.

Kui sind ei näidata teles, siis pole sind väikekodanluse jaoks olemas. Paavlet peaaegu ei näidatud, nõnda on Lepikud teinud teene meie

ühiskonnale. Paavle elu, tema enda määratluse mööda, seisnes väikekodanluse provotseerimises ning pole ju hea, kui provotseeritavail provotseeri- ja suurt aimugi pole. Niisiis, autoritele kõva pluss teemaleiu eest. Kas tegemist on teenega ka Paavlele, budistlike tengrite poolt juba kositud Paavlele?

Raske öelda. Budist ei tiku esile, budist on nagu autist, keda ei huvita maailma kära, ka selle hukkamõistmine mitte. Ma usun, et ehtsast budistist saaks filmi teha vaid varjatud kaamera ja salamikrofoniga. Selles filmis on aga lavastatud episoodi küll ja küll. Budist

annab hinnangu endassesulgumisega, olgu see kollektiivne kuskil datsanis või individuaalne mõne kõrge mäe otsas, puhta õhu käes.

Paavlele meeldib aga ennast demonstree-rida, tal on seljas budismikarva, oranživõitu, tohutu pika, maad mööda lohiseva sabaga sutaan (kui tohib kasutada kristlikku terminit). Paavle provotseeris oma videoinstallatsioonis väikekodanlust Vabaduse väljakul ja Kadrioru rannas. Need korduvad ja pikad kaadrid ongi filmi parim visuaalne osa. Kahjuks jäävad need mõtestamata, ka tervel filmil puudub autoripositsioon. Võib-olla on viimane nii osavalt varjatud, et ma ei osanud seda välja lugeda? Kas film jutustab portreeritava enesetäius- tumisest ja argielu taagast vabanemisest? Või paljastab hoopis edevust, tahtmist oma luule ja piltidega kuhugi tippu jõuda? Või on püütud tabada kahte kärbest korraga, nii et nii ühest kui teisest?

Filmis kuuleme ja näeme Paavlet ütlemas Jaan Künnapile, tuntud alpinistile ja fotograafi: „Kauplesin endale kümme aastat vähemaks. Inimesed tahavad ikka juurde, aga mina kauplesin vähemaks.” Fantastiline tabamus! Aga mis see on? Kas soov tulevane vaataja pahviks lüüa? Või peatse lahkumise sügav tunnetus, teada antud tunnustust vääriva, kerge eneseirooniaga? Või lihtsalt luuletaja efektne värsirida, öeldud värsivabas kõnes?

Veel kuuleme, et Paavle videoinstallatsioonis „Lao-Zõ naeratus” on pühendatud Linnart Mällile. Kas see on tõeline austus ühe vaimu- suuruse ees või soov end kuulsate nimedega kaunistada? Ehk oleks autorite positsioonitust parandanud diktoritext, kas või õige kasingi.

MEEDIA

Rahvaasemikud töös ja võitluses. Suvi 2013

Riigikogu koduleht. Eesti trükiajakirjandus juulis.

Artiklis „Prii-leivasööja pihtimus” kurdab riigikogu fraktsioonidesse mittekuuluv saadik Kalle Laanet: „Ikka ja jälle pahandab avalikkus, et riigikogulased-muiduleivasööjad pidasid vaid poole tunnise istungi. Napile saalitööle on üldjuhul eelnenud aga mahukad ettevalmistused – koosolekud, kohtumised, töö materjalidega (ärge muiake, mõelge näiteks, kui palju aega võtab teil 150-leheküljelise eelnõu läbitöötamine!). Võin kinnitada, et südamega oma tööd tegevad riigikogulased ei tule toime kaheksa tunniga päevas” (Saarte Hääl 9. VII 2013). Tuttav jutt, kas pole? Riigikogu liikme töö toimuvat enamasti väljaspool täiskogu istungeid, sisuline töö tehakse ära komisjonides ja välisvisiidid Indiasse, Sri Lankale ja Indiasse olid äärmiselt sisutihedad ja kurnavad. Tõsine andmine käis – seda kinnitasid ka Isamaa ja Res Publica fraktsiooni kuuluva, kuid muidu sõltumatu Juku-Kalle Raidi suhtlusmeediasse paisatud reisifotod nendest tippkohtumistest.

Aga tuleme tagasi Laaneti väite juurde, et südamega oma tööd tegevad riigikogulased ei tule toime kaheksa tunniga päevas. Kui kogu ülevaloldud aeg tööks nimetada, siis kindlasti mitte. Aastas on 52 nädalat, neli päeva võtavad täiskogu istungid toimuvad neist kolmekümnel. Reedeti töötavad saadikud valijatega, veidi suurem koormus on välis- ja Euroopa Liidu asjade komisjonide liikmetel, kel ka reedeti koosolekud. Edukat uut aastat said parlamendiliikmed üksteisele sel aastal soovida alles 13. jaanuaril, viimane plenaaristung peeti kevadhooajal 20. juunil. Juba 9. septembril algab uus istungijärk ja jõluvana peaks praeguste plaanide kohaselt saabuma väljavalituile 19. detsembril. Ära ei tohi unustada ka seda, et iga kolme nädala tagant tehakse seadusloomes seitsmepäevane paus, mis ametlikult ei ole mõeldud puhkuseks, vaid valijatega kohtumiseks (sealt ka need rahvaasemike suured bensiiniarved!).

Olen ühes varasemas Sirbi artiklis

(25. III 2012) maininud, et iga endast lugu- pidav rahvasaadik võiks osata kirjutada või muul arusaadaval moel oma mõtteid valijatele väljendada. Muidugi ma ei eeldanud, et pärast viimase istungijärgu lõppu rahvaasemike sulest midagi epohhiloovat ilmuma hakkab (kõigepealt tuli erakorralistest ööistungitest ja jaanipäevast välja magada), seepärast võtsin vaatluse alla meie saadikute kirjatööd juulikuus. Abiks riigikogu koduleht, kus kõigi tööd ja tegemised täpselt kirjas. Seejuures tuli arvestada, et kõigile kirjutamiseks kohe mahti ei antud. Näiteks osales Laine Randjärv 8. juulil Läti XXV laulupeol ja XV tantsupeol ning Mati Raidma Kaitseväge peastaabi ülema vahetuse pidulikul rivistusel Kaitseväge peastaabis. Vaid 19. juulist 9. augustini olid saadikud „orjusest priid”, sest kodulehekülje andmetel polnud neil kellelgi ühtegi (esindus)kohustust.

Poleks arvanud, et aasta kõige valgema teo ööde ajal otsid rahvaasemike artikleid tikutulega. 101st riigikogu liikmest ei saanud juulikuus kätt valgeks tervelt 56, kusjuures nende hulka ei arvanud ma Urmas Klaasi (RE), Meelis Mälbergi (RE) ja Tarmo Tamme (KE), kes vähemasti viitsisid vastata Võrumaa Teataja kahele küsimusele oma suveplaanide kohta (11. VII). Ülo Tulik (IRL), Priit Sibul (IRL), Kalvi Kõva (SDE), Inara Luigas (MTÜ Demokraadid) ja Valdo Randpere (RE) ei teinud sedagi. Reformierakonna üks Tallinna linnapeakandidaate on üldse saladuslik mees. Riigikogu kodulehelt saame küll teada, et Randpere lõpetas 1982. aastal *cum laude* TRÜ õigusteaduskonna, aga mida ta tegi aastatel 1982–1999, sellest pole sõnagi. Milleks häbeneda Rootsis oldud aastaid ja fakti, et enne seda sai töötatud okupeeritud Eestis komsomoli propaganda- ja kultuuriosakonna instruktorina?

Samasugust varjamist, et mitte öelda vasimist, võib täheldada kahjuks ka teiste vähese sulejooksuga oravaparteilaste puhul. Tarmo Leinatamm on oma CVs märkinud, et ta kuulub alates 1995. aastast Reformierakonda. Võis kuuluda, aga ta pidi sealt ju vahepeal ka välja astuma, et pääseda 2003. aastal riigikokku Res Publica nimekirjas! Imre Sooääre eluloost ei selgu samuti, kelle ridades ta X riigikogusse pääses. Tuletame siis meelde, et Res Publica kandidaadina pärast vande andmist Kaarli kirikus.

Aga tuleme saadikute kirjatükkide juurde tagasi. Leheruum ei võimalda üles lugeda kõiki neid, kes mitte midagi ei kirjutanud. Küll aga võib tunnustada saadikuid, kes kuumal juulikuul said maha vähemasti kahe artikliga. Ma ei arvestanud siinkohal, kui üks ja sama artikkel ilmus paljudes lehtedes (näiteks IRLi ridades Kaia Iva põhikooli ja gümnaasiumi puudutatav asjalik arvamislugu ilmus eri pealkirja all seitsmes maakonnalehes). Omaette klassist on muidugi Andres Herkel (IRL), kes sai maha viie arvestatava looga, aga halvasti ei esinenud ka Jaak Allik (SDE), Andres Anvelt (SDE), Kaja Kallas (RE), Tõnis Kõiv (RE), Heimar Lenk (KE), Marko Mihkelson (IRL), Jevgeni Ossinovski (SDE), Liisa Pakosta (IRL), Tõnis Palts (IRL), Juku-Kalle Raid (IRL), Jüri Ratas (KE), Urve Tiidus (RE), Ester Tuiksoo (KE) ja Rainer Vakra (MTÜ Demokraadid). Nagu näha, on kõik fraktsioonid ja aknaalused kenasti esindatud. Viimastelt oodanuks jõulisematki esiletõusu, sest Lembit Kaljuvee kirjutas Põhjarannikus (30. VII) arvamislugu „Aknaalustega arvestatakse rohkem kui opositsionääridega”.

„Eriti piinav on järjest mitmes riigikogu koosseisus opositsioonis istuda, sest just siin tundub kõik tarbetu ajaraiskamisena [...] Fraktsioonitult saadikul on rohkem võimalusi kui opositsioonis olles seadusloome otsustamises kaasa lüüa, eriti kui ise seda soovitakse. Koalitsioon ei võta sind enam kui vastast, vaid arvestab võimaliku koostööpartnerina. Nüüd on nii mõnigi mu mõte saanud seaduseks, ehkki sel minu nimesilti küljes pole. Aga see polegi ju kõige tähtsam.”

Vaat siis, millise kivi all vähk peidus on! Midagi samalaadset, tõsi, teises kontekstis, oleme lugenud Vilja Savisaar-Toomasti sulest ja kuulnud Ain Seppiku suust. Pole hullu, küll tekib Kaljuveelgi kange kikh mõne teise „liberaalse erakonnaga” ühineda.

Kui mõni saadik alles otsib oma kohta (poliitilises) elus, siis teine hoiab sellest kümne küünega kinni. Pean oma häbiks tunnistama, et olin Lauri Luige kui Reformierakonna rahastamiskandaali ühe asjaosalise juba ära unustanud. Aga ta on täiesti olemas! Kuulub teist koosseisu riigikokku, oli enne seda Reformierakonna arendusjuht ja pole vist muud tööd

elus teinudki. Igatahes 2009. aasta kevadeks oli ta juba nii rikkaks saanud, et annetas poolelise aasta jooksul Reformierakonnale sularahas 146 300 krooni. Tähelepanu äratas tema Lääne Elus ilmunud kirjatükk „Hea inime!” (4. VII). Tagasihoidlik noormees loetleb üles kõik Läänemaa investeeringud, mis selle aasta riigieelarvesse sai tema kaasabil sisse kirjutatud (loe: toimetatud). Jämedamas kõnepruugis nimetatakse seda küll „katuseraha eraldamiseks”, mida koalitsioonipoliitikut ikka ja jälle armastavad oma tulevikkul silmas pidades teha, aga see selleks. „Väga raske on sellisel puhul kedagi teist peale koalitsioonimeeskonna esile tõsta,” hiilgab Luik loogikas ja raske on temaga mitte nõustuda. Saamegi lugejakirjast teada, mida Lauri Luik oma meeskonnaga on Läänemaa inimeste jaoks ära teinud: valmib Paralepa rularada, Österby sadama ujuvkai, Koluvere seltsimaja, Variku seikluspark ja Lihula linnusemäe puhkeväljak. Lugesin ja suu jäi lahti – peab ikka jul- tunud inimene olema, et neid ehitisi enda ja oma meeskonna arvele kirjutada! Aga ikkagi: milleks selline südasuvine hooplemine? Siis märkas inimesed lugejakirja lõpus toimetuse märget: „Vastukaja eelmises LES ilmunud loole „Tema ja Tema meeskond””. Asi kiskus järjest huvitavamaks! Tuli minna rahvusraamatukokku ja välja otsida Lääne Elu eelmine number, kus Maie Jürimäe küsib kurjalt: „Ammu olen tahtnud, et keegi kirjutaks Lauri Luigest. Uurige välja, kes tema meeskonnas on ja mida tähendab, et „tema toimetab”. Inimene teeb midagi, mitte ei toimetab.”

Kuidas ta riigikogusse sai ja mida tema seal toimetab – kui kuulete, andke teada. Las ta jookseb, joosta ta oskab, ja see ongi tema toimetamine. Meil on linnas paremaid kandidaate kui Luik, tema ainult saadab oma pilte laiali ja iluleb riigigümnaasiumi foonil” (Lääne Elu, 3. VII).

Tegelikult ei taha proua Maiet kurvastada, aga õige pilditegemise aeg on alles ees. Seejuures võib ta kindel olla, et nendel näevad meie rahvaasemikud hoopis paremad välja kui oma artiklites. Viimaseid võiks rohkemgi toimetada.

Mart Soidro

Sealt oleksime olgu otseselt või siis tooni kaudu teada saanud, mida autorid portreeteritavast arvavad. Paavle oli muidugi nii erandlik isik, et polekski vaja olnud muud kui tema tegemisi kaameraga jälgida – materjal kütkestava filmi tarvis kukub iseenesest sülle. Ja seda ongi tehtud, on päris ükskõikse kaameraga portreeteritavat jälgitud.

Kahjuks peab aga ütlema, et Paavle budism ei veena. Portreeteritav kahtlemata poseerib, näiteks ka viisil, et püüab hästi loomulik olla. Lisaks sellele võtab ta veel heaks üsna paljudel teemadel õpetusi jagada ning hinnanguid langetada, räägib koguni mingi imaginaarse „kõigi” nimel, arvab psühhoanalüütikuna teadvat, mis peitub teiste inimeste hinges. Tohoh ... Seksi kohta väitmisel viivad mõttele, ega luuletaja pea budismi nii-öelda piiblik, „Kamasuutrat”?

Kõige budismikaugem on episood, kus Paavle naabrinaise antud hommikusöögi prügi-kasti viskab. Siin on just vastupidi: umbkeelne naabrinaine on budist, armastusega antud toidu hävitaja ning selle andja üle irvitaja kindlasti mitte.

Ma mäletan meie esibudoloog (mitte budisti!) Linnart Mälli kirumas: paljukäeline, tõuka minust kõikkvõimalikud külabudistid eemale!

Filmi puhul on hea, et struktuuriselt on see nagu kaksikportree, ütleme siis portree Maast ja Kuust. Nagu ka teemaleiu puhul, tuleb autoritele selle eest suur pluss panna. Kuuks on Paavle sõber Leo Saar, kellele Paavle räägib, mis ta elust arvab. Hea on see selle poolest, et nõnda on filmi tulnud loomulikkust. Inimesed ju ikka vestlevad omavahel, kaamerasse rääkimine ja intervjuud tunduvad alati lavastatutena, kunstlikena.

Kui ma poleks Paavlet tundnud, oleks ma pidanud üsna kõrgeks väärtmõtteks Teet Veispaku öeldut: „Jaan pole lihtsalt maalikunstnik, keraamik või *performance*’ite esitaja, ta on enne-kõike luuletaja, poet. Ta on nagu kunstitöö, võiks öelda tema kohta. Tema maailm või see tee, mida ta on juba seitsekümmend aastat kulgenud, on üsna tabavalt tema varasemates luulekogudes märgistatud. See on inimese kulgimine tarkuse poole, mida paljud meist siinses elus ei suudagi tabada, aga ometi me kõik igatseme selle poole.”

Kuna ma Paavlet tundsin, siis võin tõdeda – pihtas, põhjas. Hea, et see on filmis ära toodud, kuid kaob siiski teiste mõttemõlgutuste hulgas ära, ei tõuse esile. Oleks diktoritekst, võinuks siin vaatajale kuidagi märku anda: tehke silmad ja kõrvad lahti, tuleb oluline koht!

52minutine film venib, aga oleks võinud olla veel pikem. Jaan Toomik on Paavle kaasamängimisel teinud videotaieaseid, neid oleks küll tahtnud Lepiku filmis näha. Kuuldavasti ei jõutud kokkuleppele. Eks meil igaühel ole oma Paavle. Selle on Lepik ilusti üles võtnud ning ajaloo jaoks säilitanud, kuidas üks inimene julgeb olla absoluutselt eripärane, kuidas ta ei karda olla ilmanarr.

„Kohvilaud” („Coffee time”, Rootsi 2012), režissöör, operaator ja produtsent Maria Fredriksson.

Budism öeldakse tihti olevat seal, kus budismi ei nähta. Juba budismi avalik demonstreerimine on ju budismikauge tegevus, veel kaugem aga see, kui keegi ennast või oma töid budismiga reklaamib.

Rootsis on teatavasti kohvijoomine religioosne nähtus. Kui keegi arvab, et pool sajandit tagasi seksis ei tuntud, siis ta eksib.

Maria Fredrikssoni mõnuses, 14minutises filmis kogunevad soliidses eas proudad kaunis väikekodanliku kohvilaua taha nagu palvetundi ning hakkavad lobisema. Seksist on tihti kombeks rääkida epateerivalt, otsekui jutuga varjatud tegelikkust ilustada. Siin aga poetatakse sängimälestusi loomulikumast loomulikult, muu jutu vahele. Ja kellelgi juhtus see asi enne pulmaööd!

Oleks nendel naistel budasutaanid üll, oleksid nad ehtsad budistid. Demonstreeriksid nad kaamera ees ennast nende sutaanidega, oleksid nad budismist kaugel. Aga nad on lihtsad, siirad ja õnnelikud ilma kostüümide tagi, nad on nemad ise, soovimata olla keegi teine, kõige vähem budist.

Ja see ongi budism.

Barroso, van Rompuy ja Schulz võtavad 2012. aasta detsembris vastu Euroopa Liidule antud Nobeli rahuauhinda. Kas kolm on parem kui üks Euroopa esindaja? HEIKO JUNGHE / SCANPIX

Rahvahääletuse gravitatsiooniline mõju

Marek Strandberg

„President”. Dokumentaalfilm sellest, kuidas Euroopa sai endale esimese presidendi. Taani 2011, Everest I/S, Guldbrandsen ApS, režissöör Christoffer Guldbrandsen. ETV 2, 20. VII 2013.

Taani dokumentalist Cristoffer Guldbrandsen (sünd 1971) on aastatel 2000–2012 loonud või osalenud 26 dokumentaalfilmi tegemisel. Tema „President” on Euroopa põhiseaduse ja presidendi saamise lugu, milles peamisteks rääkijateks – kas siis intervjuude või avalike esinemiste kaudu – selles osalenud võimutegelased. Film kajastab kaheksa-aastast perioodi Euroopa põhiseaduse sünnitamisel kuni Euroopa Liidule presidendi valmiseni.

Euroopa vägevate probleemid on lõppkokkuvõttes lihtsad, inimlikud ja paistavad suurte sõnade kõrval, mida lääne kultuuri demokraatiast ja rahumeelsusest räägitakse, vahel isegi väiklased.

Euroopa Rahvapartei esimees ja Belgia peaminister (1979–1992) Wilfried Martens põhjendas seda, miks tema kolleeg, vastne Belgia peaminister Herman van Rompuy sobib presidendi ametisse kõige paremini: „Tal ei ole minevikku!” Kuna ta ei olnud midagi öelnud ega arvanud, ei saanud keegi teda ka kritiseerida. Kritiseerida olekski võinud seisukohtade puudumist, kuid vajadus tekitada kas või näiliselt Euroopa liidrite liider, ka karismata liider, oli peamine motiiv, mis köitis Euroopa riigijuhte pärast kavandatud põhiseaduse läbikukkumist Ühendkuningriigi, Prantsusmaa ja Hollandi rahvahääletusel.

Tagantjärele tuleb tõdeda, et ka Eestis oleks Euroopa põhiseaduse rahvahääletus olnud see, mis oleks loonud selgema poliitilise õhustiku.

Ka Euroopa Liidu laienemise ajal 1999–2004 Euroopa Komisjoni presidendiks olnud Romano Prodi pooldas ühtse liidri leidmist: ta oli kuulnud kiidusõnu Euroopast kui suurest, innovaatsilisest ja demokraatlikust ühendusest, kuid koostöövõime puudumise tõttu polevat Euroopat selle kriitikute ja konkurentide jaoks lihtsalt olemas. Ja selles oli tal ilmselt õigus. Ta tõdeb kaamera ees antud usutluses, et maailmas oli selleks ajaks sõna „tähtsusetu” muutunud vaat et Euroopa sünonüümiks ja see oli ka talle endale puht isiklikult solvav.

Siin tulebki tähele panna, et otsuste langetamisel on isikud, nende tunded, hoiakud ja suhted olulisemad kui mis tahes kirja pandud, kokku lepitud seadused ja reeglid.

Rompuy, kes oli olnud ka pangajuht ja õppejõud ning olnud Belgia parlamendis aastaid opositsioonis ja sai 62aastaselt ettepaneku asuda pärast pikka valitsuskriisi peaministri ametisse, tuleb selles dokumentaalfilmis esile teistsuguse tegelasena kui massimeediumides varem paista on lastud. Tundmatu ja vahel ka saamatu tegelase asemel koorub välja tagasihoidlik, kuid intellektuaalselt võimekas isik. Ehk ongi selliste rolli ühisasja ajamisel suurem kui Berlusconi- või Blairi-laadsetel poliitilistel süüte- ja valgustuspommidel? Kui poliitiliste ambitsioonideta on varemgi toime tulnud, siis 62aastaselt ei ole inimesel enam erilisi ambitsioone. Selline oli Rompuy enese selgitus otsusele vastu võtta ettepanek hakata Euroopa presidendiks.

Nagu me tagantjärele teame, ja filmis saab selle kohta kuhjaga kinnitust, otsiti 2004. aastal intensiivselt nii Euroopat ühendavat põhiseadust kui ka tugevat presidenti. Eks ikka selleks, et juhul kui keegi tahab Euroopaga asja ajada, oleks n-ö telefoninumber, kuhu helistada. XXI sajandil peaks ühtne Euroopa põhinema millegi muul kui alaväärsustundel, et kui USA president tahab Euroopaga asja ajada, ei ole tal seda võimalik teha telefoninumbri puudumise tõttu, aga see konkreetnegi dokument pigem kinnitab, kui lükkab selle tõdemuse ümber. Lõpeks pole ju erilist tähendust sellel, milline psühholoogiline motiiv koostööni viib.

Film heidab pilgu Euroopa põhiseaduse loomise ajalukku ning sellele, kuidas Prantsusmaa endine president Valéry Giscard d’Estaing, kes innustus lootusest luua Euroopa ühtne ja rahvusriike esindav põhiseadus ja valida Euroopa president, pörkub taas ja taas Euroopa suveräänidest riigijuhtide veidruste peale. Üks paljudest on mõistagi vaidlus poole Euroopa Liidu eelarvest moodustavate põllumajandustoetuste üle. (Huvitav-huvitav, kuidas end tehnoloogia ja innovatsiooni tippu kuvav ühiskond on oma eelarvega jätkuvalt ühe saapaga sõnnikus.) Saksamaa ambitsioon põllumajandustoetused kokku tõmmata päädis Prantsusmaa presidendi ähvardusega Euroopa laienemisploani kriips peale tõmmata. Filmis kriitiliselt Jacques Chiraci jonnki kirjeldav Gerhard Schröder on oma hilisemates toimetamistes Gazpromi etenduses olnud aga sama meelevaldne ja teiste huvidega mitteamustav tegelane. Nopitud tsitaatidel on omaette väärtus ja seda mu meelest enne-kõike esmamulje murendajana, sest kas saab ikka tõsiselt või millegi muu kui enesekaisena võtta Schröderi arvamust (pärast seda, kui ta pidi leppima senise põllumajanduspoliitika jätkumisega), et Prantsusmaa president on

esmalt prantslane ja alles siis eurooplane ja et kantsleri olukord on Saksamaa ajaloo tõttu sootuks teine.

Ka Itaalia suverääni Berlusconi juhtum leiab filmis nauditava käsitluse. Selles mõttes on hea dokumentalistika kunstlikult loodud lugude tasemel või isegi kõrgub selle kohal. Elegantselt näidatakse, kuidas Berlusconi labane solvang Euroopa Parlamendi saadiku Martin Schulzi aadressil lõpeb sellega, et eesistujal Itaalia ei õnnestu Euroopa põhiseaduse arutamise järgi jõuda kuigi kaugele. Berlusconi üritab märkusega, et Schulz võiks mõnes Itaalia natsidest rääkivas filmis saada koondukslaagri valvuri rolli, kritiseerida Saksamaa eemalejäämist Ameerika Ühendriikide juhtivast Iraagi-vastasest sõjategevusest. Mõistagi ei too selline avaldus Berlusconi toetajaid juurde ning viisaka maski taga nullitakse Itaalia missioon Euroopa Liidu eesistujana.

Ummisjalu Iraagi sõtta minek toob ka Briti peaministrile Blairile ebasoosingu isegi oma parteis ja sellest tulenevalt, ka muudest asjaoludest tulenevalt, vajaduse panna esimene Euroopa põhiseadus rahvahääletusele. Samasse seisuga jõuavad ka Prantsusmaa ja Holland ning sealgi saadakse põhiseaduse ettepanekule ei-vastus. Poliitilise pragmatismi ja künismi piirile jõudnud Saksamaa toonane välisminister Joschka Fischer mainib, et eba populaarne Chirac saanuks prantslaste poolehoidu põhiseadusele siis, kui oleks lubanud jah-otsuse puhul tagasi astuda.

Ajaloo puudub mõte arutada selle üle, mis oleks saanud siis, kui asjad oleks läinud teisiti. Kui rahvahääletusi ei oleks olnud, võinuks Euroopa presidendiks saada Tony Blair. Võime ju küsida, kas see oleks siis olnud eestlaste või taanlaste Euroopa. Jätkuvalt võimukandjate isiklike suhteid üliolulisena hoidvas Euroopas on nii solvumistele kui ka sumpaatiatel tavatult suur roll.

Rahvahääletused tõid Euroopa vürstiriigistumisele taas tegelikkuse keskele. Selles ongi ehk rahva tahte eriskummaline võlu: näidata veel üht teed, kui kõik variandid tunduvad juba paigas olevat ja ajaloo kulg ära korraldatud. Filmis oli kuulda ka suveräänide teatavat solvunud nooti: nemad olid ju nii palju vaeva näinud ühtse Euroopa nimel, aga näe, rahvas ei mõistnud seda pingutust.

Selline rahva hääle gravitatsiooniline, maa peale toov vahetu mõju ahvatleb pigem koostööle kui suveräänide konkureerimisele. Guldbrandsen seda oma loos ei rõhuta. Ta ei rõhuta ega moraliseeri, vaid näitab võimuinimesi, nende käitumist ja ütlusi – ja seda kontekstis, mitte kontekstist väljas.

Teadusel hea minek, aga puudub vedur

Kas ja kuivõrd on praegused reformid tõsised ja konkreetsed?

24 TEADUS

Kui naaber mõtleb teisiti

Venemaa akadeemikud ei taha harjuda tõdemusega, et mänguväli on väiksem kui üks kuuendik ko

Peeter Olesk

Ründe-, kaitse- ja luureasjandus ning hüdro-ressursi koos veevarususega on olnud alati see peamine teadusliku töö valdkond. Nii oli see Krusentzerni jt laevareisi, Baeri ekspeditsioonide ajal, Mannerheimi ratsamäel, Paul Ingerimale 1942–1943, Richard P. Feynmani tööil Los Alamoses, Igor Tamme osavõtul Nõukogude tuumaprogrammis ja ... kõiki näited võib jätta kõrvale, kes mida on teinud ja mis postistatud vähempragmatiliselt: militali hak- et Nõukogude Liidu viimased ja Venemaa 1980. aastate keskpaika võitluses maha? viimane vastus, kuid arusaamine, et vigadid verevad ilma vedurita, pidi tekkima juba et elektroteeritakse kogu raudtee Tallinnast kuses käla kogu see loik ka Nõukogude Liidu üle jõu. Eelnevalt Aegviidu on ainult selle poolt oli sealse meesajandajad alumine sadu rakke ja Kärkna (Tapa) on sõlmjaama. Tamsalu, lühi, Kärkna vedelikut. Tamsalus oli, Rakke noositav, ehk mitte liiga kord. Need, kes tegid korda Valga-Petseri raudtee, ei näinud ka

riieplangutusega tärn. See ei olnud Moskvas esimese teaduslinnak; esimeseks võib pidada skaprobelleemide instituti, mida hakati rajama 1933. järk-järgult tekkisid Nõukogude tuuma- uued keskeemilised ja Igor Kurtšatovi instituti põhjal suugugi akadeemilisele välja. Narvale on niisug- (toim) toimiv ja riiklikku Kurtšatovi keskeemilise koolul Peterburi Boris Konstantinovi nimelise tuumafüüsika instituut, Tallinnale lähim asub Helangi servas Otaniemi ning on tuntud kui O. V. Lounasmaa laboratoorium (ülimadale tem- peratuuride vallas). Venemaal on uurimistöö- viinud seate intellektuaalse õhukonda oluko- rani, kus akadeemiline raamatupidamine on- ei kolba muuseumiks, teine osa on akadeemil- matud ja kolmas on ühemõttelise peremeheta. muuta teadusvarad likvideerimaks. Tõne põhjus- peitub Venemaa jms kollektivist ei toida. Mind- pan mõtlema, kuidas on veneelased, mida- ühe poole moodustab niivõitina reksam, teise- talgubaleadeks juhiloaga liidukaaslast, sis tei- pool Tartu rahu keskataakse tulevase soomu- harjutada noorsugu materjali teadust ja teisi- inseneriajanduse distsipliini mõtte

Reform keset küla või valla piiri?

Eesti teaduskorralduse reform algas umbes aastal 1991, aga teaduse keskel, mitte varade jagamisest. Venemaa teaduskorralduse ümber- raamatupidajalike jagada minu meelest, mida- saas, sest avalikkus ei ole võimeline otsustama, kui kaua saavad veel tulemuslikult töötada- Venemaa kiirendikused ja tuumajagatööd- noid. Oletagem, et kiirendite tulevik on kasuüto- noomne (iga kiirendite tulevik on kasuüto- föderatsiooni valitsus üksi või koos rahvusva- helise koostöödõrgustikuga) või investitsio- (senine kiirendi jätkab kuni uue käivitamiseni)- tuumafüüsikute koolitamine autonoomse- enam ole ei saa, sest see sõltub matemaatika)- füüsika/keemia tsement gummasuutamisest- algul ja tehnoloogilistest kiirendustest teiste- riikides, teaduste akadeemia reform Venemaa- jääb poolikuks, kui sellega ei kaasne kõrgema- hariduse reform. Praegu on nii, et mitmele- reformile riigikaitse planeerimises järgneb- meie idanabrite juures kõrgemal korraldus- askeldavate intellektuaalide elukorraldusel- reform, kuid ajateemajate ja vanemteadurite- vahetele jääv osa ehk korralik haridus- ja teadus- majajäi erineva kiirus

Teistrel globaa

Medias siiani avalit- nagu käivitaks. Vei- list reformi siierik- Reformi tulemusena- tipuks innovatsio- nt lennukihitus, kesharidus. Enne sti- reformi tees algas v- tule sila õppimist, vi- kuid ka Eesti mõtte- ega pääse sealt, nigi- pole suurelt kujuti- teaduse mingi kujuti- tüüsika. Globaalus a- lanetages. Meie ja- teadusharid- ligi m- majajäi erineva kiirus

Raivo Stern

Teadusevaatleja Peeter Oleskiga (vt Sirp nr 28, 1. VIII 2013) tuleb olla kindlalt sama meelt, et Eesti teadusel on võrdluses mitme naabriga läinud väga hästi. Kõrgharidusreformi kaudu ja abil teostatud teadusreform on eelkõige tugev- danud teaduse akadeemilisi külgi – neid on ka kõige kergem võrrelda naabrite tulemustega, kasutades avalikke ja sõltumatuid bibliomeet- rilisi mõõdikuid (vt põhjalikke analüüse prof Jüri Allikult, üks värskemaide on <http://www.epll.planet.ee/index.php/90-estonian-science-in-essential-science-indicators-january-1-2002-december-31-2012>, veidi vanem <http://www.tuit.ut.ee/500380>).

Kui valida üldistest teaduse taset näitava- test mõõdikutest riigi ja teadlaskonna füüsili- sest suurusest ehk vähim sõltuv, võiks selleks olla üle kõigi teadusvaldkondade keskmistatud teadusartikli keskmine tsiteeritavus (artikli keskmine mõju, ingl *impact*). 150 lävendi üle- tanud ja ritta seatud riigi seas on Eesti peaaegu 50. kohal (1. VII 2013 statistika põhjal jagame 10,09 tsiteeringuga 51.–52. kohta xxx-ga yyy järel). Oma suure naabri Venemaa leiame 130. kohalt Leedu (5,31) ja Jordaania (5,19) järelt

Võimekusi sünteesiva innovatsioonisüsteemi seosed ja ülesehitus (selgitused tekstis).

Valgevene (4,92) ja Pakistani (4,71) eest 5,02 tsiteeringuga teadusartikli kohta. Lähinaabritest jääb meist märgatavalt tahapoole ka Läti, kes on 97. kohal 6,97 tsiteeringuga Bulgaaria (6,95) ees. 100. kohal on Poola (6,89). Samuti on meil naabreid, kellelt õppides oleme tub- liit arenenud, aga kelleni on veel pikk maa: Soome (14. koht 13,52 tsiteeringuga), Rootsi (11., 14,91), Taani (6., 15,98) ja Island (4., 16,55). Meie mahajäämuse võimalikest põhjustest lähemalt allpool.

Arvud arvudeks, on ilmne, et puht aka- deemilises vaates, kus teadustöö põhiroll on olla eelkõige haridustee kõrgeima treeningu- astme (kraadiõppe) väljundiks, on Venemaa koos Valgevene ja Ukrainaga langenud ebaloo- mulikult nõrgale positsioonile. Soovitan eesti teadlase dilemmade paremaks mõistmiseks mõttega üle lugeda akadeemik Tarmo Soome mureliku essee (Sirp nr 14, 5. IV 2013). Teadusülikoolide, milleks Tartu ja Tallinna juhtivad ülikoolid üritavad muutuda (Tartu

ülikool on mitmel alal juba ka selgelt üle lati), probleemid on aktuaalsed ka meie jõukamates NATO partnerriikides. USA Kongressi tellimusel koostas nende teaduste akadeemia (National Academy of Sciences) aruande (vt http://www.nap.edu/catalog.php?record_id=13396), milles on sõnastatud kümme meedet administraato- ritele, ettevõtetele ja seadusandjatele hoid- maks oma tippkvaliteediga teadusülikoolid jätkusuutlikud ja tootlikud.

1. Keskvoimu suurem toetus teadus- ja aren- dustegevusele ning kraadiõppele, selleks et tagada pidev voog uusi teadmisi ja haritud inimesi tulevikuülesannete teostamiseks ja aidata riigil saavutada eesmärgi, kindlustada heaolu ja turvalisus.
2. Avalik-õiguslike teadusülikoolide suurem autonoomia, nii et need suudaksid panustada oma asukoha ja piirkonna tugevdamisse, strateegiliselt konkureerida ja reageerida uutele võimalustele. Samal ajal tuleb taastada riigi kõrgharidussigneeeringud, sh kraadiõppele ja

- teadusele, vähemalt kärpmete-eelsele tasemele, et avalikud teadusülikoolid võiksid toimida maailmatasemel;
3. Partnerlus ettevõtetega – suurendada ette- võtluskeskkonna rolli teaduspartnerluses, soo- dustades sellega teadmiste, ideede ja tehnoloogia siiret ühiskonda ning kiirendada „aega innovatsiooni“ riigi eesmärkide saavutamisel.
 4. Parema tootlikkuse ja kuluefektiivsuse – suurendada ülikooli tasuvust ja tootlikkust, et pak- kuda investeeeringutasuvust maksumaksjatele, filantroopidele, ettevõtetele, sihtasutustele jt teadustöö sponsoreile.
 5. Luua föderaalne strateegilise investeeerimise programm, mis keskenduks teadusülikoolide peamiste riigile prioriteetsete valdkondade arendamisele, suure tähtsusega haridus- ja teadusalaste algatuste rahastamisele (nt kübertaristu ja eelissuundade õppetoolide asutamine).
 6. Teadusprogrammide täismahus föderaalne

Venemaa teaduse struktuur on kinni eelmises sajandis

Teadusriigina ei suuda Venemaa konkureerida varsti isegi arenguriikidega, kinnitavad hiljutised analüüsid.

Jüri Allik

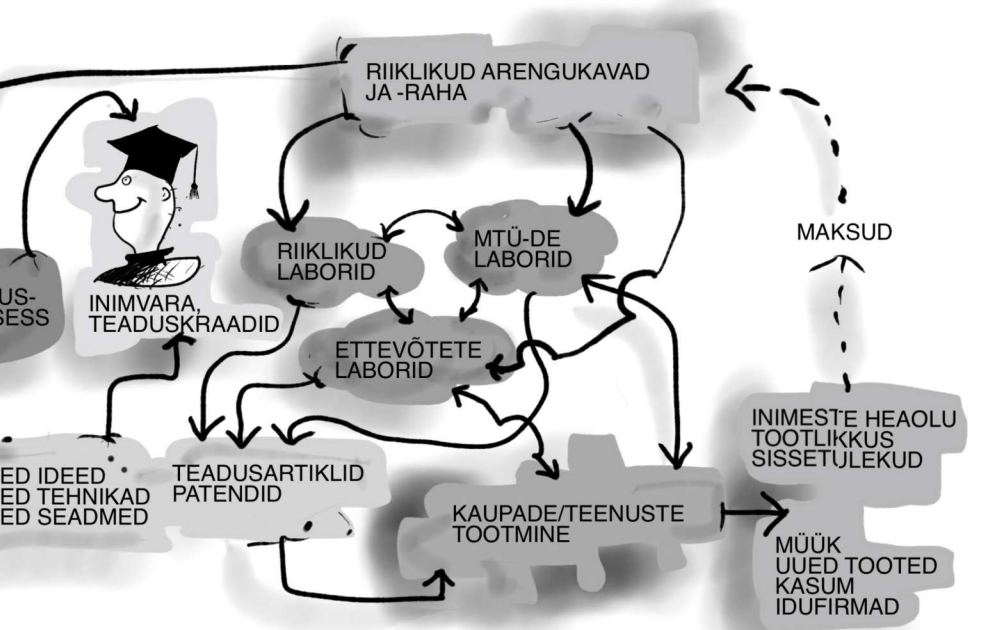
Minu vana hea tuttav Peeter Olesk, kes ennast kirjandusteadlaseks tituleerib, kirjutas Sirbis sellest, et bojaaridest Vene akadeemikud ei taha millegipärast Venemaa teaduste akadeemia (Российская академия наук) reformiga kaasa minna. Ma sain hiljuti Stockholmis kokku ühega neist, kes peab võimalolijaid lausa sõge- daks, vähemalt mis puudutab reformi sisu, ja eriti viisi, kuidas seda üritatakse teostada.

Mulle tundub, et ka Peeter Olesk ei ole päris hästi aru saanud, mis Venemaa teaduses toimub. Ma olen sügavalt veendunud, et 28. juunil 2013. aastal Venemaa valitsuse algatatud Venemaa teaduste akadeemia likvideerimise kava ei sündinud murest teaduse kehva seisust või taristu (kiirendid jms) ebatõhusa kasutamise pärast. Siseringis teavad kõik, et reformi tegelik algataja on Kurtšatovi instituudi direktor Mihhail Kovaltšuk, kes oli järjekordselt läbi kukkunud täisakadeemikuks valimisel. Samuti teatakse, et tema vend Juri Kovaltšuk on maailma arvatavalt kõige rikkama mehe Vladimir Putini isiklik pankur. Seekord ei olnud tege- mist ilmselt murega, kuidas vastu seista uuele raketitõrjesüsteemile, vaid ilmselt sooviga panna käsi peale teaduste akadeemia kuu- luvale kinnisvarale. Õnneks ilmus akadeemia, kes varem on keeldunud valimast Kremli peaideoloogi Mihhail Suslovit ja sealt välja vis- kamast Andrei Sahharovi, taas meelekindlust. Venemaa valitsus ja riigiduuma ilmselt kohku-

sia protestidest (akadeemikud lubasid uude akadeemiasse mitte astuda) ja kiiruga vastu võetud reformid jätavad teaduste akadeemia sisuliselt muutmata.

Nii nagu Venemaa, on tema akadeemia silmatorkavalt feodaalne. Loomulikult oleks pidanud juba ammu kaotama vahe „päris“ akadeemikute ja kirjavahetajaliikmete vahel. Loomulikult pole suur akadeemia instituutide võrk, mis on ülikoolidest lahus, kõige parem vahend uue teadmise tootmiseks. Samuti võib endiselt teha rumalat nägu ja arvata, et kõik poliitilised või majanduspõgenikud, nt hiljuti- sed Nobeli auhinna saajad grafeeni omaduste avastamise eest Andrei Geim ja Konstantin Novosjolov, võlgnevad tänu Venemaa teaduste akadeemia, mitte aga näiteks Manchesteri ülikoolile.

Venemaa teaduse peamine probleem ei ole muidugi tema akadeemia, vaid teaduse vilets seisund tervikuna. Pole oluline, kas teadust tehakse Moskvas, Dubnas või Novosibirskis. Kui seda tehakse ilma hädavajaliku akadeemilise vabaduseta, siis on tagajärjeks ikka süsteem, mida Solženitsõn on kirjeldanud „Esimeses ringis“ („В кpype первом“). Nukker pilt Vene- maa teadusest ei põhine ainult ebamäärasel kõhutundel. Hiljutised analüüsid kinnitavad, et teadusriigina ei suuda Venemaa konkureerida varsti isegi arenguriikidega. Üks silmatorkav põhjus on see, et teaduse struktuur on endiselt kinni eelmises sajandis, kus põhiraskus oli füü- sikal, keemial ja tehnikal (Adams & King, 2010). Juhtivates teadusriikides on jame ots ammu

Joonis 1. Venemaa ja Rootsi avaldatud teadusartiklite koguarv aastate lõikes.

bioloogia ja meditsiini käes. Tõnu headele andmebaasidele võib anda diagnoosi mõne riigi teadusele paari minu- tiga. Lisatud joonisel on kujutatud Venemaa ja sellele eelnenud Nõukogude Liidu teadustoo- dang aastatel 1980–2012. Joonisel on näidatud rahvusvahelistes ajakirjades, mida indekseerib

andmebaas Web of Science (WoS), ilmunud artiklite arv. Artikkel läheb riigile arvesse siis, kui vähemalt üks autor on näidanud oma töö- kohaks mõne selle maa asutuse. Võrdluses on toodud Rootsi teadlaste publikatsioonid. Joonisel võib näha kaht huvitavat detaili. Venemaa kaotas Nõukogude Liidu lagunemise

rahastamine – föderaalvalitsus jt teadustöö sponsorid peaksid katma teadusülikoolidelt järjepidevalt ja läbipaistvalt hangitavate projektide jm tegevuse kulud.

7. Bürokraatlike takistuste ja administratiivkoormuse vähendamine – piirata või kõrvaldada eeskirju, mis suurendavad halduskulusid, takistavad teadustegevuse tootlikkust ja haju-tavad loomingulist energiat ilma teadustöö keskkonda parandamata.

8. Kraadiõppe üleüldine parandamine ja reform – suurendada andekate üliõpilaste ligimeelitamiseks kraadiõppe programmide mahtu, keskendudes küsimustele nagu kurnatuse määr, aeg kraadini jõudmiseks, rahastamine ja kooskõla nii üliõpilaste karjäärivõimaluste kui ka riigi huvidega.

9. Täppis- ja inseneriteaduste haridusteede arvu ja mitmekesisuse suurendamine – tagada riigile tulu kõigi ameeriklaste, sh naiste ja ala-esindatud vähemuste, haridusest loodus-, matemaatika-, inseneri- ja tehnoloogiategaduste (STEM = science, technology, engineering & mathematics) alal;

10. Keskendumine andekate välisüliõpilaste värbamisele – tagada, et USA jätkaks kasu lõikamist rahvusvaheliste üliõpilaste ja teadlaste osalemisest teadusettevõtetes.

Jääb lugeja otsustada, kas ja kuivõrd meie praegused reformid, tegevus ja strateegiad on sama tõsised ja konkreetsed või mängime juba mõnda aega ambitsioonide ja võimeteta pisi-riigi perspektiivitut rolli.

Peeter Oleski mõtterada liigub aga pigem rakendusteaduse arenguteedel, kui ta arutleb teadusloome tegelike tellijate motivatsiooni ja võimekuse üle. Teisisõnu, ta käsitleb olukordi, kus on olemas nii teadustööst huvitatud tellija kui ka seda tööd teha suutev uurimisüksus. Siin tuleks pilti Oleski käsitletust oluliselt laiendada – militaartellimused on (või on olnud) kindlasti väga olulised sellistes riikides nagu Venemaa ja Ameerika Ühendriigid, aga valdavas enamikus loetletud edukates riikides on teadust toitevaks valdkonnaks ikkagi kõrgtehnoloogiline tööstus või siis juba kogu majandus laiemalt. Suurt lisandväärtust loovate tööstusega riikides suunatakse suur ja üha kasvav osa kogutoodangust tagasi teaduse ja teaduspõhise innovatsiooni toetamisse. Jõudu ja oskust mõõda teeb seda ka Eesti, kasutades selleks käivitamisperioodil omaenda loodud riikliku väärtuse asemel küll peaausjalikult Euroopa toetusmeetmeid.

Ei ole ehk palju üle korrata teadust käivi-

tavad kolm põhilist motiivi: hüpoteesist ehk ideest, uudishimust ja tehnoloogiast lähtuv. Eestis ei ole omaaegset omariiklikku tehnoloogiat teenivat teadust asendanud nõukogude-aegse, suure riigi tehnoloogilisi huve teeninud teaduse lammutamise järel riikliku tähtsusega tehnoloogiakeskusi või -ettevõtteid tekkinud, seega puudub ettevõtjatelt ja tehnoloogidelt teadlastele esitatav tellimus. Valdav on ilma riigi tellimusest teadustegevus, mis areneb teadlaste endi huvide ja võimekuse poolt määratud suunas. Selles mõttes on igati kohane muretseda ka Eesti teaduse vagunite eest puuduva veduri üle. Ainult iseend taastootvate ülikooliperede tubli toimetamine ei hakka meie riigile kunagi looma sedavõrd suurt lisandväärtust, mis annaks vahendid tehnoloogiate ja tehnoloogiliste ettevõtete konkurentsivõimeliseks käivitamiseks ja käigus hoidmiseks.

Kuidas siis pöörata Eestis asjad pea pealt tagasi jalgadele? Kuidas saaksid tehnoloogiapõhised teadussuunad kiiresti ja tulemuslikult aidata tekitada tehnoloogiapõhist majandust, mis oleks homme-ülehomme võimeline tellima selleltsamalt teaduselt oma arengut toetavaid töid? Mil viisil õnnestuks Eestis luua (taastada?) tulemuslik eesmärgile suunatud teadustegevus?

Osaliselt üritab samadele küsimustele majanduse arengu poolsest otsast vastuseid leida ligi aastapäevad käinud protsess, mida laiemalt teatakse nutika spetsialiseerumise nimetuse all. Selle eesmärk on tõsta ettevõtluses innovaatsilisuse taset (vt näiteks protsessi koordinaatori Kristjan Lepiku blogi <http://www.tarkinvestor.ee/blog.php?id=53>). Investeeringute kaudu teadus- ja arendustegevusse tahetakse saavutada konkurentsieelis ettevõtluse valdkondades, millel oleks keskmisest suurem kasvupotentsiaal ja loodav lisandväärtus. Ilmselt ei ole mõistlik kavandada Eesti tuleviku strateegilisi valikuid vaid olemasoleva tühermaa järgi. Pigem peaksime mõtlema, milliseid nišialasid lähitulevikus edukalt asustada, ning muretseda selleks vajalike eelduste loomise eest. Peamine mure on tugevate tööstusinitiaatiivide – kasvavate tootmisettevõtete, mille peakorter oleks kavandatud paiknema ning paikneks Eestis – äärmise vähesus. Kahekümne iseseisvusaastaga on enamik meie vähestest ettevõtetest kujunenud parimal juhul alltöövõtjaks, kes peakorterist kaugel paiknedes ei kavanda ei tootearendust ega innovatsiooni. Selline on meie innovatsiooni tellija (õigemini, tellija puudumise) probleem.

Teiselt poolt on kindlasti endiselt aktuaalne ka tellitud uurimistegevuse teostaja probleem. Eestis on tavapärasest laiaast ja mahukast, mitmekesisest võimekust sünteesivast innovatsioonisüsteemist (vt joonis adapteeritud allikast Jaffe, A. (2011). Analysis of public research, industrial R&D, and commercial innovation: Measurement issues underlying the science of science policy. In K. H. Fealing, J. Lane, J. H. Marburger, III, and S. Shipp, eds., The Science of Science Policy: A Handbook. Stanford, CA: Stanford University Press) alles jäetud ja arendamisel ainult üks kitsas haru – see, mis peaausjalikult peab andma noortele hariduse ja kraadid. Valdava osa oma produktisioonisist neelab seesama ahel ise (õppejõudude ja lektorite taastootmine) ja nii on sisuliselt puudu nii avalik-õiguslikud uurimisasutused, riigi teadusasutused, firmade ja ettevõtete teaduslaborid, kuhu lõviosa noori kraadiga inimesi peaks tööle suunduma. Seega ongi ainus ülikoolisüsteemiväline valik siirduda välismaale.

Lahenduseks võiks olla ameeriklaste STEM-programmi sarnane, majandust suurima tõenäosusega tugevdavate tehnoloogia- ja insenerivaldkondade eelisarendamine. Oluline on, et valituks ei osutuks mitte ainult lemmiklaps ITK, vaid ka inseneriteadused laiemalt, materjaliteadus, füüsika ja keemia, ja ehk ka mõned vägaltitud ja hoolikalt fookustatud ülesanded biotehnoloogias. See oleks küll suuresti meie põhja- ja läänenaabrite jälgedes käimine, aga kas see pole siis just selline teadustulemuslikkuse poole liikumine, mida meie teadusametnikud meilt eelkõige ootavad?

Lõpetuseks kõige tähtsamast asjaolust, mida Peeter Oleski essee ei puuduta. Juba paarkümmend aastat käib teaduse ja innovatsiooni alal ettevõtlusega väga sarnane halastamatu jaht talentidele. Väikeses Eestis oleme selles võitluses mitmeti nõrgemal positsioonil – meie järelkasvu väiksus ja suutmatuse luua rikkamatest riikidest huvitavat ja külgetõmbavat keskkonda, mis tooks Eestisse parimaid päid ja käsi. Üheks sammuks sinna poole liikumisel võiks olla seni toimumata õpetajate ja teadlaste palgareform, mis väärtustaks nii teadmiste omandamist-edasiandmist kui ka teadmiste baasil tootmisele oluliste innovaatiliste lahenduste väljatöötamist.

Loo autor on füüsik ja materjaliteadlane, Eesti magnetlabori koordinaator ning KBFI direktor.

seks ega suudeta avaldada vajalikus koguses mõjukaid artikleid (Karlsson & Persson, 2012). Varsti on vahe viiekordne – Rootsi kasuks.

Olukord lõhneb korraliku katastroofi järele, kui vaatame näiteks, kui palju on Venemaa ja Rootsi teadlaste viimase kümne ja poole aasta jooksul ilmunud töid viidatud. Rootsi on selle näitaja poolest maailma riikide esikümnes. Iga Rootsi teadlase artiklit on keskmiselt viidatud 14,9 korda. Samal ajal on Venemaa teadlase artiklit viidatud vaid viis korda. Kui Rootsi näitaja on võrreldav Šveitsi, USA ja Taaniga, siis Venemaa on ühes liigas Maroko, Jordaania ja Pakistaniga. Selle näitaja poolest on Eesti 10,1 viitega enam-vähem täpselt kahe vahel. Kuigi kahekordne vahe Venemaaga ei tundugi olevat väga suur, siis ka kõige optimistlikuma ja täiesti ebareaalse stsenaariumi korral kuluks Venemaal vähemalt 50 aastat, et jõuda Eestiga samale tasemele.

Ebamäärased lubadused anda teadusele rohkem raha võivad tõepoolest veidi aidata Venemaa teaduse allakäiku peatada. Vladimir Putin tegi süngelt nalja, kui talle näidati olümpiatõrviku maketti: huvitav, et ükskõik, mida teeme, aga välja kukub see nagu Kalašnikovi automaat. Seal, kus pole piisavalt vabadust, ei ole lihtsalt ruumi teistsuguste ideede sündimiseks. Pole ka suurt vahet, kas kaotatakse akadeemikute ja kirjavahetajaliikmete palgaerinevus. Ka mitme akadeemia liitmine ei sünnita iseendast kuigi palju uusi ja häid ideid. Ajaloolise iroonia korras tasub küsida: kes ikkagi võitis viimase suure Vene-Rootsi sõja?

Kirjandus
Adams, J., & King, C. (2010). Global research report: Russia. Research and collaboration in the new geography of science. Leeds: Evidence.
Karlsson, S., & Persson, O. (2012). The Swedish production of highly cited papers. Vetenskapsrådet lilla rapportserie 5. Stockholm: Vetenskapsrådet.

MARI VALLISOO

12. XI 1950 – 4. VIII 2013

Kodaverest pärit Mari Vallisoo luule eelõitseng jääb 1960. aastate teise poole Tartusse, legendaarse Vello Saage kirjandusklassi aegadesse, tollastest koolialmanahhi Tipa-Tapa numbritest leiame terve luulekogu jagu tema kergejalgseid värssse. Pärisedebüüdiks sai siiski kümmekond aastat hiljem „Kallid koerad” (1979), mille kriitika võttis vastu harvanähtavalt üksmeelse tunnustusega. Noore autori lennukas mängleva kerguse vaim, mis pürgis ühtlasi mütolooiliste sügavuste poole, oli tollases kirjanduspildis üsnagi silmatorkav. Paljude teiste esikkogudega võrreldes „hoopis teine tubakas”, nentis värvikalt pagulaskriitik Hellar Grabbi. Ei mingit skeptilist varatarkust ega -võimust; isegi kurbus tiivustas: „Suurest kurbusest kasvavad kohvikannule tiivad” kõlas üks esikkogu värssirida. „Valla uksed! Valla lukud! / Lahti sahtlid salalikud!” trotsis autor umbes ajavaimu.

Järgnesid mõjuvas reas nägemuslikud, süvenevad ja tõsimeelsemad kogud „Kõnelen sinuga kevadekuul” (1980), „Rändlinnud kõrvaltoas” (1983), „Kõnelevad ja lendavad” (1986) ning „Sünnisõnad ja surmasõnumid” (1991). Nende raamatutega kinnistas luuletaja end meie kirjanduspilti, päris enesestmõistetavalt hakati teda kõrvutama Betti Alveri sõnasära ja kujundite tulevargiga (juba „Kallites koertes” oli kirjas: „Mul õde on arbuja ... tema läheb üle tulise Toomemäe, / endal juuksed põlemas peas”), liivilikku ülimat lakoonilist lihtsust aga märgivad kaks Juhan Liivi luuleauhinda (1995, 2001).

Vist paremini kui keegi teine meie nüüdisluules on Vallisoo ühendanud inimelu ajaliku ja üleajalise, tubase ja teispoolse, maise ja taevase pooluse, hoomanud igapäevaste asjade müütilist, sakraalset tähendust.

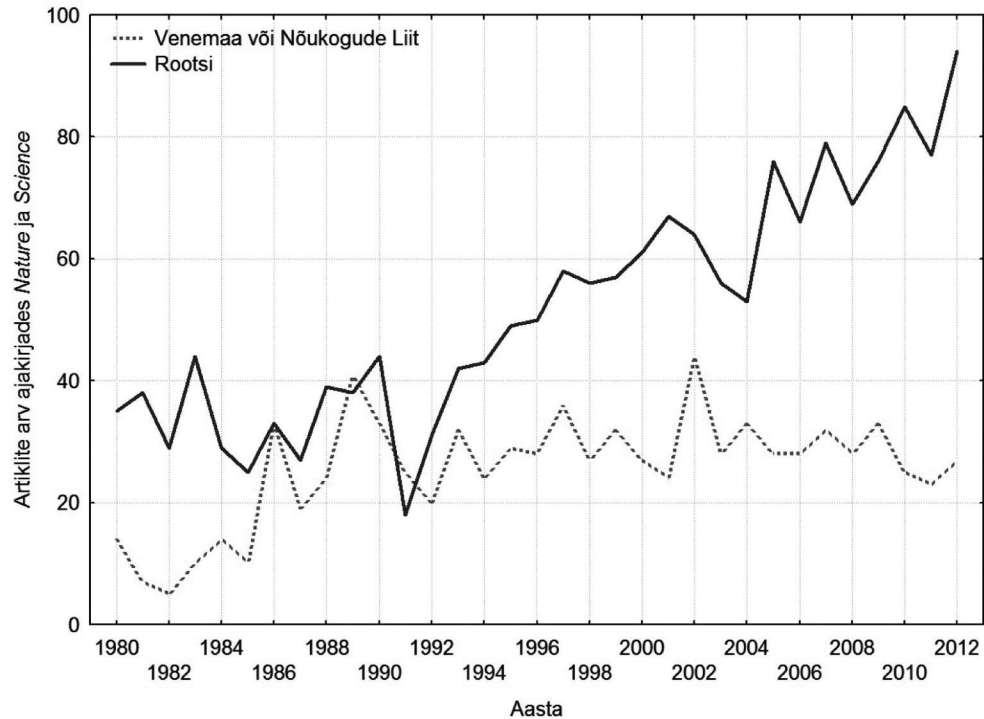
Pärast pikemat pausi järgnesid kogud „Ainsuse olevik” (2000), ja „Ussisõnad: Kodavere keeles” (kassett koos Hendrik Adamsoni ja Mats Traadiga, 2001). Uue sajandi värsid olid taltunumad ja hajusamad, sageli variatsiooneid varasemale; muuseas, nagu näha, ei võtnud nõudlik autor oma valikkogusse „Tabamatu toalävel: valik 1979–2000” (2011), mis vaid napilt üle saja lehekülje paks, ainsatki pärast 2000. aastat ilmunud teksti. Viimaseks jäänud uudiskogus „Koidutäht kooliviikus” (2011) oli märke uuest tõusust ... Kui Albert Camus kõige küpsemas loomeas 46aastaselt autoõnnetuses hukkus, siis nägi Jean-Paul Sartre selles kogu meie tsivilisatsiooni ülimat absurdust.

Mari Vallisoo puhul pole ehk siiski tarvis rääkida absurdist, tema missiooniks polnud elu mõttetust luulesse valada. Salapärase, avalikkuse eest hoopis varju jäänud loova vaimuna oli ta ometi maailmas kodus, see oli tema maailm.

„Rändlinnuparvi vahtides – / kus lend / teid viib – / tal seelik lehvis endalgi, / hellvalge tiib. // Nii üksi käis, sõbrannad õed, / kus need kõik jäid? / Ta üksi seisis Toome peal, / ta ümber vahtrad õitsesid, / ta silistas neil päid” („Kõnelevad ja lendavad”).

Mari Vallisoo ärasaatmine on 12. augustil kell 12 Tartu krematooriumi suures saalis, muldasängitamine Kodavere kalmistul.

Eesti Kirjanike Liit

Joonis 2. Venemaalt ja Rootsist aastate lõikes avaldatud artiklid ajakirjades Nature ja Science.

käigus umbes neljandiku oma konkurentsivõimelisest teadusest. Lähema aastaga jõuab kümme korda väiksema rahvaarvuga Rootsi teadus järele Venemaale avaldatud artiklite üldarvult, mis on Venemaal jäänud absoluut-arvudes peaaegu samale tasemele viimase 20 aasta jooksul. Kuna maailmas ilmub iga aastaga üha rohkem teadusartikleid, siis Venemaa teaduse osakaal maailmas on pidevalt kahanenud. Ja seda vaatamata sellele, et Venemaal on suur konkurentsieelis, kuna andmebaasi kuulub sadu Venemaal väljaantavaid ajakirju. Rootsil on neid vaid mõni üksik.

Kuid artikli avaldamine ei näita veel seda, kui hea see on. Väga suurt hulka ilmunud artikleid ei tsiteerita kunagi ei autori enda ega teiste poolt. Need võivad autorile anda tulu (teaduskraad või ametikoht), kuid teaduse arengule ei ole neist suurt kasu, kuna need ei suuda kedagi innustada. Üks väga usaldusväärne teaduse kvaliteedi näitaja on see, kui mingi maa teadlased avaldavad oma töid maailma kahes juhtivas ajakirjas Nature ja Science. Selles võrdluses jääb Venemaa Rootsil väga ilmselt alla, kuigi rootslased ise on väga mures selle pärast, et nende teadus on muutunud liiga keskpära-

HEINO UUETALU 16. VII 1930 – 5. VIII 2013

5. augustil lahkus Eesti muinsuskaitse raudvara ehitusinsener Heino Uuetalu.

Heino Uuetalu oli Eesti insenerikunsti parimate traditsioonide kandja, kelle kaudu on meieni jõudnud teadmine, et ehituskultuur on oluline osa rahvuskultuuri tervikust.

Heino Uuetalu oli aastakümneid seotud kultuuriväärtuste hoidmise, väärtustamise ja kaitsega, tema tähelepanu all olid olulised sümbolmälestised Niguliste kirik, Tallinna linnamüür, Toompea, Narva linnus ja bastionid. Nende mälestiste säilimisel on olnud eluliselt tähtsad Uuetalu kui loova inseneri originaalsed tehnilised lahendused. Samavõrd oluline on olnud Uuetalu kui muinsuskaitse valdkonna ühe juhtiva ideoloogilise ning administraatori roll.

Heino Uuetalu lõpetas 1954. aastal Tallinna Polütehnilise Instituudi ehitusinsenerina. 1957. aastast kuni väga kõrge eani vastutas ta mitmetel ametipostidel meie ehitatud pärandi käekäigu eest. Uuetalu jaoks oli mälestiste kaitse missioon, sestap oli ta üks hinnatumaid nõuandjaid ja õpetajaid.

Uuetalu toetas Eesti mälestisi nii kriitilistel kui ka rahulikumatel aegadel. Uuetalu eestvedamisel taastati 1960. ja 1970. aastatel Lihula, Juuru ja Ambla kiriku tornikiiver ning tema tehniliste lahenduste ja järelevalve all sai uue tornikiivri 2002. aasta tulekahjus rängalt kannatanud Tallinna Püha Vaimu kirik.

Heino Uuetalu nimi seostub paljude linnustega. Kesk- ja uusaegsete linnuste püsimise tagamisel on tõhusamaks osutunud just Uuetalu loominguilised lahendused näiteks Maasi, Toolse ja Haapsalu linnuse, aga ka Narva bastionimüüride kindlustami-

sel. Uuetalu kätt on tunda ka Viljandi, Karksi, Vastseliina, Vasknarva ja Põltsamaa linnuse ning Padise kloostrilinnuse. Huvitavaid tehnilistest lahendustest tuleb esile tõsta Eestis ainulaadse Glehni lossi kasvuhoone ennistamist. Uuematest töödest on tuntuimad Tallinna Ingeri bastioni käigud.

Väga olulisel kohal Heino Uuetalu töös oli Eesti kirikute kaitse. Kindlasti tuleb esile tõsta Tartu Jaani kiriku restaureerimistööd, aga ka Eesti suurima kiriku, Narva Aleksandri kiriku taastamine, Tallinna Issanda-muutmise kiriku, Kursi, Puhja ja Avinurme kiriku ja veel paljude teiste juures tehtu. Igaüks neist vajas omamoodi lähenemist ja lahendusi. Uuetalule usaldati Eesti kõige keerulisemad, annet ja nutikust nõudvad mälestised. Märkimata ei saa jätta tema rolli Eesti tuletornide ja maa-arhitektuuri väärtustamisel ja hoidmisel.

Oma suure kogemuse tõttu oli Heino Uuetalu aastaid muinsuskaitse nõukogu alalise arhitektuurimälestiste ekspertnõukogu ning rahvusvahelise mälestiste nõukogu ICOMOSi Eesti komitee asutajaliige.

Heino Uuetalu õpetas tudengeid nii Eesti Kunstiakadeemias kui ka Tallinna Kõrgemas Tehnikakoolis, aastakümnete jooksul avaldas ta mitmeid muinsuskaitsele pühendatud artikleid. Oma teenete eest Eesti pärandi hoidmisel sai Uuetalu 2007. aastal Valgetähe teenetemärgi.

Heino Uuetalu oli Eesti muinsuskaitse väärikas eeskuju.

Muinsuskaitseamet
Kultuuriministeerium
Tallinna Kultuuriväärtuste Amet
Eesti Kunstiakadeemia
ICOMOS Eesti
Eesti Muinsuskaitse Selts

/// Eesti Kontsert

hooaja peatoetaja

Kontserdinädal 9.–15. august

1.–11. august
XXVII Rahvusvaheline
Tallinna Orelifestival

R 9. VIII kell 13.30 Jaani kirik
Orelivesper: "Meistrid ja noored talendid"
Meister **ULLA KRIGUL** (Eesti)

R 9. VIII kell 17 Metodisti kirik
Noorte organistide pedagoogide kontsert

R 9. VIII kell 19 Kärkla kirik
PETER VAN DIJK (orel, Holland)

R 9. VIII kell 20 Niguliste kirik
EDMUND DRAZEN BORIC ANDLER (Horvaatia)

R 9. VIII kell 20 Pärnu Eliisabeti kirik
JEAN PIERRE LEQUAY (Prantsusmaa)

L 10. VIII kell 12 Tallinna toomkirik
Orelipooltund: esinevad noored organistid

L 10. VIII kell 13.30 Jaani kirik
Orelivesper: "Meistrid ja noored talendid"
Meister **AARE-PAUL LATTIK** (Eesti)

L 10. VIII kell 16 Niguliste
Orelimuusika pooltund
HORTUS MUSICUS
Kunstiline juht ja dirigent **Andres Mustonen**

L 10. VIII kell 20 Tallinna toomkirik
ALEXANDER GORIN (Iisrael)

L 10. VIII kell 17 Röpina kirik
Muusika Eestimaaale
INES MAIDRE (orel, Eesti / Norra)

L 10. VIII kell 17 Vastseliina kirik
Muusika Eestimaaale
JAMES DAVID CHRISTIE (orel, USA)

P 11. VIII Tallinna orelirännak
kell 14–15 Kaarli kirik **PIRET AIDULO**
kell 15.30–16.30 Niguliste **TIIT KIIK**
kell 17–18 Toomkirik **KADRI PLOOMPUI**
kell 18.30–19.30 Pühavaimu kirik
KRISTINA HOIDRE

P 11. VIII kell 17 Rõuge kirik
Muusika Eestimaaale
INES MAIDRE (orel, Eesti / Norra)

P 11. VIII kell 16 Valga kirik
Muusika Eestimaaale
JAMES DAVID CHRISTIE (orel, USA)

P 11. VIII kell 20 Tallinna Jaani kirik
Festivali lõppkontsert
Kammerkoor COLLEGIUM MUSICALE
KLAASPÄRLIMÄNG SINFONIETTA
ANDRES MUSTONEN (viul, dirigent, Eesti)
Andres Uibo. Viulikontsert (esiettekanne)
Johann Sebastian Bach. Kantaat "Geist und Seele wird verwirret" BWV 35
John Tavener. "Prayer for Jerusalem"

R 9. VIII kell 18 Stenbocki õu
Stenbocki õuemuusika
Tsellokvartett C-JAM
Pärt Tarvas, Levi-Danel Mägila,
Margus Uus, Andreas Lend
Kavasse on valitud kirev bukett teoseid maailma erinevate stiilide ja aja muusikast
Koostöös Riigikantseleiga

L 10. VIII kell 20 Haapsalu kuursaal
Haapsalu suvemuusika
Läbi õõ
KÄDY PLAAS (sopran)
MERJE ROOMERE (viul)
MADIS KARI (klarnet)
MARKO MARTIN (klaver)
Tobias, Schubert, Tšaikovski, Stravinski
T 13. VIII kell 19 Niguliste Antoniuse kabel
Tantsud kahele klavessinile
JULIA AGEJEVA HESS – IMBI TARUM
Mattheson, Le Roux, Rameau, Friedemann, Bach, Piazzolla

L 10. VIII kell 20 Tartu Jaani kirik
N 15. VIII kell 19 Tallinna raekoda
Senza arco / Poognata
TÖNIS LEEMETS (elektritarri)
Benjamin Britten. Esimene ja kolmas tšellosüit
Mati Kuulberg. Kontsertsonaat soolotšellole
Kavas 20. sajandi tšellosooivõrd elektritarri, seaded elektritarri Tõnis Leemets

N 15. VIII kell 19 Estonia kontserdisaal
ORCHESTRA ENSEMBLE KANAZAWA
Dirigent **Mihkel Kütson**
Solist konkursi "Klassikatäht 2013" võitja
Marcel Johannes Kits (tšello)
Mozart. Avamäng ooperile "Figaro pulm"
Mendelssohn. "Suveöö unenägu"
Glinka. Valss-fantaasia
Fauré. "Eleegia"
Takemitsu. Valss filmist "The face of another"
Beethoven. Sümfonia nr 8 F-duur op 93

concert.ee

Lahkus viiuldaja, muusik,
interpret

Ülo Kaadu

Sügava kurbusega leiname
isa ja abikaasat

Karin, Hannes ja Merle

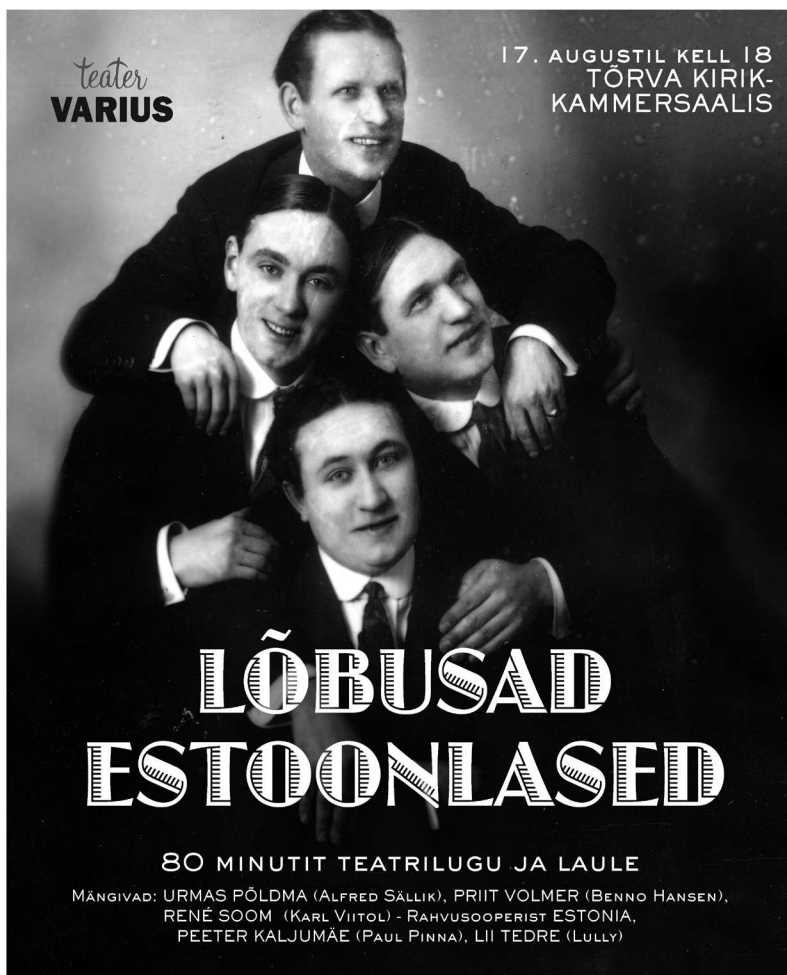
Mälestades süütame küünla

SAKALA KESKUS
Viljandi,
Tallinna tn 5

ILME ja RIHO KULD
„Kuldne skulptuurisuvi Sakala
Keskuses“
kuni 31. VIII

Avatud K – R kl 12 – 19, L kl 12 – 17,
www.sakalakeskus.ee

AUTOR JA LAVASTAJA HEIDI SARAPUU

KUNSTNIK KARMO MENDE. MUUSIKAJUHT HAIN HÖLPUS. KOSTÜMEERIIJA JANA WOLKE.
LIIKUMISJUHT AGNE KURRIKOFF - HERMAN. VALGUSTAJA RAIVO PARRIK.
GRIMEERIJAD ANITA PORILA JA INGA TÕNISSAR

KULTUURIMINISTEERIUM

Tallinn, Pikk 73

SARI AIROLA (Soome)
isikunäitus ja
EDE PEEBO
isikunäitus „siit ja sealt“
kuni 30. VIII.

Avatud E – R kl 10 – 17,
tasuta, www.elk.ee

HOP GALERII
Tallinn,
Hobusepea 2

AIGI ORAV
∞
kuni 13. VII.

Avatud N – T kl 11 – 18,
riiklikel pühadel suletud.

KESK-EESTI KUNSTIGALERII
PÕLTSAMAA LOSSIHOOV

LEONHARD LAPIN
PROTSESSID – arhetüüpne
värviõpetus
kuni 5. IX.

Avatud E – R kl 10 – 18,
L ja P kl 12 – 16,
www.kunstikool.ee

TARTU KUNSTIMAJA
Tartu, Vanemuise 26

SUURES SAALIS
STANISLAV NETSVOLODOVI
„Suur näitus“
VÄIKSES SAALIS
MONUMENTAALGALERIIS
OULU KUNSTNIKE LIIDU
näitus „Sisemaastikud“
kuni 25. VIII.

Avatud K – E kl 12 – 18, tasuta.

EESTI ARHITEKTUURIMUUSEUM
Tallinn, Ahtri 2

SAALIS
27. VI – 22. IX „100 sammu läbi 20. sajandi Eesti arhitektuuri“.
GALERIIL
26. VI – 25. VIII „Modernism Helsingis“.
KELDRISAALIS
Eesti Sisearhitektide Liidu aastapreemiad,
„Ruumpilt 2012“ kuni 11. VIII.
I KORRUSEL
Arhitektuurimakettide avakollektsioon.
Suur Tallinna makett. Sahtlinäitused.

Avatud K 12 – 18, N 12 – 20 ja R – P 11 – 18, www.arhitektuurimuuseum.ee

A-GALERII
Tallinn, Hobusepea 2

KÄTRIN BELJAEV
„Sadu“
kuni 26. VIII.

Avatud E – R kl 10 – 18,
L kl 11 – 16.

PÄRNU MUUSEUM
11 000 AASTAT AJALUGU

Pärnu, Aida 3

NÄITUS
KELLU JA KITARRIGA.
Eesti Üli-õpilaste Ehitusmaleva
töösuvad
kuni 15. IX.
NÄITUS
PRINTMAKING IN. EESTI
KLASSIKUD kuni 15. IX.

Avatud T – P kl 11 – 19.

SIRP

INFOTELEFON 682 9070
FAKS 682 9071
TOIMETAJAD 564 50 108
e-post lea@sirp.ee
Sirp Internetis
www.sirp.ee

Peatoimetaja Kaarel Tarand 682 9076 kaarel@sirp.ee
Arhitektuur Veronika Valk 682 9073 veronika@sirp.ee
Esseistika Valle-Sten Maiste 682 9074 valle@sirp.ee
Film Tarmo Teder 682 9072 tarmo@sirp.ee
Kirjandus Doris Kareva 682 9074 doris@sirp.ee
Kunst Reet Varblane 682 9073 reet@sirp.ee
Muusika Tiina Mattisen 682 9073 tiina@sirp.ee
Teadus Marek Strandberg 682 9076 marek@sirp.ee
Teater Tambet Kaugema 682 9078 tambet@sirp.ee

Tegevtoimetaja, reklaam Lea Larin 682 9070 lea@sirp.ee
Keeletoimetaja Aili Künster 682 9075 aili@sirp.ee
Keeletoimetaja (teadus) Ellen Arnover
Korrektor Tiina Kivikas 682 9075 tiinak@sirp.ee
Kujundus Piia Ruber 682 9077 piia@sirp.ee

Toimetuse aadress ja postiaadress,
10146 Tallinn, Voorimehe 9
Trükk, AS Printall, Peterburi 64a.

Väljaandja **Sihatusus Kultuurileht,**
10146 Tallinn, Voorimehe 9

Kui Sirp ei jõua postkasti õigeaegselt,
siis palume helistada tel 617 7717.

Honorari makstakse iga kuu II ja IV neljapäeval.
Honorariprobleemide korral võtta ühendust
e-posti aadressil katrin@kl.ee või tel 683 3105.

9 771406 625005